

Ömer Seyfettin'in «Kuşadası Günleri»nde, Ayasluğ (Efes) te çekilip Gördes'teki arkadaşı Hakkı Tarık (Us) a gönderdiği fotoğraflardan biri (Bu foto, Hayat dergisi koleksiyonundan alındı).

«Elegimsağma» hikâyesinde «Bozkaya»dan, «Yalnız Efe»de ise «Akkovuk»tan söz edilmekte, »Yüzakı», «Nasıl Kurtarmış?», «Rüşvet», «Binecek Şey», «Beynamaz» hikâyelerinde ise İzmir çevresinden bazı yerleri tasvir etmekte, konularını bu çevrenin yaşayışından ve törelerinden almaktadır.¹⁴

Ömer Seyfettin ilk görev yeri Kuşadasında bulunduğu sıralarda (22 kânunsânî 1321 - 4 şubat 1905) Gördes telgrafhânesinde, edebiyat meraklısı Hakkı Tarık (Us) la mektuplaşıyordu. Yukarıdaki bayram tebrikî kartına şunları yazmış: «Tebrik-i İyd ve teveccühât-ı gâibûnenize tarafımdan en samîmî teşekkürler... Bendeniz edebiyat ve muhibbân-ı edebînin prestîşkâriyim. Muhabere ve üsârınız okumak şeref ve iltifâtına lâyık görülürsem, sizi uzun mektuplarımla tâciz edeceğim, vaad ve bu mevadî-i ihtisâsât ile kendimi cidden bahtiyâr addedeceğim, itirâf eylerim, beğim. Ö. S.» (Bu foto Hayat dergisi koleksiyonundan alındı).

Ömer Seyfettin'in o sıralarda İzmir'de çıkan bazı dergi ve gazetelere yazılar verdiğinde birçok arkadaşları birleşiyorlarsa da, hiçbiri bu yazıların nitelikleri ve yayın yerleri üzerinde açık ve doğru bilgi vermiyorlar. Bu konuda zikredilen «Serbest İzmir», «Sedat» ve «Muktebes» gibi gazete ve dergilerin koleksiyonlarını ne İzmir kitaplıklarında, ne de başka şehirlerimizde ele geçiremedik. Bunlardan yalnız «Serbest İzmir»in bir sayısını görerek, Ömer

Seyfettin'in, İzmir günlerinde bir aralık bu haftalık gazetenin yazı kuruluna girdiğini öğrenebildik. Bu gazetenin üçüncü sayısında Ömer Seyfettin'in «Bir Erkek Mektubu» ve yirmialtıncı sayısında da «Küçük Zeminler: Sansar» diye bir yazısı vardır.¹⁵ Bu sıralarda, onun, hikâyeden çok çeviri ve telif manzumeler ve makaleler yazdığı anlaşılmaktadır. Bunları yalnız İzmir'de yayınlamakla kalmıyor, İstanbul'daki dergilere de gönderiyordu.¹⁶ Abdülhamit II ve Meşrutiyet devirlerinde, İzmir'deki kültür çevreleri üzerinde değerli bilgiler veren Bezmi Nusret Kaygusuz, Ömer Seyfettin'in bu gazete ile ilişkileri üzerinde şunları söylüyor:¹⁷

«...o sırada İzmir'de bir kanun neferi olan Hüseyin Hilmi (Sosyalist Hilmi) küçük bir mirâsa konmuş, bu para ile Bıçakçızâde Hakkı Bey'in 'Haftalık İzmir' dergisini satın almıştı.¹⁵ Dergi, 23 temmuz 1907 de çıkmaya başladı. Sonra da adı 'Serbest İzmir' gazetesi oldu. Yazarları arasında o zaman İzmir'in en gözde kâlemleri olan, sonra başka alanlarda da ün alan yazarları arasında, o sıralarda İzmir'de bulunan Ömer Seyfettin'de katılmıştı.... 24 teşrinsânî 1323 (7 k 1907) tarihinde Hâmit Suphi 'İzmir' gazetesinden ayrıldı ve yerine Baha Tevfik geçti (sermuharrir). İtirâf etmek lâzımdır ki, 'İzmir', daha iyi bir mündericâta kavuştu. Baha'nın, Ömer Seyfettin'in yazıları fazlalaştı. Baha Tevfik garp edebiyatı ve tefekkür âlemini gayet iyi tetkik etmişti. Hattâ diyebilirim ki, Ömer Seyfettin'i de yetiştiren odur. Ömer Seyfettin o tarihte mülâzımı evveldi. Çirkîn, çiçek bozuğu, bir de lâfazân olduğu için kimse ona iltifât etmezdi. Jandarma Mektebi'nde ulumu diniye muallimi idi. Gerçi vaktile 'Pul' mecmuasında ve 'Mecmua-i Edebiye'de bazı şiirleri intişâr etmişti. Fakat bunlar alelâde, kıymetsiz şeylerdir. İptidâ, Bahâ'nın irşâdı ile garp edebiyatına sarıldı. Üslûbuna benim de tesirim olmadı değil. İzmir'de iken kendisine bir hikâyemi vermiş idim. Okuduktan sonra bir mektupla îade etti. Bunda cümlelerin iki üç kelimeyle teşekkül ettirilmiş olmasına ve kesik kesik cümlelerin âhenk ve insicâmına hayran kaldı-

ğımı ve bu yazış tarzını fimâbâd kendisinin de tâlibedeceğini bildiriyordu. Filhakika ondan sonra çıkan eserleri hep öyle sâde ve küçük küçük cümlelerle yazılmış bulunmaktadır. 'Süheyl Feridun' nâmı müsteârî da onundur.

Bu iki gencin yazılarından başka, 'İzmir' gazetesinde, Şahâbettin Süleyman'ın, C. S. remzile Celâl Sâhîr'in, Ali Sühâ'nın pek güzel eserleri çıkmıştır. Hele Türkçü Mehmed Necip'in 'Lisânımızda Şekli ve Manâi Tekâmül' başlıklı makâleleri hâlen de aynı tazeliği ve kuvveti muhâfaza etmektedir.

Meşrutiyet'in ilânından sonra, Ömer Seyfettin, Balıkan'lara tâyinedilip giderken, Baha Tevfik'le Hüseyin Hilmi de, «Serbest İzmir»i kapatarak İstanbul'a gelmişlerdi. Ömer Seyfettin'in bu İzmir günlerinde, edebiyata yönelmede, Baha Tevfik'le çevresindekilerden, «sâde lisan» konusunda da, kendi mütevazî çevresinde «Dilde Türkçülük» düşüncesinin öncülüğünü yapan Türkçü Necip Bey'den etkilendiğini görüyoruz. Ondaki, sürekli bir saplantı hâlinde hayatına hükmedeceğini göreceğimiz batı edebiyatı ve felsefe merakı, eski töreler ve geleneklere karşı çıkış, sert ve hırpalayıcı eleştirme eğilimi, bütün davranışlarında aklılığın yürütme çabası, Baha Tevfik'le tam bir aynılık gösterecektir.

5. «Kuşadası - İzmir» bölümünün dipnotları:

- 1) Kadın mec., birinci sene, sayı 27, 4 Mayıs 1325. Ömer Seyfettin'in bu manzumesinin altında: «Kuşadası-teşrinlevvel 1321» yazılıdır.
- 2) «Martılar» (Bağçe mec. Selânik, No 50, 11 Ağustos 1325). Bu manzumenin altına yazılış tarihi konulmamış, yalnız «Kuşadası» kaydı var. «Baykuş» manzumesi ise, Efes (Ayasluğ-Selçuk) harâbelerini tasvir ediyor. Bu manzume de aynı dergide yayınlanmıştı (Bağçe mec. Selânik, Birinci sene, İkinci cilt, No 47, 14 Temmuz 1325). Bu manzumenin altında ise «Ayasluğ-kânünevvel 1320» kaydı bulunuyor. Yazılış ve yayın tarihlerinden onun nerelerde bulunduğunu kestiriyoruz. Ömer Seyfettin, henüz asker bulunduğu bu sıralarda yazılarını çoğunlukla takma adlarla yayınlıyordu. Bu devresinde çoğunlukla «Perviz» takma adını kullanmıştı.
- 3) Hakkı Tarık Us, Ömer Seyfettin İhtifâli (Vakit gaz. 24 Ağustos 1939). Ömer Seyfettin'in mezarının nakli dolayısı ile yapılan toplantıda anılarını anlatıyor; «Ömer'in Doğduğu Yerde» (Kurun gaz. 6 Mart 1933). Burada yararlandığımız 9 mektup «Hayat» dergisi arşivinde bulunmaktadır.
- 4) «Haftalık Resimli İstanbul» (No 16. 1325/1909) da bir İngiliz gazetecisinin «Çakırcalı» ile yaptığı konuşma veriliyor. Intelligence Service'in İzmir Bölge Şefi Vitol'un, Bozdağ'ında bir kulübede «Çakırcalı» ile konuştuğu anlatılıyor (Sayı: 20).
- 5) Onun İzmir Jandarma Okulu'na tayin edilmesini Aka Gündüz'den ve Kabataş Lisesi'nden arkadaşı Süreyya Saltuğ'dan dinlemiştim. İzmir günlerinden arkadaşı Bezmi Nusret Kaygusuz'un kitabında da aynı bilgi verilmekte, üstelik onun bu okula «ulumu

- diniye» hocası olarak tayin edildiği belirtilmektedir: Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi. - İzmir: 1955, s. 25/26.
- 6) Yakup Kadri, Ömer Seyfettin Bey (İkdam gazetesi. 10 Mart 1336/1920).
 - 7) Bezmi Nusret Kaygusuz, aynı eser, s. 43.
 - 8) Aka Gündüz'le Konuşmalar: 7 Ağustos 1953 ve yazarın Ömer Seyfettin İhtifâlinde yaptığı konuşma (Vakit gazetesi. 24 Ağustos 1939).
 - 9) «Pireler» adındaki hikâyesi: İfham gazetesi haftalık edebî ilâvesi. Sene 1, sayı 3. 1 Eylül 1919.
 - 10) Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 Ağustos 1955.
 - 11) Bu mektuplar «Hayat» mecmuası arşivinde bulunmaktadır.
 - 12) «Pireler» (bk. not: 9), «Rütbe» (Vakit gaz. 7 Haziran 1334). «Gayet Büyük Bir Adam» (Safahat mec. 2, 2. 20 Mart 1330/1914).
 - 13) Eşref mec. adet 2, 25 Mart 1909.
 - 14) «Elçimsağma» (cilt 3), «Yalnızefe» (cilt 2), «Yüzakı» (cilt 4). «Nasıl Kurtarmış?» (cilt 4), «Rüşvet» (cilt 2), «Binecek Şey» (cilt 7), «Beynamaz» (cilt 6), Ömer Seyfettin'in Toplu Eserleri. Rafet Zaimler y. Cilt 1-10. 1962-64.
 - 15) Bu dergi çıkarken Türkiye'de yayın alanında başka dergi de kalmamıştı. «Bir Erkek Mektubu» (sayı 3. 28 Temmuz 1334) ve «Küçük zeminler: Sansar» (sayı 26. 1 Mart 1324).
 - 16) «At». Hikâye (Tenkit mec. No 1. 22 Mart 1324), «İki Mebus». Hikâye (Aşiyân mec. Birinci sene, birinci cilt, No 10. 6 Teşrin-sâni 1324).
 - 17) Bezmi Nusret Kaygusuz, aynı eser, s. 25/26.
 - 18) Bu Hüseyin Hilmi, sonradan Mütâreke yıllarındaki sosyalist hareketleri ve yayınları arasında adı sık sık geçen ünlü «İştirâkçi Hilmi»dir.

Manastır - Pirlere - Köprülü - Cumâyi Bâlâ -
Yakorit - Selânik

(1909 - 1911)

6. Seferî Hayat - Hicranlı Duygular - Yeni Düşüncelerin
Uyanışı

1908 yılının sonlarında, o sırada merkezi Selânik'te bulunan Üçüncü Ordu nizâmiye taburlarına, teğmenliğe terfi ettirilerek nakledildiği, birbirinden aktarılarak ondan söz eden bütün eserlerde tekrar edilmişti. Rumeli günlerini yansıtan bütün kaynaklar ve arkadaşlarının ifâdeleri de bu noktada birleşiyor.¹

Ömer Seyfettin'in Selânik merkezinden, o sıralarda sürekli bir kargaşalık bölgesi olan Makedonya'da Serez muhtasarlığına bağlı Menlik kazası, Razlık kasabası civarındaki «Yakorit» köyünde, bölük merkezi sınır karakoluna gönderildiğini, başta yakın arkadaşı Ali Cânip olmak üzere diğer arkadaşları söylüyorlarsa da,² bu «Yakorit» köyünün Balkanlardaki ilk görev yeri olmasa gerek. Ancak or-

dudan istifâ edip Selânik'e gelmesine yakın tarihlerde orada bulunmuş olmalıdır. Böylece oradan yazdığı son mektubun ardından (15 kânunsâni 1326/1910) ayrılıp Selânik'e gitmiş olmalıdır.³

Bir süre dağlarda eşkiya tâkibinde, köyler ve manastırlarda silâh aramalarında, oldukça çetin seferî görevlerde dolaştıktan sonra, onu, Manastır'ın «Pirlepe» kazasına verdiler. Câvit Paşa'ya mâiyet subayı oldu.⁴ Manastır, o sıralarda çete tâkibine memur kuvvetlerin merkezi idi. Zaman zaman Manastır çevresindeki bazı yerlere gidip gelmekle birlikte, paşanın onu, tehlikeli yerlere pek sürmediğini, Aka Gündüz, o günlere değinen bilgi ve anılarını anlatırken iyice belirtmek gereğini duymuştu. Çünkü o devirlerde Ömer Seyfettin kıratında iyi yetişmiş mektepli subayların sayıları pek azdı.⁵

Ömer Seyfettin'in bu çevrelerde Velmeççe, Pirlepe, Osenova, Pirbeliçe, Serez, İştîp, Babina, Demirhisar, Cumâyı Bâlâ, Razlık, Köprülü köy ve kasabalarında kısa aralıklarla bulunduğunu Balkan devresi hikâyelerinde de bu yerlerden söz ederek yansıttığını görmekteyiz. Ama bu kasabaların arasında öncelikle Pirlepe, Manastır, Köprülü, Yakorit'te bulunduğu anlaşılmaktadır. 1909 yılında Köprülü'de, askerî rüştiyede üstegmen rütbesile beden eğitimi öğretmenliği yaptığını, «adâli ve kıvrak vücûdu» ile hareketler yaparak öğrencileri spora teşvik ettiğini, sonra oradan ayrılarak Cumâyı Bâlâ'ya gittiğini öğreniyoruz.⁶

Manastır'da bulunduğu günlere değinen bir anısını, İbrahim Alaattin Gövsa'nın, onun ölümünd- n sonra yazdığı bir yazısında buluyoruz:⁷

«Merhum Ömer Seyfettin anlatırdı:

1323 (1908) te Manastır'da bölük zâbitiyim. O zaman fazla tâlim filân yok. Kışlada iç sıkıntısından bütün gün pathyorum. İki çift lâkırdı edecek bir adam da bulamazdım. Bereket versin bizim Borazan Bekir'e! O ne

harikulâde bir sersemdi yarabbi! Bekir'in hâlinde, sözlerinden aldığım zevki, dünyada çok az insanda bulmuşumdur.

Ben orta kafada insandan, bir çırpıda kesilmiş otlar gibi birbirine benzeyen mahlûklardan hiç hoşlanmam. Bence insan ya dâhi doğmuş, yahut dehâsi tersine dönmüş olmalı ki, can sıkmasın! İşte Borazan Bekir ikinci fasileden bir tipti. Hattâ bu harikulâdeliği için onu ben onbaşı yaptırıp da, kendi mangasından nasıl olup da bir neferin eksik geldiğine bir türlü alı ermezdi. Noksan olan neferin bizzat kendisi, yani şimdi onbaşı olan Borazan Bekir olduğunu kâbil değil bulamazdı. Fakat Bekir'in hizmetine, itaatine diyecek yoktu. Kunduracı dükkânında zâbit çizmesi görse derhal selâmu basardı. Bir gün balık almasını söylemiştim. Biçâreyi soda boğulurken güç kurtardılar. Meğerse pazarda balık bulamamış, tutmak için nehre atılmış. İnsanın balıktan daha alık olması güzel bir şeydir. Bekir'in bir tuhaf huyu da borusundan hiç ayrılmamaktır. Sokakta, kışlada, yaktakta hep borusuyla beraber bulunurdu. Lâkin bir gün beni fenâ hâlde kızdırdı. İstanbul'da hatırlı bir zata göndermek üzere bir teneke bal hazırlamıştım. Onu postaya verecekti. Aynı zamanda eski potinlerimi de tamir için kunduracıya bırakacaktı. Akşamı bir de ne göreyim? Belki tahmin ediyorsunuz: balı kunduracıya, potinleri de postahaneye vermiş. O aptal tavrını görünce ellimden bir kaza çıkacaktı.

— Sakın Bekir, bir daha gözüme görünme!

Diye haykırdım. Hakikaten o akşam hiç görünmedi. Onu tâkibeden günlerde de zuhur etmedi. Tekmil kışları ve civârı aradılar. Her hâlde korkusundan değil, çünkü korku bilmezdi, emre itaatten savuşmuş, kimbilir hangi deliğe saklanmıştı. Manastır'da iken yaz sabahları kışladan erken çıkar, kırdı dolaşır ve çok defa yolunu Tatlıpınar'a kadar uzatırdım. Bu saatlerde sütçü Mihal'in kız Despina bakraçlarıyla oraya gelirdi. O zaman Üsküp'te bir kadın, kuyruklu yıldız gibi ender görülen bir şeydi. Bende gençlik toyluk var. Yine oraya kadar sürüklendim. Baktım Despina, büyük çınarın dibinde sırtarak beni bekliyor. Güzel denecek birşey de-

gildi. Ama körpe, gürbüz, cana yakın bir köylü kıza. O gün şakalarını biraz daha ileriye götürdüm. Daha fazla dost olduk. Beraber biraz dolaşmayı teklif ettim. Nazlanmadan kabul etti. Herdeki samanlığa doğru yaklaşırken epeyce hararetlenmiştik. Ben usulen kendisini çok sevdiğimi söylüyordum. O, buna inanmamış görünüyordu. Verdiğim teminatın kuvvetile samanlığın kapısından girerken sordu:

— Peki, Ömer Bey, sen benim gibi fakir bir köylü kızın nesini seversin?

O dakikaya kadar bunu ben de düşünmemiştim. Hem en aklıma geldi: bakraçlarla yürürken dolgun kalçalarının iki tarafa vezn ile raksetmesi hoşuma gidiyordu, bunu söyledim.

— Öyleyse dedi, daha bir defa yürüyeyim de göresin!

Ve bir tarafında saman yığılı geniş çatının altında bakraçlarıyla sallana sallana bir geçit resmi yaptı. Sonra önümde durarak dedi ki:

— Ben, seni ilk defa tâlimde kumanda verirken görmüştüm. O hâlini çok severim! Ne olur, sen de bir kumanda ver de yakından göreyim.

O dakikada mânâsız da olsa kızın istediğini yapmak lâzımdı. Zaten bu teklif biraz da gururumu okşadı. Hem en vaziyet aldım. Kılıcı çektim, bağırdım:

— Hazır ol!... Borazanlarla beraber... Marş!..

Kumandayı henüz ikmâl etmemiştim ki, saman yığılı köşeden keskin bir boru sesi yükseldi. Kız bakraçları attı, ben kılıcı bıraktım. Samanlıktan dar fırladık. Arkama döndüğüm zaman baktım ki, bizim Borazan Bekir yürüyüş havasile ve muntazam adımlarla kışla yolunu tutmuş gidiyordu!»

Rumeli günlerinden ve «Genç Kalemler»den arkadaşı M. Nermi Bey, onunla ilk karşılaşmasının «İnkılâptan Sonra» Köprülü'de olduğunu söylüyor:⁸

«Onunla ilk karşılaşmamız Köprülü'de oldu. 1909 daydı, subaydı. Ben o zaman Selânik Hukuku'nda talebeydim. Biz Köprülü'ye, 1877 Savaşında Morova kıyılarından

geldik, aslında Leskofçalıyız. Anam babam «alı, ben Köprülü'de doğmuşum. Orada bir 'İttihât ve Terakki Kulübü' vardı. İnkılâp yeni yapılmıştı. Her zaman klübe gelir, konuşurduk.»

Onun, kişiliğine yepyeni unsurlar ekliyerek, askerlikten ve İzmir kültür çevresinden aldığı etkileri de aşarak, hem okuyarak, hem de bizzat yaşayarak temel bir ülkücü eğitim havası içinde nasıl geliştiğini göstermeden önce, Cavit Paşa ile ilişkilerini anlatan bir fıkrayı Aka Gündüz'den nakledeyim:⁹

«...Ömer, bir gün paşanın emrile bir tahrirat yazarak ona getirmiş. Paşa şöyle bir göz gezdirince:

— Ömer Efendi, 'dahi' kelimesi noktalı olacaktır, unutmusunuz.

Demiş. Ömer de diretmiş:

— Hayır efendim, 'dahi', noktasızdır.

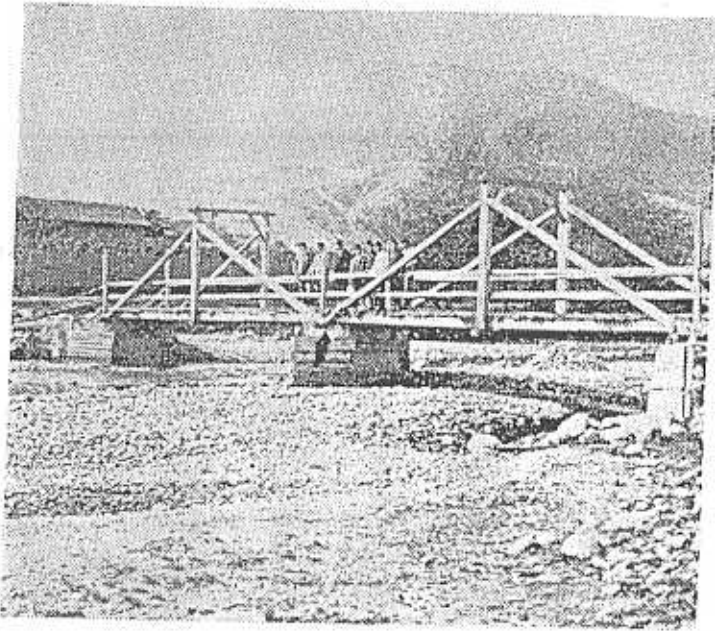
Paşa:

— Bilginize inanırım, Ömer Efendi, bir kere de 'Lügât Nâci'ye bakınız.

Ömer ısrâr ediyor, sonunda lügâto bakıyorlar ki, paşa haklı. Mahcubiyetinden bir hastalık icâd edip onbeş gün kadar dışarı çıkmıyor, hasta yatıyor. Nihayet paşa, onun oturduğu odayı ziyaret ediyor da:

— Oğlum, Ömer Efendi, insan 'dahi'nin noktası için onbeş günden fazla hasta yatamaz. Diyor.»

Bu «dahinin noktası» meselesinde, Cavit Paşa'nın büyüklüğünden gelen bir vasıf, insan haysiyetini değerlendiriş, birlikte çalıştığı kadroyu yetiştirici ve koruyucu değer anlayışı açıkça beliriyor. Bundan başka Ömer Seyfettin'in sâde dile yönelişindeki çıkış noktasını da burada aramalıyız. Hüseyin Cahit de aynı meseleye değiniyor, terkipli eski dili kullanmanın zorluğundan ve sâde dile doğru, ister istemez, nasıl bir nesil hâlinde itelendiklerinden söz ediyor.¹⁰

Bu fotoğraf, Ömer Seyfettin'in Makedonya'daki son çalışma yeri Yakorit köyünden gönderilmişti. Ömer Seyfettin burada sınır bölüğü komutanı olarak bir süre kalmış, Yakorit yalnızlığında, kendini okuyup yazmağa vermiş, «Yeni Lisân ve Yeni Edebiyat» üzerindeki düşüncelerini Selânik'e ulaştıran ünlü mektuplarını buradan yazmıştı. Fotoğrafın arkasında «bu, bölük merkezi Yakorit nâhiyesinde bir köprü... üzerindeki eski zâbitler» notu bulunmaktadır. Kızı Güner Elgen'den alınmıştır.

Şiir ve edebiyatla uğraşma, Fransızca öğrenme, batı kültürüne yöneliş, bütün bu nitelikler ve eğitimine eklenen yeni unsurlar, ondaki, Harbiye günlerinde iyice şekil alan, daha çocukluk çağında belli olan, İzmir'de Fransızca öğrenirken de kendini gösteren, onurlu, kendini disiplin altına almasını bilen, biraz da sertliğe eğilimi olan kişiliğini

değiştirmediyiğini bu olay açıkça göstermektedir.

Balkan milletlerinin millî uyanış ve istiklâl hareketlerinin en kızgın bir çağında, Bulgar çetelerinin en çok faaliyet gösterdikleri yerlerde görev alan ve dolaşan Ömer Seyfettin, onları bu hareketlere götüren düşünceleri ve nedenleri yakından görmek ve incelemek fırsatlarını buldu. Hikâyelerinde bunların etkilerini ve motiflerini açıkça görebildiğimiz kadar, ondaki duygu ve düşünce gelişimlerine işleyişini de yakından izliyebiliyoruz. Sınır bölgesinde yer yer komitacı çevrelerine yanaşırken, o sıralarda Rumeli Türkleri arasında uyanmağa başlıyan, Balkan gerçekleri ve gelişmelerinden etkilenen «Yeni Türk Milliyetçi Düşünce» akımının zorlayıcı nedenlerini aşağıdan gelen örnekler ve uygulamalardan öğreniyordu. Bulgar ve Makedonya komitalarının kendi millî ülkeleri uğruna yaptıkları hareketlerin lejandları ve ağızdan ağıza dolaşa dolaşa büyüyen hikâyeleri, o sırada Rumeli'deki asker ve sivil bütün aydınları olduğu gibi Ömer Seyfettin'i de sarıyor, onun da yolunu ve yönünü bulmasında başlıca iteleyici güç oluyordu. En ünlü bazı hikâyelerinin malzemesini veren gözlemlerini, hayatının bu en meşakkatli olduğu kadar en hareketli geçen yıllarında derlemişti.¹¹ Sonraları dilde ve düşüncede belli bir yeni yolun öncülüğünü vaparken ortaya koyduğunu göreceğimiz ilkelerin, onda, bu sıralarda filizlendiğini görüyoruz.

Olaylar görgüsünü artırır, ona yön verirken, içinde bulunduğu şartların uygunsuzluğuna hiç aldırmandan, büyük bir oburlukla okuduğunu da belirtmeliyiz. Hepsinden çok Yakorit'te, sınır bölüğündeki yalnızlığı sırasında çok okumuş, «Yakorit Yalnızlığı»ndan bezdiğini, çıldıracak duruma geldiğini arkadaşlarına da yazarak dert yanmıştı.¹² Karakoldan karakola, kışladan kışlaya taşınıp göçerken, önde kır atı üzerinde kendisi, arkasında da özel olarak yaptırdığı sandıkları dolduran kitaplarını yüklediği bir kati-

rın ipini çeken emireri, irfân hamulesini peşinden sürükleyip götürüyordu.

«Yanımdan ayırmağa razı olamadığı bu kitapları arasında romanlar, büyük Fransız düşünürlerinin eserleri, ünlü hikâyeci Guy de Maupassant'ın topu eserleri de bulunuyordu. Ama Ömer Seyfettin, arkadaşlarıyla görüşürken, her nedense kitapların dili ve şahitliği ile konuşmaz, okuduğu ve etkilendiği eserlerin adlarını bile anmazdı.»¹²

Bundan dolayıdır ki, onun üzerindeki etkileri araştıranlar, oluşumunu inceleyenler, hep Ziya Gökalp'e gelip takıldılar. Onun, Ömer Seyfettin'in fikri ve edebî kişiliğinin yapısında sürekli etkileri olmakla birlikte, hayat ve hikâyelerinde başka motiflerin varlığının farkında olmadılar. Onun gibi okuyan aydınlar için de bu pek tabiidir.

Bir elinde mavzer, ayaklarında dolama çarık, göğsünde çapraz bağlanmış fişeklik, sarp Balkan'da Bulgar komitelerini izlerken, Bulgar köylerinin basık ve tavanları isten kararmış hanlarında, dağ eteklerine sığınmış sınırlı karakollarında, yağ kandillerinin veya ocak ateşlerinin ışıkları altında okumağa ve arkadaşlarına mektuplar karalamağa çalışır, bazan da ıslak çadırın içinde titreyerek ısınmağa çabalarken, büyük çam ormanlarının kuytuluklarına sığınmış oduncu kulubelerinin çıtırtılı ocak ateşleri karşısında dalgın hülyâlar kurarken, onun içinde, İstanbul'dan İzmir'e getirdiği, oradan da Balkanlara sürüklediği bir eski kişiliğin bazı yönleri yavaş yavaş kılık değiştiriyor, yeni bir Ömer Seyfettin, dağdan elinde ateşle incek bir öncü doğuyordu.¹³ Ondaki bu iç gelişmesini, parça parça hikâyelerine yansımış olarak görüyoruz. Ömer Seyfettin'in, köklerini bugünlerin yaşantılarından alan hikâyeleri, sınır boylarındaki hayatını ve algılarını anlatması bakımından hayatını yansıtır bir niteliktedir. Üstelik onun bu devresine âit

bazı hikâyelerinin bir jurnalden alınmış gündelik notlar düzeninde olduğunu görüyoruz. 1918/19 yıllarını kapsayan son anı defteri, onun düzenli olarak jurnal tuttuğunu, Balkan devresi hayatının da başka defterlere tam olarak not edildiğini bize bildiriyor:

«...aklıma gelenleri, düşündüklerimi şu defterime geçireceğim. Ben şimdiye kadar bir çok ruznâmeye başladım. Yalnız bir tanesini tamamladım. O da Balkan Harbi, Yunanistan esirliği esnasında yazdığım. Bu küçük cep defteri şimdi yeğenim Şerâfettin'de... Ne vakit kirli sahifelerini açsam, o müthiş bozgunun sefâletlerini hatırlarım...»

Onun kaybolan bu anı defterindeki bazı sahifelerin hikâyeye kılığında yayınlandığı kanısındayım.¹⁵

Ömer Seyfettin'in bu devredeki hayatı, o çağdaki uyanık genç subayların Rumeli'de görevdeyken geçirdikleri hayatın bir örneği olup, sonuçları Meşrûtiyet devrimine gelip dayanan bir akımın politikaya uygulanmasına teşebbüs edildiği günlere rastlaması bakımından ilgi çekicidir. O devrin aydınları Rumeli'ni kaybetmenin artık kaçınılmaz bir âkibet olduğunu acı bir şekilde anlamağa başlamışlardı. Yakorit sınır bölüğündeki karakol hayatı, o günlerin şâir Ömer Seyfettin'ine, Osmanlı imparatorluğunun sonunu ve milletin geleceğini düşünmek ve sezme fırsatlarını bol bol hazırlamıştı. Ama o, bu görünüşten ürkmemiş, umudunu yitirmemiş, bizi en karanlık günlerimizde aydınlığa ulaştıracağı umduğu yolları aramağa girişmişti. Bundan dolayıdır ki, «İttihat ve Terakî Derneği» çevresinde toplananların ele alıp yaymağa çalıştıkları yeni mil'iyetçilik anlayışında Rumeli'nin «Vatan» olarak çok önemli bir yer aldığı görüyoruz. Kaçınılmaz ve acılı sonucun idrâkidir ki, bu yeni düşüncenin gelişmesini bu kadar hızlı bir tempoda etkilemiş ve gerçekleştirmiştir. Bunca kan ve emeğe mâl olan

bu topraklar, yüzyıllar boyunca tarihin yürüyüşü içinde millî varlığa öylesine bir kuvvetle bağlanmıştı ki, Rumeli'den söz açan bütün yazarlar bu diyarları kendi özyurtları, ana vatanları olarak görüyorlardı. Ömer Seyfettin de, kendini bu havanın içinde buldu, bu havayı hikâyelerinde yansıttı:¹⁶

«Bilmem eski bir derebeyinin torunu olduğum için mi? Bulgaristan'da gezerken, hep kendimi öz babamın çiftliğinde sanırım. Yeşil sazlı arklar, sık gül bahçeleri, alçak tarla çitleri, geniş taraçalı abüs evler, arpa ambarlarını andıran üslûpsuz kiliseler, başları düşük, zayıf, semerli beygirler, mütefekkir eşekler, semiz, beyaz kazlar, hatâ çamurlu pis domuzlar bile ruhuma âşinâdır.

Suyun başında çamaşırlarını döven, kalın, çıplak baldırlı kadınları, evinin önünde ezeli çoraplarını ören hidetli kızları, batan güneş fundalıkları neftiye boyarken, birdenbire karşıma çıkarak, 'dobre veyçera!' diye beni selâmıyan köylüleri sanki ezelden tanırım.

Bulgaristan'ın en sevdiğim yeri Lajina'dır. Geçen sene banyo bahânesile yine oradaydım. Arkadaşım Kostanof nâmındaki meşhur sosyalistti. Akşamları kasabanın dışına beraber gezmeğe çıkıyor, Kurtova dağlarının üzerinde tutuşan bulutları seyrediyorduk. Gecelerimiz, Çarşı Meydanı'nda Dimeto'nun hanında bira içmekle, iskambil oynamakla geçiyordu. Bu eski hanın altı, eski tarzda yapılmış kocaman bir meyhâneydi. Pazar günleri tek başına yedi okka şarap içebilen babaç sarhoşlar burasını dolduruyor, gece yarısına, sabahlara kadar gayda seslerle, hora gürültüleriyle bizi uyutmuyorlardı.»

«Tuhaf Bir Zulüm» adını taşıyan bu hikâyede, Bulgaristan'ın Osmanlı idâresinden çıkışı anlatılmaktadır. Bir emekli Bulgar diplomatı, «Muhtâriyet» günlerinde,¹⁷ Türklerin dinî taassuplarından yararlanarak, onları, yurtlarını bırakıp göç etmeğe nasıl zorladıklarını, yerlerine Bulgar göçmenleri yerleştirerek parlamentoda nasıl çoğunluk sağladıklarını anlatıyor. Ortaya çıkan asıl önemli gerçek. Türklerde dinî taassuptan başka hiçbir temel düşünce olamay-

cağının bu hikâyede ortaya konulmuş olmasıdır. Bulgar diplomatı, Türklerde hiçbir siyasi düşünce veya millî ülkü olamayacağını, kendi denemelerine dayanarak anlatmaktadır. Ömer Seyfettin de, bu acı gerçeği görgülerile biliyor, o devrin bütün aydınları gibi, yıkılışı durdurmanın, eski yapıyı az çok yenileyerek «millet olma» aşamasına ulaşmanın mümkün olabileceğine inanıyordu. Rumeli'deki Türkler, iç içe yaşadıkları hıristiyan halktan ne ölçüde geriye düştüklerini, onların Millî Kurtuluş Hareketi'ne girişmeleriyle anlamışlardı. Taassuptan sıyrılmak suretile, yenileşme ve güçlenme yolunda komşularıyla yarışabilecek bir aşamaya ulaşmanın özlemi hepsini sarmıştı. Ömer Seyfettin'in bu devredeki hikâyelerinde, milliyetçiliği bu yeni ve yaratıcı anlamile idrâk edişte, geç kalmış olmamızın acılı karamsarlığı, zaman zaman kendi kendimizi sert bir eleştiri, zaman zaman bir savunma direnişi, bir kurtuluş özlemi-nin tedirginliği açıkça duyulur. O sıralarda Rumeli kasabalarında gelişmekte olan yeni düşünce ve hareket akımlarında bu geç idrâk edilmiş «milliyetçilik», Rumeli topraklarını kurtarmağa yönelmiş bir devrimci örgütlenme anlamı taşımakta idi. Bu akımlar ve düşünceler, Ömer Seyfettin'in «Balkan Devresi-Hikâyeleri»ne yansırken, umutla umutsuzluk, karamsarlıkta bilinçli direnme arasında yerini iyice bulamamış bir neslin dramını anlatan derin ve içli ifâdelerle kendini belli ediyordu.

Ömer Seyfettin'in hayatının en dolgun ve en hareketli bölümünü gösteren bu sınır boyları, bir yandan ona yokluklar ve sıkıntılar içinde geçen bir askerlik hayatı yaşatırken, öte yandan da sonraki yıllarda yazarlığına belli bir düzen verecek yeni bir düşünce yapısının, yeni bir anlayış ve dünya görüşünün mayalanmasını sağlıyordu.

Jurnalinin Balkan devresini kaphyan defterlerinden aynen alındığını tahmin ettiğim «Nakarât» adlı hikâyesinde, bütün bu oluşum ve gelişmelere değinen ayrıntıları bu-

luyoruz.¹⁸ Bu hikâyesinin başına koyduğu küçük nottaki «Gençliğini Makedonyada Geçirmiş Eski Bir Zâbitin Hâtra Defterinden» sözü de benim değindiğim bu gerçeği destekler görünmektedir:

30 teşrînsâni 1319 (1903)
Pirbelice

«Bu sabah şiddetli bir baş ağrısı ile uyandım. Hava çok soğuk... Islanmış keten çadırın üzerine düşen yağmur damlaları, gizli ayak sesleri gibi tuhaf bir gürültü çıkarıyor, bana, intizâmsız adımlarla sisier içinde ilerliyen perişân bir tabur tahayyül ettiriyor. Okumak istiyorum. Bavulu açmağa üşeniyorum. Masa yok, sandalye yok. Zâten yatağın üzerinde okuyamıyorum, bağdaş kurmak, yahut yüzü koyun yatmak lâzım. Bu ilki vaziyet de beni yoruyor. Arkası üstü uzanıyor, kâbus içinde, başıma geçip de yavaş yavaş büyümüş bir şeytan küllâhına benziyen çadırın, kirli, çentikli direğine bakıyorum. İstanbul'da iken muharrir Jorj Kortellin'in¹⁹ romanlarını okuyarak tasavvur ettiğim o çapkın, neşeli, gamsuz 'hayât-ı askerîye' için satın aldığım meç orada asılı.. Sırma püskülü ile muhâzûn, müteessif bana bakıyor...

Karanlık... Bu sebepsiz ağlamak hissini veren yorğun, mütereddît yağmur damlaları...

kânûnevvel 1319 (1903)

Acaba hayâle benziyen bir hakikat yok mudur? Olsaydı mutlaka saadet de olacaktı. Dün bunu uzun uzadıya düşündüm. Arkadaşlarımın hepsi memnun... Yalnız ben meyûs! Neden? Bu sefâletten, bu perişânlıktan! Ben mükemmel, muntazam, sık bir ordu istiyorum. Ben, hayâlimdeki orduyu, hayâlimdeki hayatı istiyorum. Fakat hakkât, hayâlin o kadar zıddı ki...

Aralarındaki fark ölüm kadar karanlık, ölümler kadar derin.

kânûnsâni 1319 (1903)
Babina

On gündür doluyoruz. Sonbaharla kararmış ormanları aradık. Komitelerin erzak anbarları, yemek pişir-

mek için yaktıkları ateşlerin küllerinden başka birşey keşfedemedik. Gâlibâ kış geldiği için hepsi kaybolmuşlar. Nihâyet kumandan silâh taharrisine karar verdi. İki üç köyden nasihâtle, tazyikle yüzelli kadar silâh bulduk. Bunlar merkeze gönderildi. Şimdi ben müfrezemle beraber burada kaldım. Belki bu taraflarda bir çete var. Çok soğuk. Çadırda barınmanın imkânı yok. Askere geniş bir yer tuttum, kendim de köyün yegâne tüccarı, yani bakkal, aktarı, tuhafçısı, meyhânecisi, hâsılı herşeyi olan Bulgar'ın dükkânının üzerindeki yıkık evde oturuyorum. Ne klr yarabbi, ne pislik!

Yattığım odanın yalnız bir penceresi var. Ocağı, tavani, sanki kömürden yapılmış gibi simsiyah... Kapıyı tutmağa öğreniyorum. Lâmba yok. Fena kokulu, yağlı bir is çıkaran tenekle bir kandil, sarı, sönük bir ziyâ neşrediyor. Vücudum, zihnim yorgun... Düşünemiyorum. Bulduğum yer, mevcûdiyetim, şimdi bana galat bir hayâl, korkunç bir serâp, karanlık bir kâbûs gibi geliyor. İsim verilemez bir ızdırâp duyuyorum. Sanki bir kabir azâblı... Keşke yanıma bir kitap alsaydım. Konuşacak kimse yok. Uykum da gelmiyor... Ne yapsam? Yazı yazıp vakit geçirmeği düşünüyorum. Lâkin ne yazayım? Dimağım boş. Yalnız işitiyor, yalnız görüyorum. Aşağıda ev sâhibinin domuzları var. Ara sıra öyle çirkin, öyle sedîtt bağırıyorlar ki.. Yattığım velensenin altında birisini boğuyorlar, boğazhyorlar sanıyorum...

«...Altı ay yaşadığım sevgili İstanbuluğumu, Feneryolu'ndaki, aydınlık, temiz, rahat köşkümüzü düşünüyorum, fakat tahayyül edemiyordum. Acaba tabur merkezine yeni posta geldi mi? Kaç haftadır annemden mektup alamadım. Buraların sütü bile sarmısak kokuyor. Kahve-altı için peksimedi her şeye tercih ediyorum...

Duvarın kalınlığı bir metreye yakın. İki tarafta kurşun kalemle yazılmış bir çok yazılar var. Silinmemişleri okumağa başladım. Burada yatanların hemen hepsi benim gibi meyûsmuş!.. Hepsinin ruhunda bir dâuss'la siteması varmış:

'Söke kasabasının Câmîiatik mahallesinden Mehmet oğlu Recep üç gece bu kâfir yerde yatmıştır.'

'Dün gece Çakalarof'u sardık. Yine elimizden kurtuldu.'

'Dün Kavaklı Orman'da göğsünden vurulan müfâzîmimiz İrfan Efendi, bu gece saat üç buçuğu on gece burada vefât etmiştir. Doktor yetişemedi. Allah rahmet eylesin.'

Daha bir çok isimler, târihler, mâniler, beyitler. Boş kâğıt bulamıyan bölük emînlerinin yeni okkadan eski okkaya tahvil hesapları. Bu pencerenin içi âdetâ bir kitap. Bunları okurken, ruhumun bu günkü hummâsını okur gibi oldum.'

8 mart 1320 (1904)

Bugün Pirbeliçe'ye dönmek üzere tabur kumandanından emir aldım. Gelen posta neferinden öğrendim ki, alayca Manastır'a gidiyormuşuz.»

Anı defterinden çıkardığı bu hikâyesinde yalnız tarihleri değiştirmiş, yer isimlerinde olduğu kadar, ayrıntıların da da, o sıralardaki hayat şartlarını ortaya koyan özellikler var. Pirbeliçe ve Manastır, Babina, onun Makedonya'da dolaştığı yerlerdi. «İttihat ve Terakki Partisi»ne çok yakın bir kimse olarak, tarihleri değiştirip olayları 1908 öncesine alması da, o yılların partili yazarlarının davranışlarına uygun düşmektedir. Ama aslında, o, bu sıkıntılı günleri 1908 yılından sonra yaşamıştı. Elimize geçen ve 1917/1918 yıllarındaki anılarını yansıtan defterindeki bir not, bu anıların hangi devre âit olduklarını gösterdiği kadar, bu hikâyesinin de Balkan devresi anı defterlerine dayandığını açıkça göstermektedir.

«Nakarât» adındaki hikâyenin yukarıya alınan parçaları ile son anı defterinden alarak yukarıda verdiğimiz parçayı karşılaştırınca, «Balkan Devresi» anı defterinin hikâyelerine kaynaklık ettiği iddiamız daha inandırıcı oluyor. Bu defterindeki anılardan son defterinde söz ederken «Ne

vaktî kirli sahifelerini açsam, o müthiş bozgunun sefaletlerini hatırlarım» demektedir. Anı defterinden çıkardığı bu hikâyesinde, düşüncesine yön veren o yılların yaşayışını olduğu kadar, kendisini ülkücülüğe iteleyen gerçekleri de ortaya koymaktadır. Aynı hikâyeden aldığımız aşağıdaki parçada da, o devir gençliğinin tasasızlığı belirtilmekte ve kendi ilk gençlik günlerinin eleştirilmesi yapılmaktadır. Bu satırlardaki sert gerçekçilik, çekilen mânevî acıların derinliğine bir işârettir:

«20 yaşına girdiğim bugün fecî hakkatı duymak ne acı!.. Erkân-ı harp olmak, bütün gençliğimi dolduran bir hırs-tır. Niçin? Yazacağım işte... Evet utanmadan, sıkılmadan yazacağım işte... Çabuk terfi etmek, yüksek mevkilere geçmek, güzel İstanbul'da zevk içinde, eğlence içinde yaşamak, çok iyi yemek, çok iyi içmek, çok iyi giyinmek, zengin bir izdivâç avlamak, çabucak paşa olmak, Avrupa'da ataşemiliterlikle keyif yetiştirerek ömür sürmek için değil mi?»

Ömer Seyfettin'in, hayat ve ruh evrimini bütün ayrıntıları ile, tam bir doğrulukla kaydettiği anı defterinden parçalar çıkararak yazdığı bu «Nakarât» hikâyesinin sonunda, o günlerin askerlik hayatının otantik notlarına katılmış bir de hikâyeye vardır ki, arkadaşı Aka Gündüz'ün hayatından naklen alınmıştır. Eşkiya tâkibine, silâh ve haber toplamağa memur bir subay, kaldığı bir Bulgar köyünde, eski bir evin penceresinden bakarken bir Bulgar kızını görür. Büyük bir karamsarlık ve bezginlik içinde bunılırken birden canlanır. Kendisine işâretler eden ve tatlı bir sesle türküler söyleyen bu kız, onu, tatlı aşk hülyâlarına daldırıyor. Kızın söylediği bulgarca bir türkünün nakaratı olan «Naş, naş-Çarigrad naş!», ona bir aşk bestesi gibi gelmektedir. Manastır'a hareket emrini alınca, ev sahibi ihtiyar Bulgar köylüsünden bu nakaratın anlamını öğreniyor: «Bi-

zim olacak, bizim olacak - İstanbul bizim olacak!». Bunu duyan subayın kalbi yırtılır gibi acır, büyük bir buhran geçirir ve hastalanır. Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde, Balkan anılarını, çevreyi ve subayın duygularını tasvir için kullanmış, Bulgar kızının ülkücülüğü ile Türk delikanlısının şaşkınlığı karşılaştırmasında da arkadaşı Aka Gündüz'ün anlattığı bir olaydan yararlanmışır:»

«Oniki yaşındaki aşkıma gelince. Makedonya-Bulgar hududu üzerindeki palangada bir Bulgar kızını sevdim. İri kirpikli boncuk gözleri, yanık mısır püsküllü renginde, iki örgülü uzun saçları, ince parmakları ve ipek kuşaklı şalvarı vardı... Beni milliyetçi eden bu güzel Bulgar kızdır. Onun sayesinde milliyetçi bir muharrir, has Türkçe yazmağa uğraşan bir insan oldum. Bir gün herkes çay kenarına toplanmış havaya bakıyordu. Biz de gittik. Gündüz havada bir yıldız görünüyormuş. Güzel Bulgar kıza ellerini çıparak: 'oh, oh.' diye sevindi. 'Ne seviyorsun?' dedim. 'Ben mi, dedi, ne zaman güpe gündüz havada bir yıldız görünmüşse, Türklerin başına bir felâket gelir, ona seviyorum.' O anda, o yıldız, bütün cüssesile, bütün ateşten savletile beynime indi. O sâniyeden itibaren Osmanlıktan Türklüğe avdet ettim. Bu vakayı bir mektup şeklinde Ömer Seyfettin'e yazdım. Sıla bitip de mektebe gelince, merhum Ömer, bana dedi ki: 'Avni, bunu bir hikâye hâlinde yaz da 'İrtikâ' gazetesine gönderelim. Hem inâd için sâfi Türkçe yaz'. Baş başa verdik, yazdım, çizdim, tebyiz edip gönderdim. Neşretmediler. İmlâsı şüphesiz bozuk, sarf ve nahvi şüphesiz bozuk hikâyemin his ve fikir tarafı güçlüydü. Eserim, İmmet-i necibe-i Osmâniye çorbasının içine düşmüştü.»

Ömer Seyfettin'in koşulduğu ve hikâyelerine de yansıttığı «millet ve vatan» anlayışında, o devrin Osmanlıktan gelen bir özelliğini görüyoruz. Bu özellikte, tarihi evrim ve oluşumun, imparatorluğun ortasında, üç kıtanın birleştiği yerde bir köprü gibi uzanan coğrafyanın getirdiği, insan birikimine bağlanan motifler ve temel unsurlar

var. Bu özellik yüzündendir ki, aşlında Çerkes olduğu hâlde, Ömer Seyfettin, Türk milliyetçiliğinde ileri bir öncülük ödevi yükleniyor. Çerkeslerin çoğunluğu, Osmanlı İmparatorluğunun yaşamasında da, yıkılmasında da bu anlamda nâmuslu bir davranışla ödev yüklenmişlerdi. Osmanlı'nın o devredeki milliyet anlayışındaki özellik ve beşerî genişlik, Çerkeslerin çoğunu, görev yüklenmede fedakârlığa ve ülkücülüğe götürmüştür. Bu anlayışın darala darala bir yerde Ömer Seyfettin'i bile rahatsız edecek ölçüde kısırlaşacağını göreceğiz.

Rumeli'deki subaylar ve sivil aydınlar arasında gelişen vatan anlayışında da buna benzer özel motiflerin varlığını görüyoruz. Burada, sosyal bakımdan vatan durumuna getirilemeyen topraklarda, imparatorluktan kalan hâkim zümrelerin doğuşçu geleneklere bağlanarak direndiklerini görüyoruz. «Domuzlara bile âşinâ çıkmak», böyle bir direnmenin en aşırı ve duygusal belirtisi oluyor. Balkan Savaşını ve felâketini hazırlayan yıllarda, Rumeli'deki doğuşçu aydınlar, kendilerine doğuş imkânı veren bir soy vatan anlayışında birleşiyorlar. Burada cesâret, bazı durumlarda ve bazı insanlar için olduğu gibi, «vatan» sayılıyor. Üzerinde doğuşebildiği için Rumeli, Ömer Seyfettin durumunda bir aydın için, Göneç'den fazla vatan sayılabiliyor. Kendilerini doğuşun içinde bulunca, cesâret, askerlik ve insanlık onuru, eğitimden gelen unsurlarla da birleşerek, bütün ayrıcalıklara rağmen, felâketlere karışan ve savaşan insanları bu yeni vatan anlayışında birleştiriyor.

Bu devreyi gözden geçirirken, Rumeli aydınlarının ve hepsinden çok okuldan yetişmiş subayların-alaydan yetişenlerin bu yeni hareketlere katılmadıkları görülüyor - bu yeni şartlar içinde yavaş yavaş ihtilâlciliğe doğru kaydıkları, gizli «İttihat ve Terakkî Cemiyeti» ile birleştikleri görülmektedir. Çoğu Rumeli dağlarında ateş hattına gönderilmiş, yaklaşan büyük çöküntü ile yüz yüze bırakılmış su-

bayların, İstanbul'da yerleşip kalan, yâver veya dâmât olan, sık gezen, sık sık terfi ederek nişanlar takınan «kapıkulu-salon subayları»na karşı belirli bir tepki gösterdikleri görülüyor. Rumeli'deki bütün genç subayların bu durumları, Ömer Seyfettin'in hikâyelerine yansıdığı kadar, Yusuf Akçura gibi bir araştırmacının da dikkatini çektiği, bu tepkilerin sonucunu, hepsinin İttihatçı olmalarına bağladığı görülüyor:²¹

«Abdülhamid'in son saltanat yıllarında memûrinden, asker ve sivillerden bir kısmı dünya nimetlerinden arslan payı alıyorlardı. Fakat bunlardan hâric katanlar, mesele aylıkları ile geçilen küçük tasra memurları, yine aylıkları ile geçilen küçük rütbedeki Makedonya'da eşkiya kovalanmağa memur subaylar, hizmet ve emeklerinin tamamile ödenmediğini pek âlâ biliyorlardı. 'İttihat ve Terakkî' işte bu proleter memûrin-i askeriye ve mülkiyeyi teşkilâtlandırarak, yâni iktisâdi durumlarından yanıp yakılanların temsilcisi olarak işe girdi... Selânikli tüccarların çoğunluğu İttihatçı idi. Dededen sürme tüccar olan bu büyük iş adamları, ihtilâlin başarılacağını kestirdiler. Bu hâlde iç ve dış büyük ticâreti, bilhassa İstanbul'da oturup hükûmete müteahh'lik tekelini elinde tutan Rum ve Ermeni iş adamlarını silip süpürmeği, işlerini ellerinden almağı tasarladılar. Nihâyet Rumeli'nin büyük toprak beyleri, söz gelimi Serez beğleri fırkaya girdiler. Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerile yapılan sürekli boğuşmalar bunların kazançlarını sıfıra indiriyordu.»

O devir gençlerinin ülküsüzlük ve manevî yoksulluklarından, «Hürriyet Bayrakları» adındaki hikâyesinde de aynı sert ve acı gerçekçilikle söz etmektedir.²² Bu soy eserlerinde, onun, hem kişisel tepkilerini ifâde ettiğini hem de hikâyeyi nasıl uyarıcı, etkileyici, yön verici yeni bir amaçla kullandığını görmekteyiz. Onun, Selânik'e yerleştikten sonra Ziya Gökalp'in çevresine girmesi, kolaylıkla onun en sadık ve başarılı müridi hâline gelivermesinin nedenleri arasında, sınırlarda yurd gerçeklerini daha yakından görmesi,

uzun uzadıya bu sorunlar üzerinde düşünüp kendini yargılama fırsatı bulmasının büyük etkileri olduğunda şüphe yok. Ama tâ gençliğindenberi kişiliğinin zaman zaman kendini gösteren bir özelliği, doğruluğuna inandığı bir yola kendini verişteki disiplinli çabanın da, bu sırada iyice belirliğini görmekteyiz. Ömer Seyfettin, hayatının bütün evriminde, zaman zaman aşması gereken merhaleleri kişiliğinin bu vasfı ile geçebilmekte, yeni basamaklara ulaşabilmektedir. Kendini yeni bir amaca yöneltmek gerektiğinde, fazla vakit harcamadan toparlanması, sabırla hazırlanışı, disiplinli çalışmaları, amaca yürüyüşü, onun, ruh ve düşünce gelişiminde hiç kaybetmediği bir özelliği olarak ölümüne kadar sürecektir.

Bu çok yüklü ve hareketli hayat içinde, Ömer Seyfettin, fırsat buldukça ufak tefek çeviriler yapıyor ve edebî denemelere de girişiyordu. Balkan devresinin ilk yıllarında, onun, daha çok okul sıralarındayken başladığı manzumelerini yazdığını görüyoruz. Bu sırada Selânik ve Manastır dolaylarındaki genç edebiyatçıların yazılarını yayınlıyan başlıca üç dergi vardı: «Bahçe», «Kadın», «Hüsn ve Şiir». Bu dergilerde bir hayli şiiri ve Fransız yazarlarından yaptığı çevirileri çıkmıştı.²³ 26 Mayıs 1909 (1325) - 1 Ağustos 1910 tarihleri arasında, Fransızcadan çevirdiği hikâyelerde, yine bu sıralarda yayınladığı şiirlerinde «Perviz» takma adını kullanıyordu. Bu takma adı Meşrutîyet'in ilk yıllarında, henüz askerlikten ayrılmadığı sıralarda yazdığı ve yayınladığı yazılarında da kullanacaktır. «Bahçe», «Hüsn ve Şiir» dergilerinde çıkan çeviri hikâyeleri, ünlü Fransız hikâyecisi Guy de Maupassant ile o sıralarda Türkiye'de «Fecr-i Âti» topluluğu yazarları tarafından tutulan ve yayılan, Parnasçı Catulle Mendès'ten, adı Türkiye'de yeni duyulmağa başlayan Maksim Gorky'den yapılmıştı.²⁴

Bu sıralarda, onun «Kadın» dergisinde Catulles Mendès'ten çevirdiği «Lâdes» adında bir şiiri çıkmıştı.²⁵ «Per-

viz» takma adile yayınladığı bu manzumeye «Asır» gazetesi bir târizde bulunmuştu. Aynı dergide yazı yazan Ali Cânîp «Sanat Haklarında» adile bu şiiri savunan bir yazı yazarak «Bahçe» gazetesine gönderiyor (1325/1909). Ömer Seyfettin'le yakın dostu Ali Cânîp'in tanışmalarını, İsmail Hikmet, kitabında böyle anlatıyor.²⁶ Fakat Ali Cânîp'in, Ömer Seyfettin'in ölümünden sonra yazdığı bir yazısında, onun kendisine gönderdiği 1323/1907 tarihli bir mektubun dan alınmış parçalar olduğuna göre, ilişkilerinin başlangıçları daha eskilere, İzmir günlerine gidiyor olmalıdır.²⁷ Onun «Kadın» dergisindeki şiirini, «sahibini tanımadığı hâlde» değil, tanıdığından dolayı savunmuştur. Aynı dergide yazıyorlar, mektuplaşıyorlar, Ömer Seyfettin daha Selânik'e ve Rumeli'ye nakletmeden önce birbirlerinden haberli bulunuyorlardı.

Sınırdaki Yakorit kasabasından Selânik'teki Ali Cânîp Bey'e yazdığı 15 kânunsâni 1326 (28 ocak 1910) tarihli bir mektubunda, Ömer Seyfettin, edebiyattan nefret ettiğini şöylece belirtiyor:²⁸

«...edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimden iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğumu yazmışım. Bu nefretim, edebiyata olmaktan ziyâde lisânadır...»

Ömer Seyfettin'in, bu sıralarda edebiyattan ve dilden nefret ettiği hâlde, hem dil ve hem de zevk bakımından «Edebiyatı Cedide»cileri izliyen şiirler yazması ve yayınlaması, asıl eğilimini ve gücünü gösterebileceği gerçekçi yeni hikâye yolunun henüz açılmamış olmasındandır. Abdülhamit II zamanında gerçekçi hikâyeye yönelmenin imkânı yoktu. Ömer Seyfettin'in yetiştiği yıllarda Halit Ziya grubu çoktan bu yoldaki çalışmalarını kesmişlerdi. Hem edebiyattan nefret etmek, hem de dilinden ve anlatımından tiksindiği hâlde Edebiyatı Cedidecilerin yolundan şiirler yaz-

mak ve yayınlamanın anlamı, Ömer Seyfettin'in, kendinde ve çevresindeki gerçekçi edebiyata yönelen birikmelerden kaçması anlamına gelmektedir. Bu devrede sürekli olarak şiirle ve çeviri ile oyalanması, önu tıkalı oluşunun tabii bir sonucu idi. Hayatının son günlerinde, büyük yıkıntının şaşkınlığı içinde, ta Selânik'ten bu yana bağlanıp yürüdüğü inançların yıkılışı karşısında, hastalığın da verdiği düşkünlük içinde, düşüncelerini sağlam bir yere oturtamayan Ömer Seyfettin'in, Ali Cânîp'in annesine masal anlatırıp yazması da bu bakımdan önemlidir.²⁹ Ömer Seyfettin, askerlikten ayrılıp Selânik'e gelinceye ve Ziya Gökalp'la tanışmaya kadar, düşüncelerini sağlam bir zemine oturtamamış, gerçekçi hikâyeye temalarına hangi açıdan girebileceğini bilememiştir. Yoksa o eğilimde ve o güçte bir yazarın, 1908 - 1910 arasında ve ölümünden az önce yazacak bir konu bulamayışı başka türlü açıklanamazdı. Belli bir düşünce düzenine ve dünya görüşüne kavuşmanın, bu düşüncenin geçerli olduğu bir çevre ve ortamda yaşamanın, onu, ne soy eserlere götüreceği aşağıdaki bölümlerde anlatılacaktır.

Bu yıllarda hikâyeye yazamayan, gerçeklere hangi kapılardan gireceğini henüz kestiremeyen, sınır bölüklerinin dar hayatı içinde bunalan Ömer Seyfettin'in şiirleri ile anlatamadığı, ama yaşadığı gerçekleri büyük bir içtenlik ve doğrulukla anı defterine döktüğünü görüyoruz. Balkan'daki hayatını ve Yunanistan'daki esirlik yıllarını ve belki de Selânik devresini kapsayan anı defteri tam olarak elimize geçmedi. Fakat bu anı defterinden çıkardığı, bazı tarih ve ad değişiklikleri ile hikâyeye kılıfına soktuğu anı parçaları, kendi günlük yaşayışından ve toplum sorunlarından kopup gelen ve onu yalnızlığın içinde derin düşüncelere salan gerçeklerin yazılarına nasıl yansıdığını tesbit etmemize, onun yaşayışındaki yüklü anlamı kavramamıza imkân veriyor. «İrticâ Haberi» adındaki hikâyesinde, 31 mart 1325 (1909) tarihinden sonra ve 1-3 nisan arasındaki süre için-

de, Vardar boyundaki Köprülü kasabasında »Hareket Ordusu« hazırlıklarından, bu bölgedeki hayatından bahsetmektedir. Ömer Seyfettin'in, bu günlerdeki hayatı ve görüşlerini bu hikâyesine yansımış olarak bulmaktayız.³⁹

Bir zâbitin cep defterinde
I nisan 1325 (1909)
Köprülü

«Akşam tâliminden sonra gülüşerek aşağıya indik. Hava biraz rüzgârlı idi. Ben, arkadaşları sattım. Selânikli Âkil'i buldum. Bu, kırmızı saçlı, çalışkan, faal bir çocuk. Üç gündür kendisini tanıyorum. Gazetesinin işi için buraya gelmiş. Görüştük. Fakat bu akşam, vapur dumanı gözlüğü altında parlak ve faal duran gözleri sanki biraz gölgelenmiş, daha ziyâde koyulaşmıştı. Üç gündür ne güzel hasbihâller ettik. Tam benim ilkinde! Bu akşam yine konuşmak için onu tenha bir yere çekmek istedim.

— İstasyona gidelim, dedim, hava fenâ değil.

Kabul etti. Koluma girdim. Sarı boyalı yeni otelin dairesi, fakir burnundan inerek soldaki bozuk katlırımı dik ve kısa yokuşa saptık.

Dönerken:

— Haberin yok mu?

Dedi. Hayret ettim.

— Neden?

— Yirmidört saattir İstanbul'la muhâbere mümkâf.

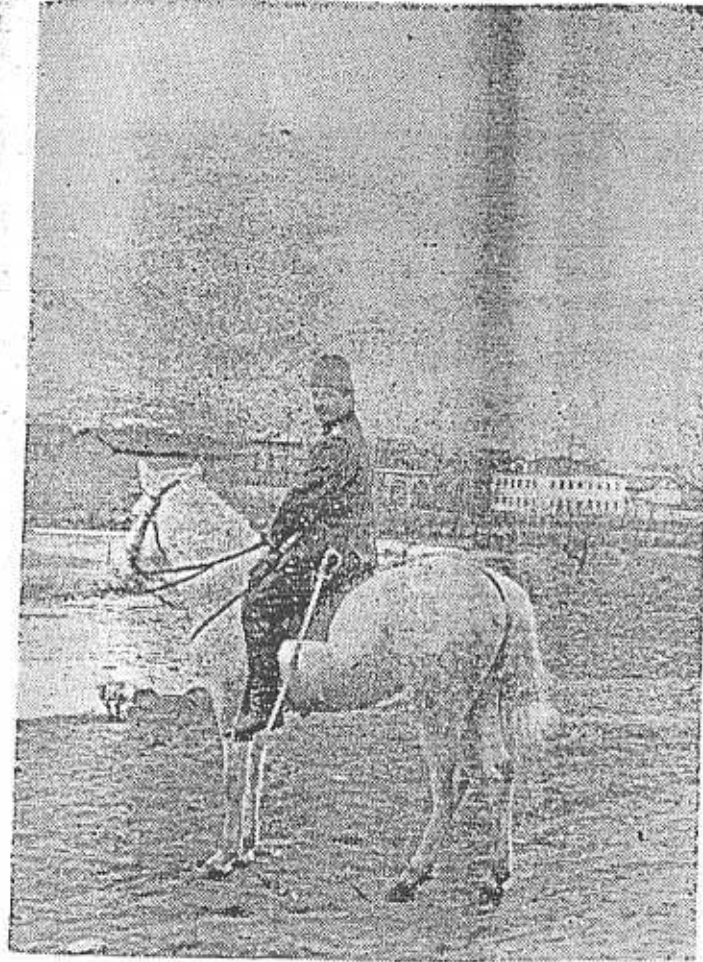
— Acâyip!

Ve düşündüm. Tam Vardar'ın kenarına çıkan dar yolun üstündeki şimendifer köprüsünün önünde, süvâri mülâzimi Emin Bey'e rast geldik. Yanında eşraftan iki üç kişi, bir Bulgar vardı.

Selâmlaşttık. Emin Bey gülererek:

— Siz de 'Ahrâr'dan mısınız?

Dedi. Ben ve Âkil 'Evet, evet...' diye gülüştük ve geçtik. Vardar'ın çamurlu, yıkık sâhilini tâkip ederken maktûl Serbestî muharririnden, alçak Murad Bey'in deni taassubundan bahsediyorduk. Demiryolunun etrafında bihaber çocuklar oyunlarını bırakıyorlar: 'Bu yabancı kimdir?' gibi Âkil'e bakıyorlardı. Müphem bir sântı hisse-

Ömer Seyfettin'in bu fotoğrafının Rumeli devresine, 1909/1910 yıllarına âit olduğunu, belki de Manastır'da çekildiğini tahmin ediyoruz. Ustağmen Ömer Seyfettin'in, belki de tâlimden dönerken, kışlaların önünde, bir dere kenarında çektiği bu fotoğrafın arka plânında Balkan dağları görünmekte. İlk olarak yayımlanan bu fotoğraf, kızı Güner Elgen'den alınmıştır.

diyordum. Laf olsun diye ona çocukları gösterdim:

— Saçlarına bakıyorlar!

Dedim. O katıyen kırmızılığı kabul etmiyor. Saçlarının gayet sarı, gazetesindeki müsteafarı gibi 'Asfar' olduğunu iddâ ediyordu. Ben, bilâkis kırmızı olduğunu ve onun için dikkati câlip olduğunu, hattâ bütün Köprülü'de bir eşi bulunmadığını söylüyordum.

Şehrin demiryolu ile ayrıldığı yerdeki mezarlığın içine girdik. Tarladan dönmüş bir kaç rençber orada oturuyorlardı. Onlar da sanki yine Âkil'in saçlarını seyretmek için gözlerini diktiler.

Bunu, yine ona söyledim. Güllüştük. Tozlu yollardan geçtik. Güneş, renksiz bulutlar altında batıyordu. Sincâbî dağlar, dağların arkasındaki mavi ve müphem sisler gittikçe koyulaşıyor, yaklaşan görünmez gölgeler gibi dağlarak yükseliyordu. Çamur rengindeki sefil ve hasta Vardar'ın sadâsı akşamın sükûtu içinde duyuluyor, bahçelerin üstündeki süvâri ahurlarının gübrelliklerinden kalan karga sürüleri, râtip havada anî bir maça onlusu hayâlini uyandırarak sürâtle geçiyorlar, karşı sâhilin sık ve yeşil yapraklı ağaçları arasında kayboluyorlardı. İstasyona geldik. Kimse yoktu.

Kahvenin bahçesinde memur oturmuş, rakı içiyor. Kahvecinin köpeği karşısında, onun mezeleri nasıl yediğini seyrediyordu. Oturduk. Âkil bira istedi. Ben bir gazoz. Ve onun mezelerini yedim. Gelen gece serindi. Ben pelerininime daha ziyâde büründüm. Ayaklarım üşümeye başladı. Ruhumuzdaki müphem azâbı unutmak için istikbâl ve edebiyattan bahsettik. Ben, belki onuncu defâ ona emellerimi anlattım. Oniki sene askerlik ettikten sonra istifâ edecek ve hoca olacaktım. Gençliğimi orduda geçirdikten sonra ihtiyarlığımı mektepte, dershânelerde geçirmek istiyordum. En birinci emel'im tarih okutmak, muhâkeme etmesini öğretmek, mütebeddil ve fânî hakikatleri kat'î bir surette ihsâs ve tâlim etmekte. Âkil, müstakbeli pek âciz ve mütevâzî düşünüyor, yahut öyle görünüyor. Bir saat sonra geldiğimiz yollardan dönerek, bu sıkıntılı gecenin kuru ve muzlim gölgeleri içinde geçerek, aşçı dükkânına geldik. Bizden başka kimse yoktu. Birkaç dakika sonra bir süvâri zâbiti geldi, selâm-

laştık. Âkil ile güllüşüyorduk. Süvâri, müteessif bir tavrla:

— Mutlaka haberiniz yok.

Dedi. İkimiz de hayret ettik:

— Neden?

Lokmanlarımız boğazımızda kaldı. İştahımız birdenbire kesildi, zâbitin cevâbı pek müthişti:

— Harbiye nâzırı ile sadrâzamı vurmuşlar. Ahmet Rıza tehlikeli surette mecrûh..

Hemen yerimizden kalktık. Otelin altındaki büyük kahveye girdik. Köşeye İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin âzasından olan, yahut olması lâzımgelen eşraf, başibozuklar toplanmışlardı. Aralarında bir kaç zâbit vardı. Çehrelerde soğuk bir ihtizâr sükûtu hükümfermâ idi. Ne yapacağımızı şaşırarak muhterem bir ölü karşısında duyulan sebepsiz bir tereddüt ve bir ihtirâm ile kapının yanına oturduk. Köşedekilerin hepsi bir haber bekliyorlarmış gibi kapiya bakıyorlardı. Biz de sustuk. Beş on dakika öyle kaldık. Nihâyet köşedekilerin arasından telgraf müdürü - bu gayet sevimli ve sahîh bir Selâniklidir! - kalktı, yanımıza geldi. Felâketi anlattı. Zâten dün denberi böyle bir haber bekleniyormuş. Cemiyetin kaza merkezi, merkez-i umumî ile muhâbere ediyormuş. Ordu ve ahâlî ile İstanbul'a gidilecek ve Mesrûtiyet lâide olunacakmış. 'İttihâd-ı Muhammedi Cemiyeti', Avcu Taburu efrâdını iğfâl etmiş. Onlar da 'Şerîât isteriz!' diye Meclis'e hücum ve adliye nâzırını falan katletmişler....

Birden o kadar derin ve muzlim bir ümitsizlik duyduğum ki, ihtiyârsız:

— Eyvah azizim, mahvolduk. Bu sefer mutlakâ mahvolduk!

Dedim. Kalbimde sarîh bir acı sızlanmaya başladı. Artık konuşamıyor, Âkil'le müdürün konuştuklarını duymuyordum. Gözlerimin önüne dumanlı bir Balkan haritası geliyor, Türkiye'nin parçalandığını, bu müthiş ve nâmevcut haritanın kırmızı ve âteşin çizgili hudutlarının hafif ve çirkin bir el ile bozulduğunu, değiştirildiğini görüyor gibi oluyordum. İzdırâp dakikaları, her felâket zamanında olduğu gibi, yine bir azap ifriti uzunluğu ile geçiyor, aklıma iki üç sene evvel okuduğum Roman de Mares'in 'Mal Ottoman' makalesi geliyor. Bazan biraz kehânet tas-

liyan ve ekseriyâ sözleri çıkan bu bedbin, bununla beraber meşhur muharririn, bizim için, zavalı Türklerin istikbâli için verdiği insafsız ve kat'î bükümleri derhâter ediyordum. Kahveye her girenin yüzüne 'Bir havâdis?' der gibi umûmiyetle bakılıyordu. Âkil sabredemedi. Müdürle beraber telgrafhâneye gitmeğe kalktı.

— Bana müsaâde, dedim, kışlaya gideceğim.

Onlardan sonra ben de çıktım. Yalnız ve yavaş yavaş, tenha ve karanlık sokaktan yürüyordum. Şehrin saati dördü vuruyordu. Çeşmeyi geçtim. Büyük Kavaklı Meydanı'nda her vakitki gibi köpekler yine havlamaya başladı. Köşenin öbür tarafında bir dökkanın peykesine oturmuş olan bekçi, yıldızlarla aydınlanan bu kamersiz gece içinde bir karanlık yığı hâlinde duruyor, ara sıra çektiği sigarası yetim ve muhtazır bir ateş böceği gibi parlıyordu. Mezarlığın arasından geçiyordum. Beş altı ay evvel irticâ ve taassubun fevriyâ ile bir saat içinde öldürülenleri nasıl alayla buraya gömdüğümüzlü hatırladım. Daha hâlâ kâtiler, müşevvikler tecziye olunmadı. Belki affolunacaklar. Evet doğrudan doğruya, sarâhâten, amden Meşrûtiyet'e kasteden, payitabı ayağa kaldıran 'Kör Ali'ye ilişmiyen, hattâ bu hâlin okşayan idâlet eli onların mı canını yakacaktı? Heyhât!... Zavalı Remzi!.. Şimdi acaba ruhum, seni, ümid ve sebâbının en hisli ve acemacak bir ânında söndüren o galeyânın, o müstekreh piştârin kısmı küllisini İstanbul'da, kanlar akıtırken görüyor mu? Yoksa... Yavaş yavaş yürüdüm. Mezarlığa girilen yolun karşısındaki fener sönmüştü. Ebkem mezar taşları sanki fikren meşgûlmüş gibi vehmi bir hayatla sâkin ve muzlim duruyorlardı. Yavaş yavaş yürüyordum...

Aşağıdan, Târihi Mukaddes'in icât ve izlâl edemediği meşhur asırların bilinmez bir günündenberi akan Vardar, degirmen seditlerine çarparak çağlıyor ve çarpıttı bu mâtemi geceyi görünmez ürpermelerle titretiyordu.

Artık kışlaya yaklaşmıştım. Çingenelelerin boş demirci dükkanları tuhaf bir hayat arz ediyordu. Peykeslerinin aralarından kuvvetsiz aydınlıklar akıyordu.

Evet, Allahın bütün peygamberlerine vatan olan, bütün dinlerine cidâl sıtması yağdıran bu memleketin, Tür-

kiye'nin Çingeneleleri bile mutaassıptır! Yarı cuma... Hepsi örserinin üzerine birer mum yakmışlar, pederlerinin rûhunu şâd ediyorlar!...

Odaya geldim. Masanın üzerindeki lâmba kısılmış, yüzbaşım kırmızı velencesi altında, Şişman Galip köşede, karyolasında, nöbetçi zâbiti yatağında uyuyorlardı. Onları uyandırdım. Vakayı anlattım. Heyecanla biraz mübâlâga ettim. Fakat yine pek ehemmiyet vermediler. İşte daha bir saat olmadı. Ben şunları yazarken, onlar müsterih ve âsûde uyuyorlar. Halbuki ben... Sinirlerim o kadar müteheyyic ki, bu gece uyuyabileceğimi ümit etmiyorum. Yalnız arnavutçanın lâtin hurûfat ile yazılması fikrinde bulunan yüzbaşım ihtiyarsız:

— Ah bu hocalar, dedi, bizim harflere de mâni olan onlar değil mi ya?

Dedi. Nöbetçi zâbiti Hüsnü sesini çıkarmadı. Şişman Galip uzun, okkalıklı bir küfür salladıktan sonra:

— Ah bu softalar... Asker kaçığı... ler. Hepsini kemell...

Dedi. Gözlerini kapadı. İşte hepsi şimil uyuyor!

Ben, zavalı defterciğim, yine seni kitaplarımın altından bulup çıkarıyorum. Altı aydır boş duruyordun. İhtimâl yine sana tevdi edilecek mühim vakalar hudûs edecek. Bir 'sütefehhüm' korkusu ile kimseye, en genç ve fikirli, en yeni kafa bir arkadaşına söylememiyecek şeyleri, senin bitaraf ve taassuptan âri, pâk ve beyaz sayfalarına yazabilir ve müteselli olurum. Yüzlerce sayfaların doldu. En kanlı ve feci sahneleri sana yazdım. Müteessir olmak için seni okudum. Yaşadıkça benim refikim olacaksın. Öldükten sonra bir mutaassıbın, bir vatandaşın eline geçersen, tahkir etmek için, tekfir etmek için beni bulamayacak, belki seni parça parça edecektir!.. Gece yarısı geçti. Artık yatıyorum. Bakalım sabah ne olacak?

2 nisan 1325 (1909)

Henüz yatmış ve uyuyamamıştım. Kapı açıldı. Süvari yüzbaşısı Arif Bey içeri girdi. Bu şişman, dâimâ şen, alaycı bir arkadaşdır. Herkese karşı 'hayatım!' diye hitâp eder. Lâkâbı 'hayatım' kalmıştır. Benim yatağma doğru yürüdü ve müteheyyic bir sesle:

— Haydi hayatım, kalk, şabuk, dedi. Zâbitler 'Klüp'.

te toplanıyorlar. Müzâkere olacak, giyin. Arkadaşları da uyandır. Ben süvarileri uyandırmaya gidiyorum.

Hemen kalktım. Arkadaşları uyandırdım. Galip kalmadı. Nöbetçi zâbiti Hasan'la beraber süvari Beşinci Bölük odasına gittik. Oradan zâbitlerle beraber 'Klüp'e' indik. Geceleri kapalı olan 'Klüp'ün şık ve biraz kibâreca salonu aydınlanmıştı. Kapıdan girince soldaki oyun odasında kumandan paşa ayakta duruyor, erkânharbi yanında şifre hâlediyordu. Salonunda yirmi kadar zâbit vardı. Hepsini birbirle konuşuyor, Sultan Hamid'in ismi dışarıları arasında sık sık geçiyordu. Anladım ki, sabahleyin miting aktolunacak, protesto olunacak, Redif Taburu toplanacak, hıristiyanlardan gönüllü yazılacakmış.

Neler konuştuk... Saatler geçti. Sabah bekliyorduk. Kimse uyumasını düşünmüyordu. Kapı açıldı. Âkil ile belediye doktoru geldi. Çay içtiler. Âkil de hiç uyumamış, postahânedeki mitingte, müdürün okuması için nutuk yazmış. Yavaş yavaş zâbitler gelmeye başladı. Kumandan yukarı çıktı. Süvari alay kumandanı ile, bizim taburun kumandanı erkânharp Müfit Bey de geldiler. Lâfa Müfit Bey başladı. Bu, zâten asabî, zannedersen isterik, maâheza kuvvetli ve müteşebbis, çekilmez bir adamdır. Doğrudan doğruya Sultan Hamid'i ithâm etti;

— Arkadaşlar!.. diye başladı. Emin olunuz ki, Meşrûtiyet'e, milletin ümidine vurulan bu yeni ve tahammül olunmaz darbe, Sultan Hamid'tendir!.. Başka cânî, başka kâtil aramayız! Meşrûtiyet onun için ölümdür, o zulmetmeden, öldürtmeden, ağlatmadan, kan ve gözyaşı dökürmeden yaşayamaz, ölür.

Ve daha şedit devâm etti. Miralaylığına kadar İstanbul'dan çıkmamış olan Paşa, şüphesiz eskiden geçirdiği sâkin ve tatlı ubûdiyet günlerini derhâtir ediyordu. Susuyordu. Müfit Bey: 'Hâl'ini istiyelim, isrâr edelim, bu seferki hareketimiz son ve katî olsun!' diye hiddet ve teussüften muhâkemelerini kaybetmiş olan genç zâbitleri tehyic ettikçe, o, sıkılıyor ve şu müteheyyic mevkîi teskin için bir 'idâre-i maslahat', bir 'üslûb-u hakimâne' müeizesi düşünüyordu.

Müfit Bey'in lâfı bitince, Âkil ve Doktor - sivil oldukları için - kalkıp gittiler. Kısa, bununla beraber şedit münâkaşalar oldu. Paşa, sükûneti tavsiye ediyor, ace-

le işe şeytan karışacağını söylüyordu. Temmuz İnkılabı'nda mühim bir rol oynamış olan süvari alay kumandanı Hasan Bey'in, mitingde askerler namına nutuk irâd etmesi kararlaştırıldı. Ve herkes dağıldı. Belki birçokları oyuna gittiler. Ben 'Yeni Otel'in bahçesine geldim. Orada Âkil'i buldum. Telgrafhâneye gittik. Müdür, nutkunu iyi okumak için şimdi gözden geçiriyor, okuyamadığı yerleri Âkil'den soruyordu. Memurlar, telgraf odasında mütemâdiyen meşgûl idiler. Ben, pencerenin kenarında oturuyordum. Karşık evin kızları, henüz çıkan güneşin tatlı ve serin hararetleri karşısında birbirleriyle konuşuyorlar, kapıların önünden geçen diğer kızları da tutuyorlardı. Dün gecedenbergi devâm eden heyecânın ne olduğunu şüphesiz anıyamamışlardı. Fakat bir fevkalâde-lik hissettikleri hâllerinden belli idi.

İki tanesi başlarına, saçlarının arasına, 'Hürriyet Kordelesi' dediğimiz beyaz-kırmızı şeyleri takmışlardı.

Konuşuyorlar, hattâ gülüşüyorlar: 'Acaba ne var?' gibi itimâtsiz islav gözleriyle bana bakıyorlardı. Bir telgrafçı odaya girdi.

— Miting başladı.

Dedi. Müdür geç kaldığımızı söylerken, biz, hızla ayağa kalktık, dik yokuşu biraz şiddetle indik. Sırp Mektebi'nin önünde, müdür:

— İyi okumak için iki konyak atmalıyım!

Diye bizi bıraktı ve Merkez Otel'in yanından saptı. Biz, yavaş yavaş hükûmete doğru ilerledik.

Küçük ve intizâmsız meydan tamamen dolmuştu. Köprüden zor geçtik. Ahâlinin en arkasında durduk. Kazan'ın tahrîrat kâfibi olan genç bir çocuk, hükûmet kapısının yanındaki sütunun kenarında, bir sandalye üzerine çıkmış, avazı çıktığı kadar bağurarak elindeki kâğıdı okuyor, istipdâda lânetler ediyordu. Ondan sonra bir genç ve sevimli avukat mevkîi hitâbete çıktı. Pek uzun söyledi. Bazan cebinden çıkardığı kâğıda bakıyor ve münâse-letsiz bir yerde, meseâ istibdât kelimesi geçerken alkışlar içinde kalıyordu.

Ahâlinin bir kısmı hakâret ve lânet makamında da el çırpıyordu. Hatipler taakup etti. Siyah gözlüklü bir Bulgar çıktı. Sonra bir şapkalı, ondan sonra bir daskal... Bunlar da uzun ve mübalâğalı söylüyorlardı. Yalnız nu-

tuklarından 'Çarigrad' kelimesini anlıyordum ki, 'İstanbul' demektir. Daha sonra kaza kaymakamı çıktı. İrticâ ile söylemeğe başladı. Taşra Rumeli şivesile oldukça kaymettar, haykırıyordu. Dinin, mezhebin, cinsiyetin hükümetle hiç münâsebeti olmadığını, hükümetler din, mezhep, cinsiyet için değil, menfaat üzerine tesis edilmiş olduğunu ve hükümetlerin diyânet ve kavmiyle değil, menfaatle kâim bulunduğunu çekinmeden tekrar ediyordu. Hakıyla alkışlandı. Jandarma karakolunun pencerelelerinden ihtiyar zaptiyeler, kaymakamların bu talâkâtine gülerek bakıyorlardı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti kaza merkez idâresinin pencereleri kapalı idi.—Yanındaki medrese odalarından ihtiyar ve genç hocalar, sarıklı adamlar, bozuk çehrelerle bu kalabalığı seyrediyorlar, katiyen alkışlara iştirâk etmiyorlardı. Güneşin harareti tezâyüt etmişti. Arkadan gazozcu çocuk el arabasını kalabalığa sokmağa çalışıyor, nutukları iyice işitmek istiyen bir arabacı atlarını daha ileri sürmeğe gayret ediyordu. Medrese pencerelerinden bakan sarıklıların neşesizlikleri bende edebî bir hâtîrâ uyandırdı. On sene evvel Piyer Loti'nin eserlerini tetebûbe yeltenirken 'Azyade'yi de okumuştum. İlk Osmanlı Meşrûtiyet'ine dair orada bir kaç sayfa vardır. Yağmurlu bir gün tasvir olunur. Sözde Beyazıt Meydanı'nda toplar atılır. Loti, eski bir Türk kahvesine girmiş. Oradaki sarıklı ihtiyarlar, Mithat Paşa'nın Kânûn-ı Esâsî'si ile eğlenmişler, atılan toplara karşı müsterihâne çubuklarını çekerek gülmüşler... Belki vehmin tesiri... Fakat ben de, bu medrese odasından bakan sarıklılarda, Meşrûtiyet'e ve içtimaa karşı aynı tahtir ve garazı gördüm. Zaten tarih bize göstermiyor mu ki, hürriyet ve serbestinin her tarzına ancak râhipler karşı gelmiş ve nihâyet mağlup olmuşlardır.

Kaymakamdan sonra süvari alay kumandanı Hasan Bey çıktı. Biraz tutuk ve pek resmî idi. Elinde beyaz eldivenleri vardı. Kılıcını dayatıyor ve ikide birde hâricî bir vaziyetle 'Efendiler...' hitâbını tekrar ediyordu. Kaymakamdan daha serbest söyledi. Bu hükümeti her ne kadar Türkler teşkil etmiş ise de, tevsî ve terakkisi için bütün bu memleketteki kavimlerin, yani Arnavutların, Arapların, Bulgarların, Rumların, hâsıl bütün unsurla-

rın çalıştığını, vatanın bütün unsurlara âit olduğunu söyledi. Hattâ: 'Bizim vatanımız, efendiler, dedi, Bağdat'tan ta Viyana'ya kadar olan yerlerdir. Orada bizim ecdâdımızın kemikleri vardır. Biz terakki edip hattâ oralarını istirdât etmeye gayret etmeliyiz. Bunun için mutlaka Meşrûtiyet, müsâvât lâzımdır...'

Bir kaç kişi daha çıktı. Güneşin harareti yakmıya başladı. Âtîfe 'Haydi gidelim' dedim. Kalabalığı yararak çıktık. Küçük köprü'nün üzeri tenha idi. Oradan geçtik. Ben kışlaya gelmek üzere onu terkettim. Çünkü şimendifer hattındaki karakollar toplanacak. İhtimâl bizim tabur da hareket edecek. Kışlaya geldim.

Odada kimse yoktu. Hepsi dışarda oturuyorlardı. Üsküp'ten treni mahsus gelecekmış. Burada bir manastır var! Onun günü imiş... Ben içerde bu günkü intibâları yazdım. Şimdi onların yanına giderek zâirlerin geçişini seyredeceğim. Hava o kadar sıcak, o kadar sıcak ki, ceketle oturamıyorum.

3 nisan 1325 (1909)

Bugün cuma... Gönüllüler geliyor. Redif Taburu toplanıyor. Emsalsiz bir faaliyet! Bütün tabur arkadaşları hareket edeceğimizi ümit ediyorlar. Neferlerimiz hep beyaz külâh giydi. Debboydaki beyaz dolakları dağıttık. Biz de beyaz külâh giyeceğiz. Çarıklarıncuz yağlandı. Ben kitapları, kâğıtları topladım, büyük sandığa yerleştirdim. Bir kat çamaşır ve esvap bavula ayırdım. Beş senedir bir gün yanımdan ayrılmıyan sevgili köpeğim Koton'u Baytar Mazlum Bey'e bırakacağım. Tamamile hazırım. Cuma namazından gelen tabur imamı gayet mühim bir haber verdi.

Câmiide hutbe okunurken, Sultan Hamid'in ismi okunmamış. Müftü'nün emri varmış. Artık onun ismi katiyen hutbelerde geçmiyecekmiş... Bu tuhaf emir beni düşündürdü. Düşündüm ki, şimdi İstanbul'da ne kadar vezirler, ne kadar müşirler, ne kadar ferikler, ne kadar paşalar, ne kadar yâverler, ne kadar askerler, selâmlık resmini ifâ ediyorlar, ona, o meşûm ve yıkılmaz kuvvete, Allahın memleketimizde otuz iki senedir sönmiyen o korkunç ve kırmızı gölgesine perestiş ve tekâfüp ediyorlar.

.....>

Üçüncü Ordu bölgesinde, Yukarı Vardar vâdisinin Köprülü kasabasında görev almış «bir zâbitin cep defterinden» çıkarılmış, «İrticâ Haberi» adını taşıyan bu hikâyenin bölümleri başında 1-3 nisan 1325 tarihleri var. Bu kayda göre, anı defterinden bu hikâyeye aktarılan olaylar, tarihimize «31 Mart Vakası» diye geçen olayın bir gün sonrası ile dördüncü günü arasında geçiyor. Ömer Seyfettin'in notlarından, Selânik kanalile alınan haberlerden bu olayların, Rumeli'deki ordu birliklerine ve İttihatçı aydın çevrelerine ne şekilde yansıdığını, nasıl yorumlandığını, yapılan toplantı ve mitingleri, tansiyonun yükselişini, «Hareket Ordusu»nun hazırlanışını adım adım izliyoruz.¹¹

Bu hikâyede adı geçen «lazlı saçlı Selânikli Akil» Ömer Seyfettin'in o sıralarda Selânik'te çıkan «Bahçe» dergisinde yayınladığı bir şiirini ithâf ettiği genç şairdir.¹² Bu hikâyesindeki şakalarında andığı «A. Asfer», bu gencin şiirlerinde kullandığı takma addı.

Yine bu hikâyede zikredilen «maktul Serbesti muhariri», 6/7 nisan gecesini Köprü üzerinde vurulan Hasan Fehmi Bey'di ki, İttihat ve Terakki Cemiyetine saldırılarından dolayı dikkati çekiyordu. Bu siyasî suikâst, o sıralarda kamu oyunda «Mizançı Murad Bey'in kışkırtmaları» ile hazırladığı rivâyetlerinin çıkmasına sebep olmuştu. Nitekim Köprülü'ye de bu şekilde yansımış, haberler Selânik merkezinden geçtiği için, hep orduyu ve İttihatçı çevrelerini kışkırtacak ve darbei hükûmete iteliyecek bir kılığa bürünmüştü. Sadrazam Tefik Paşa, harbiye nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, Meclisi Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey'lerin de vuruldukları haberi ortalığa yayıldığı hâlde, bunların hepsi birer köşeye saklanmışlar, o sırada Meclis'e gelen adliye nazırı Nâzım Paşa, Ahmet Rıza Bey sanılarak yanlışlıkla öldürülmüştü.

11 gün süren «İrticâ Aralığı» olayları, Rumelideki ordu ve cemiyet mensuplarına, muhâliflerin Abdülhamit II

kanalından kışkırtılmasile yaptıkları bir ayaklanma olarak gösterildiği hâlde, aslında daha özel sebeplere dayanmaktaydı. Meşrûtiyet'in ilânından olayların çıkışına kadar geçen 8 ay ve 21 günlük karışık devir, İstanbul'da henüz yerine oturmamış, zayıf bir idâreyi arkadan, ta Rumeliünden kontrol etmeğe çalışan gizli bir cemiyetin baskısı altında geçmiş, alaylı subayların ordudan çıkarılmaları, bunların ayaklanmasına, bu hareket de alayların tasfiyesine sebep olmuştu. «31 Mart» ayaklanmasında Avcu Taburlarını asıl harekete getirenler de bunlar olmuştu. Diğer taraftan medrese softalarının askerlikleri konusunda Meclisi Meb'usa'n'a verilen kanun lâyihası bütün medreselilerin dönüp muhâlefeti desteklemelerine sebep olmuştu. Ordudan tasfiye edilen alaylı subaylar, mekteplileri «kâfir» olarak gösteren yıkıcı bir probagandaya girişirlerken, askere alınma tehdidi altında kalan medreseliler de «İttihat ve Terakki» kodamanlarının «mason» olduklarını ortalığa yayıyorlardı. İşte «31 Mart Vakası»nda örgütleyici rol oynayan «İttihâd-ı Muhammedi» derneği bu havadan doğmuş, eski alaylı subaylarla medreseliler de bu derneğe katılmışlardı.¹³

13 nisan salı (milâdi takvimle) sabahından, 24 nisan cumartesi sabâhı «Hareket Ordusu» İstanbula ulaşmaya kadar 11 gün süren bu ünlü karşı ihtilâl hareketinin Rumeli'ye yansıyan şekline ve ordunun hazırlanışını anlatan bu anı hikâyeye bakılırsa, Ömer Seyfettin'in, daha başlangıcında sekte bir İttihatçı olmaktan çok, olaylara uzaktan katılan, ilgileri de politikadan çok sanat ve düşünce soyundan kültür konularına yönelen bir genç olduğu, taşkunhkların dışında kaldığı, olayları yansıtmakla yetindiği açıkça görülmektedir. Bu hikâyeyi, nisan 1325 (1909) de Selânik'te çıkan «Genç Kalemler»de yayınladığına göre, not defterindeki kayıttan hikâyeye biçimine geçişi arasında da ancak bir kaç günlük zaman farkı bulunmaktadır. Onun «İttihâd-ı Terakki» ile olan ilişkileri üzerinde dururken, ne

politikanın peşinden sürüklendiği, ne politikanın içine girerek siyasî postalara tırmanma endişesi güttüğü, ne de politikayı çıkarlarına bir basamak olarak kullandığını daha ilerdeki bölümlerde göstereceğimizi de belirtelim. O, cemi-yetin sanat ve kültür adamlarına açtığı yollardan yürüdü, başından sonuna kadar, ülkülerine uygun lir kültür politikası güttüğünden dolayı parti ile olan ilişkilerini, bu ölçüye bağlanarak sürdürdü.

Bu hikâyesinde, «beş altı ay önce irticâ ve taassubun fevriyetiyle bir saat içinde öldürülenler» diye sözünü ettiği olaylar, her hâlde ordudaki alaylı subayların tasfiyeleri sırasında çıkan çatışmalar olacaktır.³⁴

Bu hikâyesinde geçen bir çok ayrıntılar, çeşitli ilişkilerle onun hayatına bağlanmaktadır. Ordudan ayrılp Selânik'e gidinceye kadar bir süre kaldığı Köprülü kasabasının 1909 günlerindeki durumu, çamur renginde akan Vardar nehrinin değirmen sedlerine çarparken çıkardığı çağlıtlar, İstasyon ve kasaba çevresinin puslu manzarası, Kavaklı Meydanı, medreseler, İttihâd-ı Terakki Kulübü, kışlalar, kısa çizgilerle tasvir ediliyor. Öte yandan, Balkan devresinde yüzlerce sayfasını, «en kanlı ve feci sahneleri» tasvir ederek doldurduğu, «başkalarına söylenemeyecek» şeyleri içine yazdığı anı defteri, İzmir'deyken aldığı ve «Pireler» adındaki hikâyesinde uzun uzadıya tasvir ettiği ünlü köpeği «Koton» dan da burada bahsedilmektedir.³⁵

Ömer Seyfettin, beyaz külâh giyip çarıklarını bağhıyacak, kitap ve kâğıtlarını arkadaşları arasında nâm salmış sandığına yerleştirecek, «beş yıldır yanından ayrılmıyan sevgili köpeği Koton'u» da Baytar Mazlum Bey'e emânet bırakarak, Hürriyet'i kurtarmak üzere, «Hareket Ordusu» ile birlikte yollara düşecek, 24 nisan cumartesi sabahı İstanbul önlerine ulaşacaktı.³⁶

Onun, 1908 yılından önceki hikâyeleri, daha İzmir'deyken bazı gazete ve dergilerde hikâye yazdığını iddia eden-

lere rağmen, şimdiye kadar ele geçmedi. Yapılan araştırmalar, Selânik'teki «Genç Kalemler» de başhyan çalışmalarından önceki denemelerinin hep şiir, çeviri ve makale türlerinde olduklarını gösterdi. Elimize geçen ve ancak toplu eserlerinin son baskısına koyabildiği miz iki telif hikâyesinden birisi «At» adını taşıyor. Biyografik bir çok ayrıntılarla dolu olan bu hikâyesinde, dört nal at sürmekten zevk duyan bir subayın, dört-beş asır önceki yaşama üzerindeki hülyalarını, akıncı cedlerinin şân ve şöhrat peşindeki mutlu hayatlarını tasvir ediyor. Bir sıtmalı savaş özlemi, bir saldırı susuzluğu içinde atını kamçılarken, silâhsız, kansız ve azametsiz olduğu kadar, harâbedici olan medeniyet mücâdelesinde ne kadar sefil bir duruma düştüklerine işaret ediyor. Pis bir barış dünyasının içindeki manzaradan duyduğu elemi, dağlara kaçma arzusunu anılatıyor. Trablus ve Balkan Savaşı arifesindeki genç bir subayın duygu ve düşünceleridir bunlar. O, hiç şüphesiz anı defterindeki notlarından çıkardığı bu soy hikâyelerinde, aynı doğrulukla bozgunu da anlatacaktır.³⁷

Aynı yıldan kalan ikinci hikâyesi, «İki Meb'us», ilk Meşrûtiyet meclisinin toplanması üzerine yazılmıştı.³⁸ Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde çağın olayları ve sorunlarına değinmesi, 6 kasım 1908 tarihli bu hikâyesi ile başlar. «Perviz» adındaki ünlü bir şâirin, ölümünden sonra, Meşruti-yet'in 30. yılında yapılan bir anma toplantısında, eski ve yeni nesilden iki milletvekili konuşmaktadır. Ashında bu «Perviz», Ömer Seyfettin'in, henüz askerliği bırakmadığı yıllarda şiirlerinde ve çeviri yazılarında kullandığı bir takma addır. Bu hikâyesinde, kendisini de, henüz bir yaşını bile doldurmamış Meşrûtiyet'i de, 30 yıl yaşatıyor, büyük gelişmelerle Türk toplumunun çağdaş uygarlığa ulaştığı bir ortamı hayâlinde yaşatıp tasvir ediyor. Yaşlı feylesof ve eski milletvekili, genç arkadaşına bu büyük gelişmenin ilk günlerinde, parlamentonun ve memleketin durumunu

anlatmaktadır. Meşrûtiyet'in ilk yıllarında, asker ve sivil aydın çevrelerinde beliren, bizi kurtuluşa götüreceği sanılan görüşlerin hepsi bu hikâyeye yansımıştır: İhtiyar milletvekilinin çizdiği tablo şudur:

«...Azamet ve muvaffakiyeti içinde büyüdüğümüz bu muazzam hükümetin taksim plânı yapılmış, hattâ harita-i mukâsesi bile çizilerek tabedilmişti. Cehâlet, yeşil ve siyah bir zulmet, yalnız neşe-i mâisi ile sizi mest ve zevkiyâb eden bu parlak ufukları örtmüştü. Herkes birbirine garaz, düşman, hâindi. Yalnız, kin, taassup, tenezzül, itisâf vardı. Çalışanlar aç kalıyor, öğrenenler tahkir olunuyor, muhibb-i ulûm olanlara umumi bir nefret besleniyor. vukûf affolunmaz bir küfür addolunuyordu.... Bizim inkılâbımız pek tuhaf olmuştu. Muâsırlarımızdan bir çokları istiâne ve istifâdeyi, taklît kanununu inkâr ediyor, 'kendi muhitimizde, kendi muhit-i milliyemizde mahsûr ve muhâfazakâr itilâ edelim' diyorlardı. Eğer ekseriyet, cehâletin kesâfetinden istifâde ederek fikirlerini kabul ettirebilselerdi, hakikaten bu kadar teâlî ve tekâmül mümkün olamazdı. Fakat biz, o vakitki gençler, galebe çaldık, istifâde ve taklîdi kabul ettirdik. Avrupa medeniyetini, garp terekkiyatını, titremeden, çekinmeden kabul ediverdik. Nasıl lâbir edeyim? Maraz-ı harâbîyi tedâvi için, bütün eczâları bizzat yapmak için, bizzat kimyâhâneler inşa ve asırlarca çalışmakla istigâl etmedik. Devâlar icâd ve tertibine kalkmadık. İlâci müstahzar bulduk. İşte bu harici ve müstahzar hâpî, şüphelenmeden, tiksinsenmeden yuttuk ve şifâyâb olduk. Evet, garpte batınların hazırlıyarak mütevâli dehâların vücûde getirerek tevârüs ettirdiği terekkiyatı, biz, bir hamlede kendimize mâl ettik. Merdivenin en üstüne sıçradık. Zâten bu da pek tabii bir hâdise-i içtimâîye, bir hâlet-i maşerîye idi. Gecikmiş kavimler binâ-yı tekâmüle yavaş yavaş çıkmaya râzî olmazlar, ırlarılar, asırların müterâkim kuvvet-i itilâsile yükselirler. İşte Japonya... Filhakika bugün bizden geridedir, fakat daha otuz kırk sene evvel âni denleilecek bir sür'at-i berkiye ile, o da, ihtiyar garbın mirâs-ı mesâisini aldı. Kendine mâl etti...»

Buraya yansıyan düşüncelerin Meşrûtiyet yıllarının başlarında tartışılan, aydın çevrelerde yayılmağa başlıyan akımlara bağlı olduğu görülüyor. Ondaki bu görüşlerin henüz Selânik'e gelip yerleşmeden, Ziya Gökalp'le ilişki kurmadan önceki bir devreyi yansıttığı da bellidir. Bu düşünceleri belki de İzmir günlerine, o çevrede bu çeşit düşüncelere en yakın olan Baha Tefik'e bağlanabilecektir.

Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde, daha 1908 günlerinde, otuz yıl sonrasını, birlik, mutluluk ve kalkınma havası içinde tasvir ederken, hemen on yıl sonrasının Meşrûtiyet idâresi altında tam bir yıkılışa doğru gideceğini, burada tasavvur ettiklerinin tam tersinin toplumun bütün basamaklarında kendini göstereceğini elbette düşünemezdi. Böylesine büyük umutlarla bağlandığı düşüncelerin yerini daha olgun, dünya ve yurd gerçeklerine dayanan, daha gerçekçi düşünceler alacak, Ömer Seyfettin, claylarla birlikte gelişen bu düşüncelerini de, hayatının bundan sonraki aşamalarında hikâyelerine yansıtmakta devam edecektir.

6. «Sınırboylarında» bölümünün dipnotları:

- 1) Eşref mec., sene 1, adet 26. 23 ağustos 1325/1909. Ömer Seyfettin İzmir'den Selânik'e giderken, İzmir'de çıkan bu dergiye bir kaç yazı bırakmış, ya da gittiği yerden yollamış olabirdi. Onun İzmir'den 1908 yılı sonunda ayrıldığını tahmin ediyoruz.
- 2) Onun ilk tâyin yerinin «Yakorit» olduğunu Ali Cânîp söylüyor, başkaları da tekrarlıyorlar. «Ömer Seyfettin'in Rumeli Devresi» deyince, bu iki yerden başkasından söz edilmiyor: «Selânik ve Yakorit».
- 3) Yakorit'ten son yazdığı mektubun tarihi 15 kânunsâni 1326 (28 aralık 1910): Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Hayatı ve Eserleri. Muallim Ahmet Halit Kitaphânesi. - İstanbul: 1935, s. 229/30.
- 4) Aka Gündüz'le Konuşmalar: 7 ağustos 1953, Ankara - Keçiören.
- 5) Aynı yer.
- 6) Askeri Doktor Albay Yusuf Balkan'la Konuşmalar: 28 mayıs 1966.
- 7) Kıvılcım (İ. A. Gövsa), Akbaba mecmuası 2 nisan 1339.
- 8) Burada «İnkılâp» diye adlandırılan olay 1908 Meşrutiyet devrimidir. Onun Rumeli'de bulunduğu yerleri gösteren notların bir bölümü hikâyelerinde görünmektedir: «İrticâ Haberî» hikâsinde Pirlepe ve Babina (M. Nermi Beyle Konuşmalar: 18 aralık 1963).
- 9) Aka Gündüz'le Konuşmalar: 7 ağustos 1953.
- 10) Ruşen Eşref, Diyorlar ki. - İstanbul: 1918, s. 106-107.
- 11) «İrticâ Haberî», «Tuhaf Bir Zulum», «Nakarât», «Hürriyet Bayrakları», «Bomba», «Beyaz Lâle», gibi Rumeli hikâyeleri, onun hikâyecilik yoluna girdiği 1909 sonrası yıllarındaki düşüncelerini

yansımaları bakımından önemlidir. Bu hikâyelere yansıyan olay ve düşünceler, o günlerin aydınlarının ortak endişelerini dile getirmektedir. Ömer Seyfettin'in hikâyeciliğinin öncül düşüncelerle birleşerek gelişeceğini, hem 1908'e kadar ki yazıları, hem de bundan sonraki aşamaları açıkça gösterecektir. Yukarıdaki hikâyelerin yayın yerleri için kitabın sonundaki listelere bakınız.

- 12) M. Nermi Beyle Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 13) M. Nermi Beyle Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 14) Bu durumunu Balkan devresi hikâyelerinde ayrıntılarına varınca kadar tasvir etmektedir. Bu hikâyelerini de aynı defterindeki notlarından çıkarmıştı.
- 15) Ömer Seyfettin'in Balkan hikâyeleri kaybolan aynı defterinden alınmıştır. Hele içlerinden bir tanesi hiç değiştirilmeden hikâye olarak yayınlanmıştı: «İrticâ Haberî» (cilt. 1, 1962). Elimizde bulunan son aynı defterinden anlaşıldığına göre, Ömer Seyfettin, anılarını yazarken de hikâyelerinde kullandığı anlatımdan uzaklaşmıyor. Kaybolan aynı defterinin bir bölümü bulunmuş ve yayınlanmıştır. Aşağıdaki 11 sayılı bölüme bakınız.
- 16) «Tuhaf Bir Zulum» (cilt. 1, 1962).
- 17) 8 mart 1878'de, Ayastafanos Andlaşması ile, Osmanlı İdaresinde bir «Büyük Bulgaristan Prenslüğü» kurulmuştu. 5 Ekim 1908'de de özgür bir kiralık hâline gelerek İmparatorluktan kopan bu prensliğin otuz yıllık hayatına «Muhtâriyet Devresi» diyorlar. Bu konuda bakınız: İsmail Hâmi Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. cilt 4. 2. baskı. Türkiye Y. - İstanbul: 1961.
- 18) «Nakarât» hikâyesini 3 ekim 1918'de «Yeni Mecmuada» yayınladı (cilt. 1, 1962).
- 19) Georges Molnaux Courteline (1858-1929), Meşrutiyet yıllarında Türkiye'de ün salmış bir Fransız yazardır.
- 20) Mevdi Sadrettin, Akay Herkes Tanır, Falat Hayatın (Yeni Kitap, sene 2, No. 13, mayıs 1928).
- 21) Yusuf Akçura, Siyâset ve İktisât. Hilmi Kt. - İstanbul: 1924, s. 24.
- 22) «Hürriyet Bayrakları» (cilt. 1, 1962).
- 23) Balkan devresinin bu ilk yıllarında, onun, Selânik'te çıkan «Kadın» dergisine (9 mart 1325 - 4 mayıs 1325 arası), yine aynı şekilde çıkan «Bağçe» dergisine (5 mayıs 1325 - 11 ağustos 1325)

şiiirler yolladığını görüyoruz. Bu sırada «Eşref» ve «Musavver Hâle» gibi İstanbul dergilerine de tek tük şiirler yolluyor.

- 24) Catule Mendes'ten «Bertrand» (Bağçe. Sene. 1, cilt 2, No. 41. 2 haziran 1325), G. de Maupassant'tan «Mehtâp» ve «Evâilde» (Bağçe. No. 48. 21 temmuz 1325; Füsûn ve Şîr. sayı 5. 11 ağustos 1326), M. Gorki'den «Çocuğun Sefâleti» (Bağçe. No. 40. 26 Mayıs 1325).
- 25) «Lâdes» (Kadın, birinci sene, No. 22, 9 mart 1325).
- 26) İsmail Hikmet, Türk Edebiyatı Tarihi. Osmanlı Kıssu. Yirminci Asır. - Baku: 1926, s. 120-140.
- 27) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin'in ölmünden sonra yazdığı bir yazıda, onun, kendisine 1323/1907 tarihinde gönderdiği bir mektuptan söz etmektedir. Bu tarih de onun İzmir'de bulunduğu günlere raslamaktadır: Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Hayatı ve Eserleri. Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi. - İstanbul: 1935, s. 9.
- 28) Ali Cânîp'e yazdığı 28 ocak 1910/15 kânunsûal 1326 tarihli mektubu.
- 29) Son günlerinde anasına masal anlatırıp yazdığını, artık konu bulamaz olduğunu, kendini bir türlü toparlamadığını Ali Cânîp anlatıyor: Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947 s. 32.
- 30) «İrticâ Haberi» (cilt 1. 1962).
- 31) Ömer Seyfettin'in anı defterinde, oradan alınarak hikâyesinde «31 Mart 1325» olayının tarihi, o günlerde geçerli olan rûmî takvime göre yazılmıştı. Bunun milâdiye çevriliş'i 13 nisan 1909 tarihini veriyor. Buna göre hikâyedeki «1-3 nisan» tarihleri de «14-17» nisan olacaktır.
- 32) «Mâbed-i Harap». A. Asfer'e (Bağçe mec. Selânik, birinci sene, ikinci cilt, No. 45. haziran 1325/1909). «Perviz» takma adile. Bu kimsenin daha sonra Selânik'te, «Genç Kalemler» dergisinde birlikte çalıştıkları Akil Koyuncu olduğunu sanıyorum.
- 33) «31 Mart Vakası» üzerine bakınız: İ. H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. Cilt 4. İkinci baskı. Türkiye y. - İstanbul: 1961.
- 34) «Mezarlığım arasından geçiyordum. Beş altı ay evvel irticâ ve taassubun fevriânile bir saat içinde öldürülen'leri nasıl alayla buraya gömdüğümüzü hatırladım. Daha hâlâ kâtiler, müsevvikler

tecziye olunmadı. Evet doğrudan doğruya sarahâten, taammüden Meşrûtiyet'e kasdeden, payitahtı ayağa kaldıran Kör Ali'ye ihsiyen, hattâ bu hâini okşayan adâlet eli onların canını mı yacaktı?.. Heyhât!.. Zavallı Remzi!.. Şimdi acabâ ruhun, seni, ümid ve şebâbın en hisli ve acınacak bir ânmda söndüren o galeyânın, o müstekreh pişdârın kısmı küllisini İstanbul'da kanlar akıtırken görür mü?». Ömer Seyfettin'in «İrticâ Haberi» hikâyesindeki bu kaydın «31 Mart» öncesi bazı olaylara değindiği anlaşılmalıdır, ne kaynaklardan, ne de soruşturmalarından tesbiti mümkün olmadı.

- 35) Ömer Seyfettin'in köpeği «Kotona» için 10 sayılı ara bölümüne bakınız.
- 36) Bu notlardan, Ömer Seyfettin'in, «Hareket Ordusu» ile birlikte İstanbul'a geldiği anlaşılmalıdır.
- 37) «At» hikâyesi (cilt 9, 1963). Balkan devresi anı defterinden ele geçebilen bir bölümde bozgun anlatılıyor: 11 sayılı bölüme bakınız.
- 38) «İki Mehus» hikâyesi (cilt 7, 1963).

SELÂNİK GÜNLERİ

«Arapça, farsça terkiplerin hiç lüzümü yoktur. Bunlar ancak âs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa, onları çok kullanır. Eğer o terkipler terk olunursa, tasfiyede büyük adım atılmış olmaz mı?

Bunu yalnız başaramama. Geliniz Cânîp Bey, edebiyatta, lisânda bir ihtilâl vücuda getirelim. Ah, büyük fikir, saî, sebât ister.»

Ömer Seyfettin'in AE Cânîp'e yazdığı 28 ocak 1910 tarihli mektubundan

SELÂNİK GÜNLERİ

(1911 - 1913)

Ömer Seyfettin 27 - 29 yaşlarında

7. Ordudan Ayrılıp Selânik'e Gelişi - «Genç Kalemler Dergisi» - Ziya Gökalp'in Çevresi - Yeni Düşünceler - Yeni Kadroların Hazırlanması - Kültür Politikasına Yönelen Bir Partinin Merkezinde

Ömer Seyfettin'in 1910 yılında istifâ ederek askerlikten ayrıldığını, Selânik'e gelerek «Genç Kalemler» dergisine ve «Yeni Lisân» hareketine katıldığını ilk yazan Ali Cânip olmuş, ondan sonraki yazarlarca da tekrarlanmıştı.¹ Halbuki Ömer Seyfettin o sıralarda henüz «Yakorit»te bulunuyor, Manastır ve İstanbul'daki dergilere, bir bölümü takma, bir bölümü de asıl adile şiirler ve hikâyeler gönderiyordu. Bunlardan biri de, eski İzmir arkadaşlarından Ba-

Baha Tevfik'in o sırada İstanbul'da çıkardığı «Piyano» dergisi idi. Bu derginin devâmı olan «Düşünüyorum»a da sonradan hikâyeler yazacaktır. Burada onun beş tane hikâyesi çıkmıştı: «Kumrular», «Tavuklar», «Tuğra», «Beşeriyet ve Köpek», «Apandisit».² Dergi o sıralarda İstanbul'da, Babiâli çevrelerinde çalkalanan bir dedikodunun üzerinde duruyor: şâir Celâl Sâhir, İstanbul'un bir mahallesine muhtar olmuştur. Bu yüzden çıkan rivâyetler üzerine, Baha Tevfik, geriye kalan bütün şâir ve yazarların İstanbul'un uygun düşen mahallelerine muhtar tâyin edildiklerini gösteren bir mizahî liste yayınlıyor. Bu arada Ömer Seyfettin'i de «Kılınç Ali Paşa muhtarlığına» tâyinediyor.³ «Piyano» dergisinin 8 ekim 1910 tarihli sayısında Ömer Seyfettin Bey'e seslenen bir açık mektup var ki, buna göre onun henüz bu tarihlerde Yakorit'te bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴

«Yakorit'te Ömer Beğe - Artık kanaat geldi sanırsız. Hikâyelerinizi gönderiniz.»

Ömer Seyfettin'in İzmir'deki arkadaşları da, 1908 Meşrûriyet'inden sonra, birbiri ardından İstanbul'a gelmişler. İzmir'deyken sohbetlerinde tekrarladıkları düşüncelerini yayın dergileri çıkarmağa başlamışlardı. Bazıları yeni iktidâra yanaşıyor, Baha Tevfik gibileri de yeni hürriyet idâresinin verdiği imkânları zorlayarak, daha «radikal ve devrimci» görüşlerini yaymağa hazırlanıyorlardı. Bezmi Nusret Kaygusuz, o günleri anlatan kitabında şunları yazmaktadır:⁵

«...20 mart 1911 (1326) de 'Tenkit' mecmuasını çıkarmağa başladım. Çenberlitaş'ın arkasında bulunan Kurşunlu Han'ın üst katını idârehâne yaptık. Ve gazetenin tab'ı için Çağaloğlu'nda yeni bir matbaa tesis etmiş bulunan Giritli Ahmet Sâki Bey'le sözleştik. 'Tenkit', Edebiyatı Cedide taraftarı idi... İlk nüshasında Ömer Seyfettin'in 'At' l... ikinci nüshasında (yine) Ömer Seyfettin'in 'Hicrân-ı Müzmin'i... (vardı)... Baha Tevfik, her gün burada idi. 'Tenkit' idârehânesi bir çok gençlerin, münevver-

lerin uğradığı, doluştuğu, yekdiğerlerle görüştüğü bir mahaldir. Misâfirhâne vazifesini de görüyordu. Orada yemeklerini yiyen, hattâ geceleri yatan ve uyuyan arkadaşlar da eksik olmazdı.

Baha Tevfik... İntikâdî ve ilmi yazılarda dâimâ muvaffak olurdu. Zekâsı aşkın ve taşlındı. Mutlakâ herkesin düşündüğünden başka türlü düşünmek, teessüs etmiş anânelere, geleneklere muhâlefet etmek itiyadında idi.»

Ömer Seyfettin'in askerlikten ayrılıp Selânik'e gelişi, «Genç Kalemler» dergisinin yeni düzende çıkarılışı ile sıkı sıkıya ilgilidir. Bu sırada «Genç Kalemler» henüz yayınlanmamıştı. Ünlü İttihatçı Doktor Nâzım'ın yeğenleri olan, o sırada Selânik Hukuku'na devâm eden Hüsnü ve Hâmit adlarındaki iki gencin Manastır'da çıkardıkları «Hüsn ve Şiir» adındaki bir dergiye, Ali Cânip, Selânik'ten yazılar gönderiyor, Ömer Seyfettin de çeviri hikâyelerini orada yayınlıyordu.⁶ Ömer Seyfettin'in henüz askerlikten istifâ edip Selânik'e yerleşmediği, Manastır dolaylarında bulunduğu sıralarda, onun ve o dolaylardaki gençlerin durumlarını yine o tarihlerde çıkmış bir yazısında, Ali Cânip, şöyle anlatıyor:⁷

«Bunlardan maada bugün bir zevk-i tetebbüle meşgul bulunan daha başka gençler vardır ki, yarını bihak-kın hazırlamak için bugünü beğenmiyorlar. Onlar dâimâ okuyor ve ara sıra yazsalar bile, yazdıklarını bilâ insâf katil ve ifnâ ediyorlar ki, işte kardeşim Ömer Seyfettin de bu zümresin en ileri gelen âzâsındandır, diyebilirim. Ömer'in, kardeşleri esasen bilir, şiirleri bugünkü temâyülât-ı hissiyemize biraz bigâne kalmışsa, biraz daha bir gâye-i hayâliyi iltizâm ettiği anlaşılabilir, bilhassa küçük hikâyeleri iddiâ edebilirim ki, henüz hiç bir gencimizin aramadığı bir kıymet-i müphemeyi hâizdir. Diğerlerinden sarf-ı nazar, bundan epeyce zaman evvel yazdığı, zannederim 'Gırrak ve Currak' unvanlı bir küçük hikâyeciği bile güzidedir...»

Manastır'da «Neyyir-i Hakikat» matbaasında basılan «Hüsn ve Şiir» dergisi bu düzende ancak sekiz sayı çıkmıştı. Derginin adını «Genç Kalemler» olarak değiştirmesi Âkil Koyuncu teklif ve kabul ettirir. Mesul müdür ve imtiyaz sahipliğine de «İttihad ve Terakki» merkezi umumisinde kâtip olan Nesimi Sârim'i getirirler. Bu suretle «Genç Kalemler»in küçük boydaki birinci serisinin yayınlanması başlamış olur.⁸

Ali Cânip, Ömer Seyfettin'den, 15 kânunsâni 1326 (28 Ocak 1910) tarihinde bir mektup almıştı. Ziya Gökalp'le tanışmadan bir ay kadar önceydi. Bu mektubunda, o, Tanzimât devrimindenberi çeşitli kimseler tarafından teklif edilen, zaman zaman ortaya atılan, bir türlü uygun şart ve ortam bulamadığından güçlü bir akım hâline gelemiyen «edebiyat dilinin sâdeleştirilmesi» meselesini kısa, açık, pratik bir formül hâlinde samimi bir ifâdeyle teklif ediyordu:⁹

15 kânunsâni 1326 (28 Ocak 1910) - Yakorik

Sevgili Cânip Bey,

Cevâbınızı almadan işte ben size yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlerinize pek yakın olduğum için hemen kabul edeceğinizi sanıyorum. Bakınız ne! Biraz izâh edeyim: edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyâde lisânadır. Bizim lisânımız - her zaman düşündüğümüz gibi - berbâd, perişân, fenne, mantığa muhâlif bir lisândır. Garp edebiyatlarını biraz tanıyan, mümkin değil bu nefretten kurtulamaz.

Bu lisânı, hükümet kuvveti, meselâ Maarif Nezâreti, yahut câhillerden teşekkül edecek olan bir encümen tasfiye edemez. Zaman ve vâkifâne bir sây tasfiye eder. Ben, işte edebiyattan vaz geçtikten sonra, tetebbü edeceğim fonlere, ilmlere çalışırken, bu tasfiyeye yardım edeceğim. ve gibi, nâra, ha-

kikâte muhtaç Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeğe çalışmıyacağım. Sâyimin esâsını teşkil edecek noktalar pek basit: arapça, farsça terkiplerin hiç illüzümü yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teshir edecek fikri yoksa, onları çok kullanır. Eğer terkipler terk olunursa, tasfiyede büyük adım atılmış olmaz mı?

Bunu yalnızca başaramam. Geliniz Cânip Bey, edebiyatta, lisânda bir ihtilâl vücûde getirelim. Ah, büyük fikir, sây, sebât ister.

Ömer Seyfettin

Ali Cânip, Ömer Seyfettin'e derhal cevap verirken, öte yandan da «Genç Kalemler» dergisinde bu düşünceyi hemen uygulamaya geçip «Şekle Âit Bir Kalem Tecrübesi» adile, Arapça ve Farsça hiç bir terkip kullanmadan, bir makale yazıyor.¹⁰

O sıralarda Nesimi Sârım, Ali Cânip'e, «Tûrân» başlıklı bir şiir getiriyor. Bu şiir, hemen o günlerde «İttihat ve Terakki»nin Selânik'teki «Merkez-i Umûmî»sine üye seçilen Diyarbekirli Ziya Bey'in «Tevfik Sedat» takma adile yazdığı bir manzumedir. Şekil bakımından biraz acemice, ama anlam bakımından «hârikulâde, gözlerinin önünde çok geniş bir mânevî ufuk açan» bu manzumeyi, Ali Cânip, 22 şubat 1326 (1910) da çıkan «Genç Kalemler»de yayınlıyor.¹¹ Bu manzumenin çıkmasından bir kaç gün sonra, Ali Cânip, Ziya Bey'le nasıl karşılaşmış tanıştıklarını şöyle anlatmaktadır:¹²

«...Bir gece Eden Tiyatrosu'nda bir müsâmere veriliyordu. Oradaydım. Nesimi Sârım yanıma geldi:

— Ziyâ Bey şurada, locada oturuyor. Seninle görüşmek istiyor.

Dedi. Beraberce locaya gittik. Locanın köşesine büzülmüş, siyah paltolu, şişman bir zât ayağa kalktı. Hiç lâf etmeden elini uzattı. Avuçlarının içine kemiği yokmuş gibi yumuşak bir el geçti. Hiç sesini çıkarmıyordu. Ca-

nım sıkılmağa başladı. Ziyâret ettiğime âdetâ pişman olmuştum. Çabuk müteessir olduğumu bilen arkadaşım Nesimi Sârım, bir lâf açtı. Ziyâ, boynunu bükmüyle dinledi, dinledi. Yine bir şey söylemedi. Artık ben ayağa kalktım. Locadan çıkıyordum ki, manzumesini neşrettiğim için teşekkür etti. Sesi çok mülayim ve ürkektili. Dışarıda Nesimi'ye serzeniş ettim.

— Alınma... Seninle görüşmeği kendisi arzâ etti. Fakat çok mahcup bir adamdır. Merkez'de de hâli böyle.. Lâf söylemiyor, kızarıyor.. Ancak alıştıktan sonra konuşabiliyor. Görüştüğünce anlayacaksınız..

Ertesi akşam üzeri Beyaz Kule Bahçesi'nin kışık gazinosunda tesâdüf ettim. Çehresi bir çocuk yüzü gibi ter ü taze idl. Dudaklarının üstündeki pos bırıkları şimdiki düşecek, karşımda onüç on dört yaşında, utangaç bir erkek çocuk belirecek gibiydi...»

Ali Cânip, «Genç Kalemler»in son sayılarındaki terkipten makalelerini ve Ömer Seyfettin'in mektubunu Ziya Bey'e göstererek:

— Ömer'le maaşlarımızdan biraz para arttırarak yanında «Genç Kalemler»i daha büyük kütada, «Yeni Lisân Müdâfii» başlığı altında neşredeceğiz.

Deyinince, Ziya Bey de bu tasarıyı beğendiğinden ve benimlediğinden:

— Size ben'de iştirâk ederim. «Genç Kalemler»i büyük kütada ve el birliği ile çıkaralım.

Diye cevap verir. Bütün bunlara bakılınca, Ali Cânip'in, 15 kânunsânide Ömer Seyfettin'den yukarıda gösterilen mektubu aldığı, 22 şubatta Ziya Bey'in «Turan» adındaki manzumesini dergisinde yayınladığı, Ziya Bey'le bir tanışma ve anlaşma zemini hazırladığı, sonra da onunla tanışıp ortak tasarımlarını açtığı görülüyor. 12 Mart 1327 (1911) tarihinde (o zaman yılbaşı mart ayındaydı), Ali Cânip'e, «İttihat ve Terakki Merkez-i Umûmî»sinden bir mektupla bir de tâyin kararnameyi gönderiliyor. Bu kararnâmedeki

mason ağzı, o yıllardaki gizli dernek ve partilerin bağlan-tılarına, dikkati çekecek ölçüde işaret ediyor:¹³

Talebe-i Hariciye Encümeni Kâtib-i
Umûmisi Ali Cânip Bey Kardeşimize

Muhterem Kardeşimiz,

Talebe-i Hariciye Encümeni hakkında itâ olunan ka-rar sureti leffen gönderildi. Encümenin cem'ile muâme-lâta iptidâr olunmasını ricâ ve 'Genç Kalemler' sermu-harrirliği ile encümen-i mezkûr kâtib-i umumiliği va-zifesinin ifâsı için zât-ı birâderânelerine an lira tahsis kılıldığı beyân olunur, aziz kardeşimiz.

12 mart 1327 (1911)

İşler ancak bu basamağa geldikten sonra, Ali Cânip, «Merkez-i Umûmînin yardım kararını ve «müdâhelesiz çalışmak» istekleri konusundaki şartını da temin ettiğini Ömer Seyfettin'e yazarak, ilk adımın kendisinden geldiğini de hatırlatarak, ilk sayının baş yazısını göndermesini mektupla bildiriyor. Bir hafta sonra, 20 mart tarihlerinde, ondan, uzun bir mektupla «Yeni Lisân» adındaki ünlü baş yazı geliyor.¹⁴ Aralarındaki karar gereğince bu baş yazı, imzâsız, sonunda kocaman bir soru işareti ile çıkıyor. Bu soru işaretinin konuş nedenini, Ali Cânip, yazılarında zaman zaman değiştirerek çeşitli şekillerde açıklamıştı. Hareketin bir grup tarafından yapılması, yazının imzâsız olmasını gerektiriyormuş. Yahut Ömer Seyfettin, dâvâyı şah-sına mâl etmiyerek, bir grup hareketi olarak göstermek istediğinden bunun böyle olmasını istemiş.¹⁵ İşte yeni lisân hareketinin yayın organı «Genç Kalemler»in büyük boy-daki yeni serisinin ilk sayısı bu yollardan geçerek 5 nisan 1327 (18 nisan 1911) yayınlanmıştı. İkinci sayısındaki baş makaleyi de, Ziya Bey'le Ali Cânip, ortaklaşa yazmışlar-dı.¹⁶

Ömer Seyfettin'in, askerlikten istifâ edip Selânik'e yerleşmek ve çalışmak üzere gelişi bütün bu olaylar ve tarih-lerden sonradır. Mektuplarının tarihlerine bakılınca, onun, Manastır dolaylarındaki iki yıllık hizmetinin ancak son aylarında, belki de ara sıra Yakorit'te bulunduğunu, Selâ-nik'e oradan çıkıp geldiğini görüyoruz.

Ömer Seyfettin, istifâ edip Selânik'e yerleşmeden ön-ce, arasına fırsat bulup ordu merkezi Selânik'e izinli ola-rak da gelmiş olmalıdır. Bazı Selânik'li aydınlar ve yazar-larla olan tanışıklığının bu ziyaretlerle ilgili olabileceği pek âlâ tahmin edilebilir. Bu ziyaretlerine değinen bazı işâretle-re de, onun bu sırada yazdığı yazılarda rastlanmaktadır. «Piyango» dergisinde çıkan «Cemekânlar» adındaki bir ya-zısında (30 ağustos 1326 - 1 eylül 1910) kalabakk cadde-lerde «cesim ve muhteşem mağazaların kristal câmekân-ları» önünde duran, nâdir ve güzel eşyaları, altın yazı ta-kımlarını, ipekli kumaşları, bibloları hayranlıkla seyreden birisinden söz edilmektedir. «Dar pötinlerin tazyiki altın-da sızhyan nasırlarının dayanılmaz acılarını cemekânlar önünde hülyâ kurarak» dinlendiren Ömer Seyfettin'in yor-gun ve karamsar hayâlini bu tasvirinde seyrediyoruz.

31 kânunsâni 1326 (1910) tarihinde, «Genç Kalemler» dergisinde, «Kahkaha» takma adile çıkmış bir mizahî port-rede, onun, arkadaşları çevresinde uzaktan uzağa değil, pek yakından, mizâcının göze çarpan özellikleriyle tanındığını görüyoruz. Hikâyede yenilik taraflısı oluşu, Catule Mendes'e düşkünlüğü ve ondan yaptığı çeviriler, o günler-de beliren edebî kişiliğinin küçük bir muhâbesinin bu mi-zah yazısına sıkıştırıldığını görüyoruz:¹⁷

Ömer Seyfettin

Sahife-i handekâr

— Ali Cânib'e —

O iddiâ eder: 'Bâzusunnu kutru otuz santimetreyi tecâvüz edemiyenler iyi düşünemezler!' Filvâki kendisi

Rişpen¹⁸ kadar mâhir bir spor meraklısıdır. Kocaman-
dır, kuvvetlidir! Fakat bu cesûmete aldanıp da yerinden
oynamadığına kâni olmayınız: o bütün çeviklikten ibâ-
rettir. Bilhassa müfekkiresinin merkez-i sikleti biraz
fazla yüksektir. Şimdi dinleseniz:

— Ah azizim, der, edebiyat!... İşte riyânın giremiye-
ceği yegâne harim-i ulviyet....

Ve artık teslim edersiniz ki, Ömer, bir şeydâ-yi edep
ve sanattır. Fakat biraz vakit geçer, o tekrar bağırır:

— Edebiyat mı? O bütün kof, boş, mânâsız bir ke-
limedir... O zaman bu nefretinin mâhiyetini tâmik için
uğraşsınız. Fakat mümkün değil, bulamazsınız... 'Aca-
ba, dersiniz, şâir Ömer iyi düşünemiyor mu?'. Fakat
eminsiniz ki, bâzusunun kutru muhakkak otuz santimet-
reyi mütecâvizdir. Nihâyet kendisine müracaat edersi-
niz.

— Ayol, dersiniz, fikrim pek ziyâde teşevvüşe uğ-
radı, bir gün evvel edebiyata prestîş ediyordun, şimdi
müteneffirsın... Bu neden?.. Sende her hâlde bir hatâ
var. Ya şu ilk kazıye arasındaki tenâkuza telif et, ya iyi
düşünmek için otuz santimetreyi mütecâviz bâzû sâhi-
bi olmak şartını ortadan kaldır!

Fakat o bir mantık düşmanıdır. Derhal tenâkuza is-
yân eder. Sonra der ki:

— İyi düşünmek, fikren yerinde adım saymamakla
olur. Ve zekâ fikrin istihâlât-ı mütemâdiyesile mukâye-
se edilir...

Ömer'in şiirleri vardır, fakat Musset'in meşhur
'Taklitsiz lahana bile denemez!..' sözünü hatırlayamaz.
Bâkir ve nâşünide mevzular bulmak ister: eski bir ha-
rabebe 'Efes' der!.. Fakat daha tûhaf bir hâli vardır!
Acaba bulduğu şeyin bekâretinden mi şüphelenir, ne o-
lur, şiirlerindeki kelimânın kulakların: biraz lüzûmunda
fazla çeker, bağırır!..

Ömer'in küçük hikâyeleri de vardır, ve Catul Men-
des kadar 'şahsiyet-i gayr-i müteessire'ye ehemmiyet
verdiği anlaşılır. Bunlarda da nâşünidelik meraklıdır.
Vakaları mutlaka yarım asır sonra cereyân ettirir. Ve
bütün iddiâsına rağmen o aslâ bir bedbin değildir: kah-
ramanlarına otomobili az görürü de dirijablillerle uçur-
tur...¹⁹

Bu yazı «Genç Kalemler»in eski serisinde 1326 (1910)
yılı sonlarında çıktığına göre, yukarıdaki olaylardan bir
yıl önce yayınlanmıştır. Bu derginin birinci küçük boyda-
ki serisinin mesul müdürü ve imtiyâz sahibi Nesimi Sâрім,
aynı zamanda «İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi»nde
sekreterdi. Ali Cânip, yukarıda anlatılan gelişmelerden
sonra, ancak ertesi yıl büyük boyda yayınlanacak yeni se-
rinin başına geçebilecekti. Yâni dergi, bu yeni yolu ve şek-
lile bir başka takımın eline geçiyordu. Ömer Seyfettin'i kü-
çümseyici bir ifâdeyle eleştiren yukarıdaki yazının Ali Câ-
nip'e sunulduğu, onun, Ömer Seyfettin'e olan bağlılığı ile
ilgilidir. Ali Cânip, bir yıl önce «Hüsn ve Şiir» de yazdığı
yazıda, Ömer Seyfettin'i, «kardesim» diye savunuyor, onu,
gelecekte hikâyeye alanına yenilikler getirecek araştırmacı ve
çalışkan bir genç olarak takdim ediyordu. Bu mizahi port-
re, Ömer Seyfettin'e bir saldırı niteliği taşıdığı kadar «İt-
tihat ve Terakki» çevrelerinde, derginin gidişini ve yönünü
beğenmiyen, eleştiren, yeni bir takımla onu ele geçirmeğe
çalışan Ali Cânip'e de yöneltmiş oluyordu. Bu yazıyı yazan
kimse, ya Nesimi Sâрім'in kendisi, ya da dergiye ad koyan
Âkil Koyuncu olmalıdır. Onun spor merakı, bâzusunun
kutru ile öğünüşü, ta okul sıralarından geliştiğini gördüğü-
müz şakacı kişiliğinin bir özelliği idi. Ama hepsinden çok,
edebiyat üzerindeki düşüncelerinin anlaşılmaı, paradok-
sal sivrilikler olarak alaya alınışı dikkati çekmektedir. Ö-
mer Seyfettin'in bu düşüncelerinin, Ali Cânip Bey'e Yako-
rit'ten yazdığı 15 kânunsâni 1326 tarihli ve ondan önceki
mektubundan yayıldığı açıkça görülmektedir: «...edebiyat-
tan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç ve tiksindirici
bir nefret olduğunu yazmıştım...» diye yazdıklarını, arka-
daşı Ali Cânip, belki de «İttihat ve Terakki Klübü»nde bir
tartışma sırasında okumuştur. Onun bu nefreti, Edebiyat-ı
Cedide'nin dil ve sanat anlayışından geliyor, Maupassant
vâri gerçekçi hikâyeye yönelemeyince de, konu ve motifle-

rını yenilemeğe çalıştığı, ama dil ve şeklini bir türlü yenileyemediği şiirler yazıyordu. Ziya Bey'e yanaşıp düşünce-lerini sağlam bir temele oturtmadan önce, kendisine daha olumlu bir sanat yolunu açacak kapıyı bulamıyor, yaşadığı şartlar altında da artık kabına sığamaz bir duruma geliyordu. Edebiyattan nefretinin asıl nedeni, yön­süz ve amaçsız bir çabalayışla, halka ve millete yönelemiyen bir dille, yeni ve güçlü bir sanat hareketine gidilemeyeceğine inanmasından geliyordu. Selânik'teki Genç Kalemcilerden bir bölümünün başlangıçta anlayamadıkları veya anlamak istemedikleri de bu idi. Yolunu ve yönünü bulunca, onun, nasıl ve rimli ve etkili şekilde «yazı ve edebiyatı yenileme» yoluna gireceği görülecektir. Yukarıdaki mizahî yazı, Merkez-i Umumi'ye Ziya Bey'in gelip yerleşmesine kadar, parti çevresindeki aydınlar ve yazarların ne soy küçük çekışmelerle oyalandıklarını açıkça göstermektedir. Bundan sonra Ziya Bey'in kendi çevresinde kuracağı düzenli ve disiplinli aydın kadrosunun, Birinci Dünya Savaşı'na kadar, ilişki ve çalışmalarını, Genç Kalemlerden başlayan yoldan alıp götürcekleri görülecektir. Ali Cânip Bey'in, Ömer Seyfettin'le birleşerek «Genç Kalemler»in ikinci serisine bir yön ve disiplin getirmelerile bu küçük çekışmeleri nasıl tasfiye ettikleri yukarıda anlatılmıştı.

Ömer Seyfettin'in askerlikten istifâ edip Selânik'e gelişi bütün bu olup bitenlerden sonradır. Ashnda, o, aru defterinden çıkarp hikâyeleştirerek yolladığı ve «Genç Kalemler» dergisinde 1326 (1910) nisan sayısında çıkan «İrticâ Haberi» hikâyesinde, daha 1909 sıra'larında askerlikten nasıl istifâ edeceğini şöyle anlatıyordu:²¹

«...Oniki sene askerlik ettikten sonra istifâ edecek ve hoca olacaktım. Gençliğimi orduda geçirdikten sonra, ihtiyarlığımı mektepte, dershânelerde geçirmek istiyordum. En birinci emelim tarih okutmak, muhâkeme etmesini öğretmek, mütebeddil ve fânî hakikatleri kâfi bir surette ihsâs ve tâlim etmektir.»

demektedir. Fakat tasarladıkları daha erken gerçekleşti. Orduda ancak yedi yıl hizmet edebilmmişti. Ziya Bey'in araya girmesile, geriye kalan beş yıllık sürenin tazminatını, Merkez-i Umumi'den ödediler, ordudan ayrılmasını sağladılar.²¹

«Hikâyeci Ömer Seyfettin»in asıl doğuşunun, «Bahar ve Kelebekler» adındaki hikâyesinin «Genç Kalemler»de yayınlanmasile başladığını, o günlerdeki yankılarında anlıyoruz. Bu küçük hikâyesile, o, ilk edebî başarısını kazanıyordu.²²

«Genç Kalemler» çevresinde toplanan gençler, aralarında iş bölümü yaptılar. Türk dili araştırmaları, dil sâdeleştirmek için alınacak tedbirler, aruz ile hece vezminin başlıca farkları gibi ilk hamlede öne sürecekleri ve uygulamalarına geçecekleri konular üzerinde hazırlıklar yaptılar. Vezinleri araştırmak Ömer Seyfettin'le Ali Cânip'e verilmişti. Ömer Seyfettin, harıl harıl mâniler, halk türkülerini inceliyor, parmak ölçüsünün çeşitlerini, kullanılış şekillerini araştırıyordu. Onun ayrıca genel dil bilgisine değinen bazı kitaplar da getirttiğini görüyoruz. O sıralarda Antoine Albalet adındaki bir Fransız yazarının üslûp üzerindeki eseri de elinden düşmiyen kitaplar arasındadır. O günlerde Fransız gerçekçilerini, Gustav Falubert, Emil Zola, hepsinden çok Guy de Maupassant'ı severek okumaktaydı. Bütün bu ayrıntılara bakılınca, «Yeni Lisân» hareketinin, Merkez-i Umumi'deki seminer mahiyetindeki toplantılar, «İttihat ve Terakki Mektebi»nde gece dersleri ve konferansları, gençler arasında yapılan bir iş bölümü ile araştırılmış, iyice örgütlenmiş bir konu olduğu anlaşılacaktır. Bir sürü kitap karıştırılmış, malzeme hazırlanmış, bilinçli bir yoldan gidilerek kampanya açılmıştı.²³

Ziya Gökalp'ın çevresinde toplananlar, «Genç Kalemler»in anlattığı Türkçeyi yaymak için başka çârelere de baş vurdular. Bu konuda Enver Paşa'nın başkanlığında

toplantılar yapıldı. Hepsinden önemlisi, batı klasiklerinin yeni lisânla Türkçeye çevrilmeleri için listeler hazırlanıyor, harekete geçiliyordu. Bu çalışmalara katılan M. Nermi Bey, bu arada kendisine, Pierre Janet'nin «Felsefe Tarihi» nin çevrilmesi işinin verildiğini söylemektedir. Tekin Alp (Moiz Kohen) de bir çok felsefe kitabının çevrilmesi işini üzerine almıştı. Bu arada Kâzım Nâmi (Duru), Rasim Haşmet, Âkil Koyuncu da çalışmalara katılmışlardı. «Balkan Savaşı», bütün bu projeleri alt üst edecek, herbirini bu güzel tasarıları ve düşlerle birlikte bir yana savuracak, ama yine ileride bütün bu umutlu işlerin gerçekleşeceği mutlu günler gelecekti. Bu sırada tasarlanan, ama hepsinden öncelikle ele alınarak gerçekleştirilen bir başka iş de, yeni lisânla okul kitaplarının hazırlanması olmuştu. Maarif Nezâreti tarafından kabul edilerek Selânik'te bastırılan ve okullarda okutulan bu kitaplardan dört tane okuma ve iki tane de yeni imlâ kitabını, M. Nermi Bey, kendisinin hazırladığını anlattı.²⁴

Milli Kurtuluşlarını gerçekleştirmek için amansız ve kanlı bir gerilla savaşını sürdüren Balkan milletlerinin Avrupa devletlerince de desteklenen baskılar karşısında, aynı ölçülerde ve benzeri şekilde uyanık, örgütleyici ve bilinçli bir milliyetçilik anlayışı ile karşı koyma zorunluğu, politika alanındaki milliyetçilik akımını doğururken, bunun edebiyat alanındaki yankılarını da beklemek gerekiyordu. Rumeli'nde ihtilâl hareketi başlayıp İkinci Meşrutiyet ilân olunca, Selânik, uyanık aydınların gözlerini diktikleri bir merkez durumuna gelivermişti. Artık burası kafaları ve gönülleri çeşitli düşler ve tasarılarla dolu gençlerin umutlarının kümeleştiği bir «Kâbe-i Hürriyet» olmuştu. Bir yandan Selânik'in özel şartlarının yarattığı gençlik hareketlerini, öte yandan başka merkezlerdeki dağınık düşünce kıpırdanmalarını bir araya getirmek, partiye bir ülkü platformu, iyi örgütlenmiş bir sivil öncü kadrosu hazırla-

Selânik'te «Genç Kalemler» dergisinin, «Yeni Lisân» akımının organı olarak büyük boyda ve yeni düzende yayınladığı günlerde çektirilmiş bir fotoğraf. Önde Ömer Seyfettin, arkasında Ali Cânip, en arkada hepsinin en genci olan M. Nermi Bey. Balkan Savaşı'nın arifesinde çekilen bu resimde, mutlu ve umutlu günlerin ışıkları genç yüzlere yansımış görünüyor. O yılların öncü neslinden, en hayat dolu, en ülkücü olanı Ömer Seyfettin, en genç yaşında öleni olmuştu.

manın âcil ve gerekli, iktidarı bütün postalarile yukarıdan aşağıya doğru devralmanın artık kaçınılmaz bir zorunluk olduğu, Meşrutiyet'in başındaki olaylarla iyice belirmişti. İttihat ve Terakki'nin «Merkez-i Umûmi» üyeleri bu amaçla aralarında iş bölümü yaptılar. Ziya Bey'e de gençleri toparlamak, onları genişleyen bir kadro hâlinde eğitip örgütleyerek, cemiyetin ülkülerine bağlamak, daha doğrusu bu aydın ve genç potansiyelden gelecek düşünceler ve yeni güçlerle bu ülkü ve amaçları bulmak ve düzenliyerek ortaya koymak görevi düşüyordu.

Trablus - ve Balkan Savaşlarının eşliğinde, o yılların Selânik'i, yalnız Balkanların kapısı olan büyük bir ticâret limanı değil, yeni ve özgür düşüncelerin gelişmesine çok uygun, batıyla yakın ve rahat ilişkiler kurulabilen bir kültür merkeziydi. Üstelik bu şehir, çeşitli dillerin ve kültürlerin, düşünce ve politika akımlarının kaynaştığı bir çatışma noktasıydı. Bu şehir, İstanbul'dan fazla milletlerarası bir kişilik ve renk gösteriyor, gençler kolaylıkla yabancı dilleri öğreniyorlar, onlarla rahatça konuşabiliyorlardı. Balkanlardaki milliyetçi ihtilâl hareketlerinin hazırlık merkezi Selânik olduğu kadar, çeşitli komitaların ve gizli derneklerin merkezleri ve malî kaynakları da Selânik'te bulunuyordu. İstanbul'da elde edilmesi pek güç olan batı yayınlarını Selânik'in kozmopolit çevrelerinde bulmanın kolay oluşuna da bakılırsa, her soy yeni ve devrimci düşünceler ve hareketlerin Selânik'ten çıkıp gelişmesine şaşmamak gerekiyor. Burada bir «Hukuk Mektebi», yabancı ve azınlık okulları, modern usullerle çalışan özel Türk okulları vardı. Bir çok dergiler ve gazeteler yayınlanıyor, konser ve tiyatro ekipleri geliyor, konferanslar ve gece dersleri veriliyordu. Ziya Bey, bu şartlar içinde az zamanda güçlü bir aydın çevresi derliyebildi, bir çok öncü gençleri bir araya getirebildi. Öte yandan böyle bir aydın çevresinin toplanmasında, hem Ziya Bey'in kişiliğinde artık iyice belirmeğe başlayan bazı özelliklerin, hem de onun siyâsî bir gücün gençlere câzip gelebilecek bazı imkânlarının temsilcisi olarak ortaya çıkmasının da elbette büyük etkisi olacaktır.²⁵ Gençler, onun, İttihat ve Terakki Partisi'nin Merkez-i Umumi üyesi olduğunu, bunun neleri ifade ettiğini biliyorlardı. Kendilerine iş, cep harçklarıyla çıkardıkları dergilere ödenek bulabilir, gide gide ilerlemelerinde yararlı desteklemeleri olabilirdi. «Genç Kalemler»in kuruluşu hikâyesi, Ömer Seyfettin'in öğrenim ücretinin ödenerek asekrlikten ayrılması, Ali Cânip'in «Talebe-i Hariciye Kâtib-i Umumisi»

oluşu, bu gelişmelerin itici gücünün nereden geldiğini açıkça ortaya koyuyor. Sonra başka gelişmeler de kendini gösterdi. «Genç-Kalemler» ve «Merkez-i Umumi» çevresinde toplanan gençlerden bir bölümü parti hesabına Avrupa merkezlerine okumak üzere gönderildiler. M. Nermi Bey de bunlardan biriydi. Emin Erişirgil, Ziya Bey'in bu sıralardaki tutumunu şöyle anlatıyor: «...Atina'da Sokrat ne yapmak istemişse, dikkatli ve kültürlü bir adam, onun da aynı şeyi yapma arzusunu beslediğinin farkına varırdı... Sokrat gibi o da gençlerin önüne bir takım meseleler koyarak onları düşündürmeğe çalışıyordu.»²⁶

«Beyaz Kule Bahçesi»nde Ali Cânip, Ziya Bey'e, Ömer Seyfettin'n mektubunu gösterip «yazı dilini sâdeleştirmek ve halk diline yaklaştırmak» yolunu açmak istediklerini, ellerinde bulunan ilk örnekleri, Ömer Seyfettin'in gönderdiği hikâyeleri de gösterince, Ziya Bey, ne zamandanberi kollayıp araştırdığı çıkış yolunun önlerinde açıldığını birdenbire hissetti. Bir süredir birbiri peşin» elden geçirdiği batılı düşünür ve sosyoloğların kitaplarında, dilin düşünce akımlarında oynadığı büyük rol üzerinde okuduklarını hatırladı. Derneğin devrimci bir parti hâline gelmesi için geniş bir gençlik kadrosuna, gençleri bir araya getirmek için de bir ülküye ihtiyacı vardı. Ömer Seyfettin'in mektuplarında sunulan projesi de böyle bir ülküye açılan geniş bir yol gibi görünüyordu. Burada yalnız Ömer Seyfettin'i değil, eserleri ve düşünceleri birlikte Ziya Bey'i de, bir yeni yolun başında görüyoruz. Her ikisinin de, ölüm onları ayrıncaya kadar, düşünceye ve uygulamaya yönelen öncü ilişkileri kesilmeyecektir.

Ömer Seyfettin, «Genç Kalemler»de imzasız çıkan bir yazısı ile «Yeni Lisân» düşüncesinden, o günlerin gençliğini saracak yeni bir harekete geçmek istediklerini açıkça ortaya koymaktadır:²⁷

«Ey gençler, ey bugün eski devirden kalma mekteplerin dar dershanelerindeki kuru sıralar üstünde mustakbell kazanmak için çalışan gençler! Sizi beldiyen vazifeler pek ağırdır. Siz, bütün dünyaca siyâsî ve içtimâî mevcûdiyeti silinmek istenen bir milleti kurtaracaksınız, uyanınız, galebe için düşmanlarımızı tanımak lâzımdır. Türkler, ancak kuvvetli ve ciddi terakki ile hâkimiyetlerini, mevcûdiyetlerini muhâfaza edebilirler. Terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimiz arasında intişârına bağlıdır. Bunları neşr için lâzım olan millî ve umumî bir lisândır. Millî ve tabîi bir lisân olmazsa, ilim, fen, edebiyat, yine bugünkü gibi muammâ hâlinde kalacaktır. Ancak zevk ve şehvet, riya, temellük mevzûlarına lâyık olan o süslü lisân, eski lisân, beş asırlık bir mantıksızlığın, bir tuhaflığın doğurduğu dünkü Türk lisânını terk edelim. Esaslarile, kâidelerile yaşayacak olan, konuşulan Türkçemizi yazalım. Sizden sonra gelecek olan nesil, idrâkinize rağmen muhâfazakâr ve mâziye muhîb kaldığınıza görürse, size ebedî lânetler edecektir. Biliniz ki, bu asırda muhânebeyi ordular yaparsa da, muzafferiyeti aslâ kazanamaz. Muzafferiyet, intizâm ve terakkindir. Terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimiz arasında intişârına bağlıdır. Bunları neşr için evvelâ lâzım olan millî ve umumî bir lisândır. Millî ve tabîi bir lisân olmazsa, ilim, fen, edebiyat yine bugünkü bir muammâ hâlinde kalacaktır... Dünkülerin lisânını terkedelim. Esaslarile, kâidelerile yaşayacak olan konuşulan Türkçemizi yazalım. Ey gençler, hepimiz yeni lisânı ihyâ ve icâda çalışınız.»

Ziya Bey'in, «Yeni Lisân» görüşüne ve Ömer Seyfettin'e, daha ilk tanışmadan sonra dört elle sarılıp sâhip çıkmasının nedenleri iyice beliriyor. Selânik'te kendisini anlatabilecek bir kaç genç ortaya çıkıyordu. Ömer Seyfettin, sınır boylarında, Balkanlarda, Rumeli köylerinde bulunmuş, Bulgar ve Sırp komitaları peşinde dolaşmış, hayatın herkesçe bilinmiyen yönleriyle temâsa gelmiş, ülkücülüğün halkı ve yarı vahşî insanları nasıl etkilediğini anlamış, gerçekleri, milletin yaşayışını, gidişini yakından görmüştü.

Bundan dolaydır ki, o, «görgüsü ile idealist, kâbiliyeti ile realist» bir yazar, tam anlamı ile o günün şartlarına, kendi yatkınlığına uygun bir hikâyeci olarak Ziya Bey'in karşısına çıkıyordu. Ömer Seyfettin, bütün düşünceleri ve eserleriyle Ziya Gökalp'i yansıtan bir ayna olacaktı.

«Ziya Bey - Ömer Seyfettin - Ali Cânip» üçlüsünün sık sık, hemen her gün buluştukları yerler, Selânik'teki ünlü «Beyaz Kule Bahçesi»nin gazino bölümü, «Olimpos Palas», «İttihat ve Terakki Klubü», «İttihat ve Terakki Mektebi» gibi yerlerdi. Kâzım Nâmi (Duru) bir yazısında «...haftada bir kaç gece İttihat ve Terakki Mektebi'nde toplanılıyor. Edebiyattan, şiirden, felsefeden bahsolunuyordu... İttihat ve Terakki Mektebi'nde gece toplantılarından başka, genç arkadaşlardan bir kaç bu mektepte ders almışlardı» demektedir.²⁴ Nermi Bey de, kendisinin orada gramer ve Fransızca, Ziya Bey'in de sosyoloji öğretmenliği yaptığını anlatıyor. Liselerde ilk sosyoloji dersi bu okulda verilmişti.²⁵

Selânik'in o günlerdeki durumunu, öncü gençlerin yaşadıkları hayatın tasvirini, Ali Cânip Bey'in bir yazısında bulmaktayız:²⁶

«...Selânik'e, denizden gayet geniş bir körfezden geçilerek girilir. Şehre yaklaşırken doğu tarafından uzanan iki yarım ada ile körfez daralır. Yarım adaların birincisi daha uzundur. Buraya 'Karaburun' denilirdi ki, şehri icâbında müdafaa edecek tabyalar buradaydı. İkincisi daha ufaktı, buna da 'Küçük Karaburun' denilirdi... Limana girilince kuzey doğu tarafta 'Yalılar' denilen yeni mahalle, güzel kârgir evlerle göze çarpardı. Bunun aksine, sola düşen kısımda asıl Selânik şehri vardır. Yalılar kısmı deniz kenarına uzanmış, ârizasız, düz bir arâzi üstündedir. Asıl şehir boydan boya devâm eden bir tepenin yamacındadır ki, bilhassa deniz kenarı büyük binâlarla süslüdür. Şehrin iki kanadının tam ortasında 'Beyaz Kule' vardır.

Abdülhamit devrinin vesvesesi yüzünden İstanbul'da daha görülmiyen şeyler, elektrik, telefon, elektrikli tram-

vay, çok önceden Selânik'te mevcut idi. Hepsi yerli eşraftan seçilmiş belediye reisleri, dâimâ Avrupaya gidip gelen zâtlar olduğu için, memleketlerini, birbirini ilimâl ederek yenilenmişler, bilhassa Yalılar'a giden câdde ile Beyaz Kule'den yukarı giden caddeyi - ki Hamidiye Bulvarı diye anırdı - iki tarafı ağaçlarla bezeyerek geniş, şirin, bilhassa temiz manzaralı bulvar hâline getirmişlerdi. Bu iki uzun bulvarın iki tarafı hep kârgir evlerle süslüdür. Bizim 'İttihat ve Terakki Mekteb-i', Hamidiye Bulvarı'nın şehre dayandığı son noktada idi. Bulvarın bundan sonra sola sapan tarafında İslâhâne Caddesi başlardı ki, bu câdde, bulunduğu vâhliklerde şehirleri, kasabaları ibyâ eden Mithat Paşa'nın yaptırdığı 'Sanâyi Mekteb'i göze çarpardı...

Yalılara giden câdde tramvay işlerdi. Bu câddenin sonunda tramvay deposu olduğu için, 'Depo' diye yâd edilirdi. Biraz tımsekçe, yine sağ tarafta, bahçeli, temiz, gıcır gıcır bir pastahâne vardı ki, bira da verilirdi. Bu pastahâneye 'Filoka' denirdi. 'Bu akşam Filoka'ya gidelim' gibi sözler aramızda dâimâ söylenen sözlerdendi...

O sırada Selânik gençlerinin, bilim ve sanat tartışmalarını aşarak orta derecedeki kültürlerini yükseltmeğe çabaladıklarını, bu yolda bazı çâreler de bulduklarını görüyoruz. Bu gençlerin çoğu, «Romanya Mektebi»nde Cavit Bey'in verdiği iktisat kurslarına, böyle bir niyetle devam ediyorlardı. Ama gençler, zamanla bu gece dersleriyle de yetinmemeğe, sanat ve yurd sorunlarına değinen genel tartışmalara da girişmeğe başlayınca, okula sığmadılar. Meşrutiyet'ten sonra, Hamidiye Bulvarı'nın bitiminde bir «İttihat ve Terakki Mektebi» yaptırılmıştı. İlk ve idâdî bölümleri olan bu yapının geniş ve büyük bir konferans salonu vardı. İlk çekirdeğini Ziya Bey'in çevresinde kuran «Yeni Hayat Kadrosu», yeni lisânın açtığı yoldan yavaş yavaş bir gençlik akımı hâline geliyordu. Ömer Seyfettin'den başka İstanbul'dan da Mehmet Ali Tefvik, Selânik'e çağırılmıştı. Genç öncüler, toplantılarını bu konferans salonu-

na naklettiler. Ömer Seyfettin, Mehmet Ali Tefvik Bey'le, bu salonda verdiği konferanslar sırasında tanıştırdı. Bâbâli'nin eski ve ağdalı memur dili ile konuşan Mehmet Ali Tefvik'le o sırada askerlikten istifâ ederek Selânik'e gelmiş bulunan Ömer Seyfettin'in karşılaşmalarını, Ali Cânip, şöyle anlatıyor:¹¹

«...İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nde, bize ayrılan odada, kendisini Mehmet Ali Tefvik'e tanıştırdım. Mehmet Ali Tefvik, şahsına münhasır bir Bâbâli lehçesiyle: 'Dâder-i muhteremim Ömer Seyfettin Beyefendi ile şerefyâb olduğum için begâyet memnun ve mesrurum.' deyince, Ömer Seyfettin, kendine mahsus çocukça bir ifâdeyle 'Aman cancağızım, size ne olmaş böyle? Niçin insan gibi konuşmuyorsun da, böyle kitap okur gibi hitübediyorsun?' demekten kendini alamaş. Mehmet Ali Tefvik, bu karşılıktan şaşırđ. Biraz da küser gibi oldu ise de, bir iki gün içinde Ömer'in samimiyetini anladı ve bundan sonra cancağır oldular.»

Dil konularından sonra konferanslar ve tartışmalar zamanla diğer konulara doğru dallanıp budaklanıp açılıyordu. O sırada gençler, içlerinde en atak ve canlı olanı Aka Gündüz (Enis Avni) le birlikte «Kadın» adında bir dergi çıkarıyorlardı. Buraya yazan gençlerden ikisi, Âkil Koyuncu ile Rasim Haşmet, «Yeni Hayat» akımının getirdiği yeni düşüncelerden hızlanarak Selânik «Dönmeler»inin artık kapalı bir kast durumundan çıkmalarını, Türklere karışık kaynaşmalarının gerektiğini ortaya atıyorlardı. O zaman Selânikli «Dönmeler», kültür seviyeleri, yabancı dil bilmeleri, batılı düşünce ve hayat düzeninin öncüleri olmaları, kurdukları basınevleri ve gazeteleri, klüp'leri, özel okulları ile Selânik'te bir ticâret burjuvası zümresi olarak iyice belirmişler, devrimleri desteklemişler, İttihat ve Terakki Partisi ile sıkı bir ilişki kurmuşlardı. «Kadın» dergisinin özel bir sayısında bu kaynaşma meselesi tartışılıyor, dönmeli-

ğın kaldırılması ileri sürülüyor, bunun nasıl gerçekleştirilebileceği anlatıyordu. Bu sayıya konulan bir çok şiirlerde imâl ve metamorfik bir şekilde bu konuya değiniliyordu. O zaman Merkez-i Umûmi'den, gençlere, bu sorunu ortaya atmanın henüz zamanı gelmediği, açtıkları kampanyayı durdurmaları söylendi. Derginin bu nüshası basıldığı hâlde dağıtılmadı.³²

1911 yılının ocak ayında, rıhtımdaki «İttihat ve Terakki Klübü»nde, Mehmet Ali Tevfik'in verdiği «Mânevî Yurd» konferansını, klübün büyük salonuna yığılan kalabalık bir gençlik kitlesi dinleyip alkışlıyordu. Yavaş yavaş artık yeni bir milliyetçilik anlayışı da belirmeğe başlamıştı. «Hindistan ve Türkler» adını taşıyan ikinci konferans, genç ve ateşlenmeğe hazır dikkatleri tarihe çekiyor, onlara, «tarihinden ferâgât etmiş bir millet istikbâlınden de ferâgât etmiştir» derken, o yılların havası içinde bunalan yürekler su serpiyor, daha sonra iyice belirecek, politik bir yön ve anlam kazanacak olan «Turancı» akımın ilk çıkış işaretini koyuyordu.³³

Dilde yeni akım başka düşüncelere de yol açmıştı. Bu yeni dille eski bir yaşama düzeninin tenkidi, «yeni bir hayatın»da teklifi yapılacaktı. Emin Erişirgil, bu konuda şunları söylüyor:³⁴

«Sultan Hamit zamanında ve Meşrûtiyet'in ilk yıllarında 'Yeni Hayat' sözünün sihirliliği bir mânâsı vardı. Aydınların gözünde bu söz başı başına bir ufuk açardı. Sultan Hamit devrinin malûmâtli geçinen gençlerine göre 'Yeni Hayat', Türkiye'nin dışında yaşamaktan ibâretti. Çünkü Türkiye'de yeni bir hayat doğamazdı. Ve bunu ümit etmek de beyhûdedir. Fakat onların beklemedikleri ve ummadıkları bir zamanda Meşrûtiyet ilân edilince, bu defa 'Yeni Hayat'ın doğduğunu sandılar... Ziya Bey birdenbire 'Yeni Lisân, Yeni Hayat'ın bir parçasıdır.»

Dedi. Ziya Bey'in desteklemeleri ve 'Genç Kalemler' dergisine verilen yeni yön sâyesinde, Ömer Seyfettin, Yeni Lisân'la, Yeni Hayat'ın edebiyatına yöneliyordu. O devir gençlerinin iç içe gelişen bu yeni düşünce ve davranışları nasıl anladıklarını, Saffet Ürfi de, şöyle ifade ediyor:³⁵

«...Genç Kalemler'in asıl edebiyat örneği Ömer Seyfettin merhumda idi. Onun hikâyeleri, tam memleketin yaralarına, kendi yaşayışımıza dokunuyor, Ömer Seyfettin, cilt ve hasta iniltileri hikâyelerinde sayıklamıyor. dilmiyordu... Genç Kalemler'in programı ve gâyesi de böyle, muhitinin, asıl hayatının benliğini şuur ile ve vakîfaya göre görüp gösterecek, mefkûreci ve realist muharirlerle muhtaçtı. Bu edebiyat, Fecr-i Atî'nin 'Hanı terkipsiz eserleri?' iddiasına karşı hem lisân, hem de öz örneğiydi.»

O devir gençlerinin, Selânik gibi batıya yakın, yeni yaşama imkânlarının bulunduğu bir yerde yalnız düşünce ve ülkü tartışmalarına batıp dünyadan hüsbütün el çekmediklerini, o günleri yaşayan Ali Cânip'in bir yazısından öğreniyoruz:³⁶

«...Selânik'in kendisine mahsus eğlence yerleri çoktu. Yazın deniz kenarındaki geniş, temiz Beyaz Kule Bahçesi ve her mevsimde gidilebilen Elhamra ve Odeon Tiyatroları, Skating Palas, Kolombiya eğlence yerleri vardı. Fakat bunların hiç birisi, o, Selânik'e mahsus nezih ve kibar eğlence hâli olmaktan dışarı çıkmazdı. Akşam üzeri oldu mu, kış ise en ziyâde Olimpos Palas ve Yonyo gazinolarında, yaz ise hemen dâimâ Beyaz Kule Bahçesi'nde toplanılırdı. Burada Selânik'in muâşeret Âdâbına taalluk eden bir nokta: adlarını yazdığımız yerlere yerlilerden yalnız eşrâf ile yüksek memurlar ve fikir adamları devam ederlerdi. Hiyerarşiye çok riâyetkâr olan halk buralarda görülmezdi. Onlar, Kule Kâhveleri'ndeki kendi kârâthânelerinde vakit geçirirlerdi. Ziyâ Gökalp, Selânik'e geldiği zaman, muhitin pek yabancı, Anadolu, mahçup bir genç hâlindeydi. Ona 'Yahlar' da 'bizim

kitâbî bir yaşama tasarısı kurmasını anlayamıyor. Genç olanın da, eski törelere bağlı kadınlar dünyasındaki yaşamın zevk ve mutluluğunu anlayamadığı görülmektedir. Burada, Servet-i Fünûn edebiyatı ve eğitiminden geçmiş bir genç kızın, aşırı duygulu, romanlardan tasarlanan, hülâyâlı, üstün hayata susamış bezginliği ile eski dünyamızdaki kadınların basit, ama gündelik hayatı delduran törelerle renklendirilmiş mutlu yaşayışları arasındaki fark belirtiliyordu. Ali Cânîp, onun, Selânik devresindeki bu ilk hikâyesinin uyandırdığı ilgiyi ve edebiyat çevrelerinde kazandığı ilk başarıları, «konusunun millî bir meseleden» alınmış olmasına yormaktadır.³⁸ Aslında bu hikâye, konusu, kişileri, anlatımı, ortaya koyduğu sorunu ile Servet-i Fünûn hikâye anlayışının bir devâmı idi. Bundan dolayıdır ki, «Yeni Lisân» dâvâsına karşı olanlardan Cenap Şahâbettin, «Yeni Lisân'la bir eseriniz var: Ömer Seyfettin'in 'Bahar ve Kelebekler'i demekte bir sakınca görmedi.³⁹ Aslında burada «Yeni Lisân»ın zaferini değil, kendi edebiyat anlayışlarının devâmını, bütün yeni sloganlara rağmen, bu hikâyede bulduğunu ifade etmek istiyordu. «Fecr-i Âti» grubu gençlerinden Ali Sühâ Bey'in «Bahar ve Kelebekler'e karşı duyduğu hayranlık da aynı anlayıştan geliyordu.⁴⁰ Aslında Ömer Seyfettin'in ilk denemelerinde görüldüğü gibi, edebiyat zevki ve anlayışının temelinde bir «Servet-i Fünûn» etkisi vardı. Bu hikâyede yeni lisâna bir yöneliş vardı ama, yeni hayatın habercisi yeni bir dünya görüşü henüz belirmemişti.

Ömer Seyfettin'in «Genç Kalemler» dergisinde yolunu açtığı, «Millî Edebiyat» akımı dediğimiz yeni bir edebiyat anlayışının asıl öncü hikâyesi, şüphesiz «Pamuk İpliği»dir.⁴¹ Bu hikâyede, bir Ermeni kızı ile evlenmek isteyen alafranga Türk delikanlısı, âile ve evlenme konularında kızla yaptığı tartışmalar, sonunda da, kendi soy ve dininden bir delikanlı ile evlenen kızın karşısında, alafranga delikanlının

‘Aka Gündüz, o sıralarda (1911) «Hürriyet Kâbesi»ndeydi. Dergilerde yazıyor, toplantılara katılıyor, mitingler düzenleniyordu. Partinin yeniden örgütlenmesinde aktif bir rol oynuyordu. Ömer Seyfettin'le, tâ 15 yaşlarından, Eyüp Askeri Rüştiyesi'nden arkadaşlıklar. Onların çocukluk yıllarından başlayan bu arkadaşlıkları, bir çok aşamalardan geçerek, Ömer Seyfettin'in ölüm yıllarına kadar sürecektir. Uzun süre yan yana bulunmasalar bile, Aka Gündüz, Ömer Seyfettin'in en güvendiği arkadaşlarından biriydi.

duyduğu şaşkınlık anlatılmaktaydı. 1911 sıralarında Osmanlı imparatorluğunda, çeşitli milletlerin ayrı ayrı kuruluş dâvâları peşinde koştukları bir sırada, bizdeki aydın geçinen delikanlıların, kozmopolit eğitim yolundan nasıl ters bir hayat ve dünya görüşüne geçtikleri, milliyetçi bir bilinçten yoksunlukları tasvir ediliyordu. Bu hikâye, bütün unsurları ve temel yapısındaki düşünce ile onun daha önce yazdığı şiir ve hikâyelerindeki yapıdan tamamen ayrılıyor, Selânik'te, «Genç Kalemler» çevresinde hazırlanan yeni milliyetçi anlayışın ilkelerine uzun bir süre yön verecek yeni sanat anlayışının uygulamasına geçmiş oluyordu. Bu hikâyeye ile edebiyat, bir dâvânın hizmetinde, bir ülkünün yayılmasında araç olarak kullanılmaya başlıyordu.

Üçüncü hikâyesi «İrticâ Haberi» ise, 31 mart 1325 (1909) ayaklanmasının Rumelide, Vardar kıyısındaki Köprülü kasabasında nasıl duyulduğunu, yapılan toplantıları, mitingleri, gönüllülerin derlenmesini, hareket hazırlıklarını tasvir ediyor, aktüel bir olayın Rumeli aydınları çevresi-

ne yansıyışını anlatıyordu.⁴² Balkan devresindeki anılarını kaydettiği defterinin üç günlük notlarından çıkardığı bu hikâye, onun, bugünlerdeki çok renkli ve canlı hayatından bize kalan bir kaç Rumeli hikâyesinden biridir. «Perviz» takma adile yazarak Selânik'te «Genç Kalemler»e gönderdiği bu hikâyenin başına «Bir zâbitin cep defterinden» kaydını eklemesi, bu gerçeği ifâde ediyor. Onun «Genç Kalemler»e gönderdiği dördüncü hikâye «Bomba» idi.⁴³ Yazıldığı günlerde ve hâlâ günümüzde, Ömer Seyfettin deyince ilk akla gelen bu çok okunmuş hikâyesinde, komitaların tedhişi altında kıvranan yerli halkın korkusunu, dışarıdan bir milli kurtuluş ve özgürlük fedâisi gibi görünen haydut ve eşkiya makûlesi kimselerin, milli - romanîk edebiyat anlayışının ters ve yanlış yorumlanması yüzünden, epik bir yüceleştirmeye anlatılan hikâyelerinin altındaki gerçeklerin sefil manzarasını bütün çıplaklığı ile ortaya koyuyor. Bir çok kimselerce onun en güçlü hikâyesi olarak tanınan, «Genç Kalemler»in kapışılmasına sebep olan bu hikâyesinin konusunu, o yıllarda Balkanlarda pek yaygın olan bir Bulgar haydut türküsünden aldığı anlaşılmaktadır.⁴⁴ Ömer Seyfettin'in sâde, canlı, konuya çok uygun düşen anlatışındaki ustalık, sert çizgilerle iyice beliren tasvir, bu eski haydut türküsünü bir hikâye hâline sokarken gösterdiği başarıdan başka, haydut sorununa gerçekçi bir açıdan bakmasını başarması da ilgi çekicidir. Aslında Ömer Seyfettin, kişiliğinin bu yanını Harbiye'deki davranışlarında gösterdiği kadar, aynı tutum ve anlayışı bütün hayatınca da sürdürmüş, haydutlar, eşkiyalar, zeybekler, külhanbeyler ve mahalle kabadaylarından hiç hoşlanmamış, onları epik bir yüceleştirmeye yaldızlamak isteyenlerin zihniyeti ile sürekli bir savaşa girişmişti. Hayatının öteki bölümlerinde de zaman zaman hep aynı anlayışı sürdürüp götürdüğü görülecektir.

Onun Selânik'e geldikten sonra yayınladığı ilk hikâye-

si «Primo - Türk Çocuğu»dur.⁴⁵ Onu bu hikâyeye götüren hava, iteliyen şartlar üzerinde daha aşağıdaki bölümde durmak istiyorum. İkinci hikâyesi, çocukluk anılarından çıkarıldığı «And», onun yalnız ülkücü ve aktüel konulardan değil, gerekince ne kadar geniş bir alandan hikâyelerini alabileceğini açıkça ortaya koyuyor, güdümlü edebiyatın dışında da başarılı olabileceğini gösteriyordu. «Genç Kalemler»deki son hikâyesi «Aşk Dalgası»ndan sonra, onun, Balkan Savaşı'na katılacağını, uzun bir süre hikâyeye ara vereceğini, Selânik'in de bu arada işgâli üzerine, «Genç Kalemler»in kapanıp, öncü gençlerin sonradan İstanbul'da toplanmak üzere dağılacaklarını göreceğiz.⁴⁶

7. «Selânik Günleri» arabölümünün dipnotları:

- 1) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin. İkinci Senei Devriyei Vefâtı Münâsebetile (Yarın gazetesi. Sayı: 28. 9 mart 1338/1922). Sonraları başka yazı ve kitaplarında da tekrarıladı.
- 2) «Piyano» dergisinde Ömer Seyfettin'in beş hikâyesi yayınlandı: «Beşeriyet ve Köpek» (sayı: 6 ve 7, 13 ve 2 eylül 1326); «Kumrular» (sayı: 15, 23 teşrînevvel 1326); «Apandisit» (sayı: 11, 25 teşrînevvel 1326); «Tavuklar» (sayı: 16, 1 teşrînsânî 1326); «Tuğra» (sayı: 17, 10 teşrînsânî 1326).
- 3) Piyano mecmuası, birinci sene, No 11, 25 teşrînevvel 1910.
- 4) Piyano mecmuası, birinci sene, No 13, 8 ekim 1910.
- 5) Bezmi Nusret Kaygusuz. Bir Roman Gibi. - İzmir: 1955, s. 50/51.
- 6) Evâilde, Küçük hikâye, Maupassant'dan çeviri (Hüsn ve Şiir mev. Sayı 5, 11 ağustos 1326/1910). Bu «Hüsn ve Şiir» dergisi Manastırda «Neyyiri Hakikat» matbaasında basılıyor. Ömer Seyfettin Manastırdayken bu dergiye katılmış olabilir.
- 7) Hüsn ve Şiir, Manastır, Birinci cilt, No. 7, 3 eylül 1326/1910.
- 8) Ali Cânîp Yöntem, Devirlerden Hâtıralar (Yakın Tarihimiz, Sayı: 1, 1 mart 1962).
- 9) Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 11.
- 10) Aynı yerde.
- 11) Genç Kalemler, sayı 6-14, 22 şubat 1326/1910.
- 12) Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 9/10.
- 13) Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 12.

- 14) Aynı yerde.
- 15) Ali Cânîp, bu ünlü başmakalenin koca bir soru işareti ile çıkmasını sonradan her yazısında başka şekilde açıklamış, dâvâlarını bir şahsa değil, bir gruba mâletme amacı güttüklerini söylemiştir (A. C. Yöntem, aynı eser, s. 131).
- 16) Aynı eser, s. 13.
- 17) «Kahkaha» takma adile yayınlanan bu mizahî portre, Genç Kalemler, cilt 1, No: 5-13, 31 kânunsânî 1326 da çıkmıştı.
- 18) Jean Richepin (1849-1926) ünlü Fransız şâiri.
- 19) Burada Ömer Seyfettin'in o sıralarda yayınladığı «İki Mebus» adındaki hikâyesine değinilmektedir. (Âşiyân mec., Birinci sene, birinci cilt, No: 10, 6 teşrînsânî 1324/1908).
- 20) Genç Kalemler. Cilt 2, sayı: 6. 1 nisan 1325/1909.
- 21) M. Nermi Bey'le Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 22) Genç Kalemler, Cilt, 2, Sayı: 1. 5 nisan 1326/1910; A. Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 21.
- 23) M. Nermi Bey'le Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 24) «Genç Kalemler» ve Ziya Gökalp'in çevresinde hazırlanan ve örgütlenen bu işler üzerindeki bilgiler M. Nermi Bey'den alındı: 18 aralık 1963.
- 25) Emin Erişirgil, Bir Fikir Adamının Romanı. Ziya Gökalp. - İstanbul: 1951, s. 75-78.
- 26) Aynı eser, s. 10 ve 11.
- 27) Genç Kalemler, Yeni Serî. Sayı: 1. 1327/1911.
- 28) Kâzım Nâmi Duru, Ziya Gökalp Hakkında (Bilgi mec. Cilt 3, sayı: 31. 1 basım 1941).
- 29) M. Nermi Bey'le Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 30) Ali Cânîp Yöntem, Bizim Selânik'te Bir Gezinti (Yakın Tarihimiz. Cilt 1, sayı: 11, s. 328-329. 10 mayıs 1962.)
- 31) Ali Cânîp, Mehmet Ali Tevfik Bey (Yakın Tarihimiz, cilt 1, sayı 7. 12 nisan 1962).
- 32) M. Nermi Bey'le Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 33) M. Ali Tevfik, Mânevi Yurt (Genç Kalemler. Üçüncü Cilt, No: 20. 27 nisan 1911).
- 34) Emin Erişirgil, Bir Fikir Adamının Romanı. Ziya Gökalp. - İstanbul: 1951, s. 79-84.
- 35) Saffet Örfî, Ziya Gökalp ve Mefkûre. - Derisâadet: 1923, s. 12.

- 36) Ali Cânîp Yöntem, Gençliğimizde Gönül İşleri (Yakın Tarihi-
miz. cilt 1, sayı 8, 19 nisan 1962).
- 37) Bahar ve Kelebekler (Genç Kalemler, cilt 2, sayı 1, 5 nisan
1326/1910).
- 38) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 21.
- 39) Aynı eser, s. 21.
- 40) Aynı eser, s. 21. Ali Cânîp, bu mektubun kendisinde olduğunu
yazıyor.
- 41) Genç Kalemler, cilt 2, sayı 4, 1326/1910.
- 42) «İrticâ Haberî» (Genç Kalemler. Cilt 2, sayı 6. 1 nisan 1325/
1909).
- 43) «Bomba» (Genç Kalemler. Cilt 2, sayı 9. mayıs 1325/1909).
- 44) Eberhard Wolfgramm, Ballade und Novelle in der bulgarischen
Haidukendichtung (Leipziger Viertelsjahrsschrift für Südos-
teuropa. Band 6, Heft 4, 1942).
- 45) Bu konuda bakınız: 8 sayılı ara bölümü, dip notu 10.
- 46) «Aşk Dalgası» (Genç Kalemler. Cilt 3, sayı 24/25. 10 temmuz
1328/1912).

8. Trablus Garp Savaşı ve «Primo - Türk Çocuğu»

Abdülhamit II devrinin son yıllarında İstanbul'un dışındaki bazı şehirlerde merkezdeki kadar sıkı bir sansür ve baskı idâresi yürütülemiyordu. Üstelik «Rumeli Vilâyet-i Selâsesi» denilen üç vilâyette özel bir idâre düzeni kurulmuş, batı devletleri kontrolunda yeniden kurulan jandarma örgütünün başına yabancı uzmanlar getirildiğinden beri, Selânik şehri, baskı idâresinin en az hissedildiği bir yer olmuştu. Hemen her milletin çeşitli ilişkilere bağlanmış gizli dernekleri buraya yerleşiyor, uygun bir ortam bularak hızla geliyordu. Bu arada Mason localarının da en yaygın olduğu yer Selânik'ti. Bu yarı mistik, yarı politik, insancıl ülkülerinin yerini emperyalist yayılma hesapları ile değiştirmiş, şüpheli dış bağlantılarla elele yürüyen derneğin çalışmaları, Selânik ve Rumeli'de bütün yerli, ileri ve hürriyetçi gelişmelere rehberlik ediyordu. 1906 yılından önce «Osmanlı Hürriyet Cemiyeti» diye kurulan, sonradan Doktor Nâzım Bey'in «Hoca Mehmet Efendi» adıyla Selânik'e gelmesi üzerine, «Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti» adını alan gizli ihtilâl derneğinin kısa zamanda gelişmesi. Selânik'in bu özel durumundan ileri gelmişti. Bu dernek, «Meşrûtiyet'in ilânından önceki çalışmalarında ve gelişmelerinde Selânik'teki Mason klüplerinden çok faydalanmıştı. Masonluk, Meşrûtiyet'ten sonra da şehirde pek yaygın bir hâldeydi. Öyleki, arkadaşlar içinde Ziya'dan,

Ömer'den, benden başka Mason olmadık kimse kalmamıştı. Biz, Masonluğun insâniyetperverlik süsü altındaki kozmopolit temâyülüne muhâliflik...» demektedir Ali Cânip.²

Ömer Seyfettin, Selânik'e gelip katıldığı sıralarda, partinin içinde yeni bir ülküyü geliştirmeye, yaymağa ve örgütlemeye çalışan bir avuç kadro, çökmekte olan bir düzenin yıkıntıları arasında kuvvetli ve zinde bir yeni temel kurmağa ve yükseltmeğe uğraşırken, İtalya'nın Trablusgarb'ı âni bir saldırıyla işgâli olayı bir bomba gibi patladı (4 ekim 1911). Büyük bir nefretle sarsılan ve coşan gençlik ile halk, büyük gösteriler yaptı, medenî dünyaya protestolar yağdırdı. Yüksek aydın çevrelerinde, İstanbul'un sanat ve edebiyat dünyasında hâlâ sürüp gitmekte olan kozmopolit gevşekliğe karşı, Selânik'te birdenbire vatansever, coşkun, güçlü bir kaynaşma ortaya çıkıyordu. Trablusgarp Savaşı olaylarının halkı nasıl etkilediğini, yankılarının uyandırdığı acıların derinliğini, o günlerin gazete ve dergilerine açıkça yansımış olarak buluyoruz. O acılı günlerin sıkıntılarını yaşayan, önce asker, sonra da kendini bir ülküye adanmış düşünce ve sanat adamı olarak, Ömer Seyfettin'in, bu saldırının anlamını iyice kavradığını, peşinden gelebilecek bir sıra felâketleri de hissettiğini görüyoruz. Onun gibi gerçekçiler, büyük olayların gelişi karşısında, önce büyük sarsıntılar geçirir, kendilerini hızlı bir karamsarlığa kaptırır, ancak bir süre sonra büyük direnmelere koşulacak güçleri kendilerinde bulurlar. Ömer Seyfettin, bu günlerin büyük öfke ve sarsıntılarını, hem kendi, hem de çevresindekilerin tepkilerini, duygu ve düşüncelerini derliyerek, «Primo - Türk Çocuğu» roman taslağında yansıtı. Aslında bu yarım kalmış romanın malzemesini de, bu devredeki bazı hikâyelerinde olduğu gibi, anı defterindeki notlarından çıkarıyordu. Bu hikâyeyi yazdığı sırada yirmiyedi yaşında bulunan Ömer Seyfettin, Selânik aydınlarına yerleşmiş görünen kozmopolit düşüncelere açık-

tan açığa saldırarak, güdümlü hikâye anlayışının en açık örneğini ortaya koyarken, toplu eserlerinde belli bir grup hâlinde ayrılan bu soy hikâyelerinin de ilk örneğini ortaya koyuyordu.

Yüksek öğrenimini Avrupada yapmış olan Mühendis Kenan Bey, soyunu sopunu, milletini, kendini vatanına bağlayan bütün bağlantıları inkâr etme bahâsına, İzmir'de yerleşmiş bir İtalyan mühendisinin kızı ile evlenmiştir. Trablusgarb'ın alçakça işgâli karşısında, ayaklanan, sokaklara dökülen, İtalyan sefâretini taşıyan gençlik seline kapılarak sürüklenir. Burada Ömer Seyfettin, Ken'an Bey'in şahsında, Selânik kozmopolitlerinin kendi milliyetçi heyecanları karşısındaki soğuk ilgisizliklerini hedef alıyor. Bir eski kommopolitin kendi vicdânı ile çatışmasını, karısı ve çocuğu arasında açılan derin uçurumlar karşısındaki sorumluluğunu, çok çürük bir temele oturttuğu âile yapısının çöküşünü tasvir ediyor. Bütün bu felâketten Kenan Bey ve oğlu Primo'nun nasıl derin acılar bahâsına kurtulduklarını, daha önceden farkında bile olmadıkları ışıklı bir yolun önlerinde açıldığını görerek, «Yeni Hayat» a, kaybettikleri cennete nasıl kavuştuklarını anlatıyor. Onun bu hikâyesi, aydın çevrelerindeki önemli bir «yabancılaşma» sorununa, gittikçe çürümeye yüz tutan bir toplum yarasına değiniyor, cılız ve kozmopolit sayıklamalar hâline döken «Servet-i Fünûn» anlatım geleneğinin kendi üzerindeki etkilerini silkeleyerek, biraz sert ve sağlam bir yapıya yönelmek istiyordu. O sırada «İttihat ve Terakki» ile «Genç Kalemler» çevresinde mayalanan «Yeni Hayat»ın yolu için bu eser, «böyle çevremizi, yaralarımızı, gerçek iç yüzümüzü, benliğimizi bilerek ve gerçeğe göre canlandırarak görüp gösterecek ülkücü ve gerçekçi gençlere muhtaçtı. Bu edebiyat, Fecr-i âti'nin 'hani terkipsiz dilde eserleri?' iddiâlarına karşı hem lisân, hem de öz örneğiydi.»³

Trablusgarb'ın işgâl edildiği haberinin alındığı o gün-

lerde, Selânik halkının ve öncü gençlerin, bu arada Ömer Seyfettin'in, rühen ne ölçüde sarsılıp kederlendiklerini, hemen protesto nümâyişleri sırasında not edilen bu hikâyesine yansımış olarak buluyoruz:*

!Bu serin ve karanlık eylül gecesinin yıldızsız semâsı altında meyus ve muzdarip Selânik, sanki gündüzlük nâ-mümişlerden, heyecanlardan, gürültülerden yorulmuş gibi, baygın ve sâkin uyuyordu .

Rihtım تنها idi... Olimpos Palas'ın, Kristal'ın, Splandit Palas'ın, diğer küçük gâzinoların lâmbaları çoktan sönmüştü. Katolik kilisesinin hâkim ve müstevli çanı saat üçü vuruyor, hiddetli bir âhenkle bazı yavaşlanarak, bazı coşarak devam eden haris tanini karanlıklara yayılıyor, altınla iktisat ve menfaât rüyaları gören müsterih Yahudi mahallelerinin üzerinde dalgalanıyor, sonra tâ yukarılara, mert ve sessiz Türk mahallesinin sık ve geniş çatılarına doğru yükseliyordu. Kenara çarpan siyah köpüklü deniz, havagazlerinin donuk ziyâlarından uçan ölüm renginde tenevvürlerinin içinde, keder ve elem sadaları çıkararak ağlıyor, sanki bu nihâyeti görünmiyen, bu, sabahın açık ve mavi ufukunu, beyaz ve mor sisli Olimp dağlarını, o mâzî ve esâtir vatanını yutan, yokeden muvakkat ademin... Bu siyah ve müfteris gecenin gizli kinlerini fâşetmek istiyordu.. Biraz ötede, tramvay yolunu tamir için yığılmış parke taşlarının ilerisinde, denize inen küçük merdivenin başında, hareketsiz ve mücessem bir gölge dimdik duruyor, önündeki korkunç karanlığın derinliklerinde fennin bir hayat ve cesâret nûru gibi dolayan, görünmez düşmanları arıyan büyük gözünü, Karaburun'un porjektörünü seyrediyordu. O kadar dalgındı ki... Bekçinin İkinci Cadde'deki yaya kaldırımına intizâmsız fâsılalarla inen sopasını, geç vakit yeşil masadan dönen zengin ve 'ecnebi kumarcuların acil arabalarını duymuyor, lâstik tekerlekli landonlar içinde geniş ve yüksek şapkalarının altına üşümüş gibi büzülen, yarım gecelik sarhoş âşuklarla dudak dudağa öpüşerek geçen artistlerin, medenî ve neclî Garb'ın vahşi Türkiye'ye bir hediyesi olan bu kibâr, mümtâz orospuların arsız kâhkahalarını işitmiyordu. Gül-

ya bir kısmı eriyerek deniz hâlinde, ayaklarının dibinde fıslırdıyan bu kesif ve umumi karanlık, gözlerinden ruhuna giriyor, bütün damarlarına yayılıyor, kalbine doluyor, suurunu müphem bir yokluğa döndürüyordu. Bu yokluk içinde bir ân serser ve hissiz kaybolurken, Karaburun projektörünü birden zuhûru, uyusuk dimağında yeni ve beklenilmez lem'alar alevlendiriyor, onu düşünmiye sevk ediyordu. Bu zavallı mütefekkir gölge, gâyet muhterem bir genç, mübendis Ken'an Bey'di... Ecnebi ve Levanten mahfillerinde, taassup ve hayvanlık denilen Türklükten nefretile, Türkdüğe, yâni medeniyetsizliğe karşı olan garazile, Avrupa muâseret kâidelerindeki vukûf ve mahâretle, nazıklığıle, şen ve şuhluğ ile meşhurdu. Tahsillini Paris'te bitirmişti. On, onbir sene evvel memleketine dönünce - her Paris'ten gelen gibi - o da dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kızile izdivâç etmişti...»

İtalyanların, Trablusgarb'a âni saldırılarının ikinci günü, şaşkın ve perişân, olayların birbiri peşinden gelişinde yalgın, kendini azgın bir kozmopolitliğin batağına düşüren düşünce ve değer yargılarının yıkılışı ile kimsesizliğini ve yalnızlığını acı bir şekilde duyan Kenan Bey'in, bu duruma nasıl düştüğü anlatılıyor. Kenan Bey, altı yıldır Masondur. Ne gelenek, ne tarih, ne vatan, ne de millet-tandır. Ne olduğunu açıkça bilmediği «fazilet ve insanlık» düşüncesi, ruhunu ve kafasını ezmiş, başka hiçbir düşünceye yer bırakmamıştır. O, «dörtte üç buçuğu yahudi ve levanten olan sâdik kardeşleri ve kamaradları arasında mühim bir nüfûz ve itibâra mâlik, gâyet müteassıp bir Masondu.» Üstelik Selânik'teki İtalyan Mason Locası'na bağlıydı. Kenan Bey, Selânik'te Mason geçinen bütün delikanlıların o günlerde duydukları izdirâbı temsil etmektedir. Bu kanlı ve barbar olayla büyük ve uyarıcı bir darbe yiyen Masonluk taraflılarına en etkili şekilde nasıl saldıracağını, sanatını bu yolda nasıl kullanabileceğini kestiren Ömer Seyfettin, o günlerin bütün tartışmalarını, bu hikâyesine

aktarmıştı. Avrupalıların, Osmanlı imparatorluğunu parçalama ve sömürme yolundaki uygulamalarında, Masonluk gibi bir gizli örgütten nasıl yararlandıklarını, kolonilerde kullanılan metodların aynen nasıl bizde de kullanıldığını uzun uzadıya anlatırken, o sıralarda Selânik'teki en kuvvetli Mason locasına da açıkça saldırmakta, aydın ve öncü gençliğin «insanlık» perdesi altında nasıl uyuşturulduğunu ortaya koymağa çalışmaktaydı. Ömer Seyfettin, Selânik ileri gelenleri ve aydın gençliği arasında Masonluğun nasıl yayıldığını biliyordu. Ama Makedonya'da, bu localardan «İtalyan Masırıkı»na bağlı «Rizorta» ve «Veritas» localarının «İttihat ve Terakki» cemiyetinin kuruluş ve gelişiminde büyük rol oynadığını acaba duymamış mıydı? Hele 1908 Hürriyeti'nin ilânında Masonların rolleri olduğu da bilinmekteydi.⁵ Şu iyice belli oluyordu ki, «İttihat ve Terakki»nin yüksek basamaklarında ve onu destekliyen Selânik burjuvazisinde, bu derneğin mensupları ve onların etkileri yaygın olmakla birlikte, öncü gençler arasında da karşı bir akımın yavaş yavaş kıpırdadığı, görülmekteydi. Ali Cânip, o günlere değinen bir yazısında, adı geçen gösterilerin ve bu hikâyenin, olaylar sırasında masonluk akımını iyice sarsmış ve söndürmüş olduğunu belirtti.⁶

Her halde «Genç Kalemler» dergisinin çevresine toplananlar bu vesilelerle «Yeni Hayat» kampanyalarını genişletiyor, aydınların şaşkın düşüncelerini doğru yollara çevirip, onlara yeni bir «milli vicdân, yeni bir ülkü» aşılıp, seçkin ve öncü bir gençlik yetiştirmek amacıyla fırsatları kaçırmıyor, bu locaların bölücü, uyuşturucu, engelleyici çalışmalarını önlemeğe, gençleri kendi cephelerinde birleştirmeğe çalışıyorlardı.

Öncüler, daha geniş çevrelere yayılabilme amacıyla, «Genç Kalemler»deki yazılarından başka, on paralık küçük broşürler de yayınlamağı düşünmüşlerdi. O sıralarda «İttihat ve Terakki Partisi»ni bölmeğe yönelik bazı hare-

ketler karşısında bu soy çalışmalarını arttırmak zorunda kalmışlardı. 1908 Devriminden sonra, Selânik'te, «İttihat ve Terakki Cemiyeti»nde delege olan süvari albayı Sadık Bey, elde ettiği mevki az görerek İstanbul'a gider, Meclis-i Mebusân'daki geri kafah milletvekillerini çevresine tophiyarak İttihatçı arkadaşlarının Mason olduklarını anlatır. Çoğu sarıklı olan taraftarları ile bir «Hizb-i Cedit» kurarak «İttihat ve Terakki»nin meclis grubundan ayrılırlar. «İttihat ve Terakki» böylece parçalanmış oluyordu. Sadık Bey İttihatçı olmakla birlikte, aslında babası Abdülhamit II. devrinin ünlü din adamlarından Filibeli Abdullah Efendi'nin oğlu, Cemâlettin-i Efgânî'yi dinsizlikle suçlamış olan din bilginlerinden Filibeli Halil Efendi'nin yeğeni idi. Bundan dolayıdır ki, gerici çevresine toplaması kolay olmuştu. Devrimden zarar görmüş bütün unsurlar çevresine yığıldı. Önce «İttihat ve Terakki»nin islâhı adına harekete geçmiş, cemiyet içindeki muhafazakâr ve gayri memnun unsurlara dayanmış, sonra ordudan gelen murahas heyetleri kandırmış, cemiyetin mebuslar meclisindeki 160 üyesinden 110 tanesini kendi yanına çekmişti. Buna rağmen «Tanin» gazetesinin saldırıları karşısında yenildi. İttihat ve Terakki Merkezi Umumisi'nin: «İttihat ve Terakki birdir, hizip tanımaz. Bu kanaatin aksini iddiâ edenler bizden değildir» meâlindeki kısa telgrafı İstanbul'daki meclise gelince, bu hizip darma dağın olmuştu. Ama bu akım aslında bir türlü sönmeyecek, gün ve saatini bekleyen bir ters direnme hareketi olarak alttan alta Mütâreke yıllarına kadar işliyecek, aynı adam, işgâl altında ve düşman desteğine dayanarak İttihatçıları suçlayan ve onları aman vermeden izleyen ünlü «Hürriyet ve İtilâf» partisini kuracaktır. Ömer Seyfettin, o sırada yazdığı broşürlerden birini bu konuya ayırmış, «Vatan !Vatan! Yalnız Vatan!» adile yayınlamıştı.⁷ Ali Cânip'e göre, bu broşürde, «Türklerin milletlerarası teşekküllerden, Masonluktan, sosyalist-

likten uzak kalmaları» anlatıyormuş⁸. M. Nermi Bey ise bu sırada yayınlanan propaganda broşürlerinin hepsini Ömer Seyfettin'in hazırladığını, dil, tarih, politika eğitimi konusunda olan bu broşürlerin sayılarının on kadar olduğunu söylüyor.⁹

«Primo - Türk Çocuğu»nun yazılmasında, Ömer Seyfettin'in, inanç ve düşünceleriyle olayların kirlendiği bir yerde sanatına nasıl bir yön verdiğini açıkça görüyoruz. «Primo - Türk Çocuğu», onun seri hikâye düzeninde yazılmış küçük romanlarından biriydi.¹⁰

«Genç Kalemler» çevresinde toplanan öncü gençlerin Balkan Savaşı ile birlikte dağıldıklarını, 24 ağustos 1328/1912 tarihinden sonraki sayılarında M. Nermi Bey'le Suphi Edhem'den başka kimsenin kalmadığını görüyoruz.¹¹

8. Trablusgarp Savaşı ve Primo - Türk Çocuğu» arabölümünün dipnotları:

- 1) Emin Erlişirgil, Bir Fikir Adamının Romanı. Ziya Gökalp. - İstanbul: 1951 s. 75-78
- 2) Ali Cânip Yöntem, Ömer Seyfettin. Hayatı - Karakteri - Edebiyatı - İdeali ve Eserlerinden Örnekler. Remzi Kitabevi. - İstanbul: 1947, s. 22.
- 3) Saffet Örfi, Ziya Gökalp ve Mefkûre. - Derisaaadet: 1923, s. 12.
- 4) «Primo - Türk Çocuğu» (Genç Kalemler, cilt: 13, sayı: 13. kânunnevel 1327/1911).
- 5) Dünyada ve Türkiyede Masonluk. Başak y. - İstanbul: 1956, s. 298.
- 6) Yakın Tarihimiz, cilt 2, sayı 25. 16 ağustos 1962; Ali Cânip Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 22.
- 7) Ömer Seyfettin, Vatan, yalnız Vatan!. Rume'i Matbaası. - Selânik: (Yeni Hayat Kitapları: adet: 2).
- 8) Ali Cânip Yöntem, Hizb-i Cedid (Yakın Tarihimiz, cilt 2, sayı: 25, 16 ağustos 1962).
- 9) M. Nermi Bey'le Konuşmalar: 18 aralık çarşamba 1963.
- 10) Ömer Seyfettin, bu seri hikâyelerini, ya da roman taslağının birinci bölümünü Selânik'teki «Genç Kalemler» dergisinde yayınladıktan sonra, İstanbul'da «Türk Sözü» dergisinde yeniden yayınlamıştı: «Primo - Türk Çocuğu Nasıl Doğdu?» (Yıl: 1, sayı: 5. mayıs 1330), ardından bunun devâmı olan bir başka parçayı da yayınladı: «Primo - Türk Çocuğu Nasıl Öldü?» (Türk Sözü, Yıl: 1, sayı: 6-9, 15. 22. 29 mayıs ve 5 haziran 1330). Şu hâlde bu küçük roman 6 tefrika sürmüştü. Bu yarım kalmış seri hikâyenin derlenmiş son şekli: Ömer Seyfettin'in Toplu Eserleri. Rafet Zâimler yayınevi. Cilt 1. - İstanbul: 1962.
- 11) Cilt: 4, no: 26, 24 ağustos 1328/1912.

9. Selânik'te «Yeni Lisân» Akımı ve Ömer Seyfettin'in Yeri

Selânik'ten fıskırıp az zamanda güçlü bir akım hâline dönüşen «Yeni Lisân» hareketinin öncülük şerefi, «Genç Kalemler»de çıkan bildirisi, ortaya koyduğu görüşlerini uygulayan hikâyelerle Ömer Seyfettin'indir. Ama bu soruna bütünü ve evrimi içinde bakınca, «Dilde Sâdeleşme» akımının çok gerilere giden bir geçmişi, dikkati çeken aşamaları olduğu da bilinmektedir.¹ Bu konunun asıl önemli olan yanı, oldukça eski ve evrilip çevrilerek tekrarlanmış olan bu düşünceyi kimin ilk olarak ortaya attığı değil, edebiyata, hayata, eğitime doğru açılıp gelişen bu güçlü akıma kimin yön verdiği. Bu eski düşünceyi, kıta subaylarının bizim insanımızı yakından tanımakla elde ettikleri pratik bir davranışla, en uygun zamanında uygulamaya aktarıveren Ömer Seyfettin'e, ilk etkilerin nereden ve kimlerden geldiğini aramak, bu büyük konunun, bizim buradaki işimizi asıl ilgilendiren yanındır.

Ömer Seyfettin'in «Yeni Lisân» hareketinde oynadığı önemli rol üzerinde, Meşrûtiyet'ten bu yana, gerekli açıklamalar yapılmış olmakla birlikte, onun, çok eskilerden sürüp gelen bu düşünce evrimine nereden bağlanıp katıldığını, bulunduğu çevreler ve tanıdığı kimseler arasında onu bu düşünceye aşılatabilecek kimlerin bulunduğunu araştırmaya bugüne kadar kimsenin yanaşmamış olması şaşı-

lacak bir olaydır. Bu soruyu, üzerinde fazla durmadan yalnız Ağâh Sırrı Levend soruyor, bu sorunla ilgili bütün kaynakları gördüğü, yer yer kitabında da kullandığı hâlde, İzmir'le Selânik arasındaki kesin bağlantıyı bir türlü görüp göstermiyor. Ağâh Sırrı Levend, dil sâdeleşmesinin tarihi evrimi üzerinde genişlemesine çalışırken, bu ayrıntı üzerinde durmuyor, ancak şu soruyu soruyor:²

«Genç Kalemler'deki Yeni Lisân hareketinin Ömer Seyfettin'le başladığını biliyoruz. Acaba Ömer Seyfettin'i bu harekete götüren sebep nedir? Acaba, o, Tanzimât'tan beri sürüp giden dil meselesini ve bu mesele etrafında yapılan tartışmaları gazete ve dergilerde tâkibetmiş midir? Burasını bilmiyoruz.»

Ömer Seyfettin'i bu yola itelleyen düşünceyi o günlerin öncülerine ve yayıncılarına bağlayamayınca, bir başka açıklamaya yöneliyor:³

«Ömer Seyfettin'i'n sınır boylarında müfreze komutanı olarak bulunduğu sırada bir çok acıklı olayları gözleriyle görmüş olmasının edebî kişiliğinin bu yolda gelişmesinde büyük yeri olmuştur, denilebilir. Bir yandan gerçekle karşı karşıya bulunmak, onda milliyet duygularını kamçılarken, öte yandan da yabancı dilde okuduğu eserler onun ince zevkinin gelişmesine yol açmış ve onu eski edebî dilden bir tikslenme ile uzaklaştırmıştır.»

Ağâh Sırrı Levend'in, Ömer Seyfettin'i, çevreden ve batı dillerinde okuduklarından gelen etkilerle bu düşünceye itelendiğini gösteren bu görüşüne biz de katılıyoruz. Yukarıdaki bölümlerde bu evrimi yeteri ölçüde tasvir ettik. Ama çevreden, yabancı kitaplardan gelen bu soy etkiler, temelde var olan, içten içe güçlü aşılınmalarla yürüyen temel düşüncelerin bulunmadıkları ortamlarda, bu ölçüde büyük bir hareketi yüze çıkaramazlar.

Ömer Seyfettin'in İzmir günlerindeki hayat ve ilişki-

lerini anlatırken, İzmir gümrüğündeki sessiz ve dar çevresinde yaşayan, «Dilde Halkçılık» akımına bilinçli, bilgin, ama tâlihsiz öncülerinden «Türkçü Necip Bey»le de tanıştığını anlatmıştık.⁴ Türkçü Necip Bey'in İzmir'de öncülüğünü yaptığı bu dil hareketi, Ömer Seyfettin henüz «Mekteb-i Harbiye»nin birinci sınıfındayken, 1316 (1900) da «Ahenk» gazetesinde çıkan bir mektubu ile başlamıştı. Abdülhamit II. devrinde bu hareketler, aynı zamanda bir çok merkezlerde dağınık bir durumda, ama hepsi aynı yöne doğru yayılmaktaydı. Benzeri hareketin Selânik'te Ömer Seyfettin'in bir mektubu ve bir makalesi ile başlaması dikkati çekiyor.⁵

Mehmet Necip Bey, 1316 (1900) da Edirne Hapishanesi'nden «ikâmete memur» olarak İzmir'e gönderilmişti. Bu sıralarda İstanbul gazetelerinde «tasfiyeciler»le «sâdeleştirme» taraflıları arasında zaman zaman kızışan tartışmalar yapıyordu. Mehmet Necip Bey'de İzmir gazetelerine sıçrayan bu tartışmalara katılmıştı. Benzeri yazılar arasında, onun düşüncelerinin bilimsel olduğu, ciddi ve uzun araştırmalara dayandığı belli oluyordu.⁶ Abdülhamid'in son yıllarındaki düşünce ortamına göre oldukça ilerlerde olduğu, dil sâdeleştirme yolunun eninde sonunda daha geniş düşüncelere, hattâ düzenli bir dünya görüşüne açıldığının farkında olduğu da görülmüyordu. Onun yazılarının temelinde bir «halkçılık-milliyetçilik» anlayışı özü olduğu iyice belli oluyordu. Mehmet Necip üzerinde biricik araştırmayı yapan Esat Çınar, «Fikirler» dergisinde, onun düşüncelerini, yazılarına dayanarak tasvir ediyor. Onun işâret ettiğine göre, Mehmet Necip Bey, dilin toplum hayatındaki rolünü ve etkilerini kavramış, dili düzeltmenin aslında toplumu ve hayatı düzeltmek demek olduğunu da iyice anlamıştı. Bundan dolayıdır ki, İzmir'deki dil hareketi, hem düşüncede, hem de yayın yolu ile eylemde «halka doğru getirmeği, halkın dilini temel olarak alıp bir halkçılık hare-

ketile yenileşmeği» amaç ediniyordu. O sıralarda İzmir'in hürriyet öncülerinden Tevfik Nevzat «Hizmet» gazetesini yayınlıyordu. Ortaya atılan meselenin önemini anladığından, gazetesini bu düşüncenin savunulmasına yöneltti. Dil sâdeleşmesi hareketinde çok önemli bir aşama olan bu İzmir devresinin, başka merkezlerde ve devrelerde görüldüğü üzere, sınırlı bir tartışma olarak kalmadığını, uygulama alanına da sıçradığını görmekteyiz. İzmir dolaylarında yankılar uyandıran «Osmanlı Ziraat ve Ticâret Mecmuası» ve halk dili ile halk için çıkarılan «Köylü» gazetesi de bu düşünceden hareket ediyordu.⁷

Ömer Seyfettin, «Mekteb-i Harbiye»den mezûn olup İzmir'e geldiği sıralarda bu düşüncenin ve yayınların İzmir'de üç yıllık bir geçmişi vardı. Kendisine bol bol okuma ve araştırma fırsatları veren İzmir günlerinde, Ömer Seyfettin, Türkçü Necip'in yazılarını okumuş, İzmir'in çok dar, hepsi birbirile tanış olan daracık irfân muhitinde onunla görüşmüş, bu konuda onunla uzun uzadıya konuşmak fırsatlarını bulmuştu. O günleri iyi bilen Kâzım Nami Bey'le, ölümünden önce Türkçü Necip'le İzmir'de bir süre arkadaşlık eden Ziya Somar, bu ilişkileri belirtiyorlar.⁸

Öncülüğünü Ömer Seyfettin'in yaptığı, Ziya Gökalp'in partiden aldığı yardımlarla hayata çıkardıkları Selânik Hareketi'nin, bundan önce başka merkez ve çevrelerde mayalanan sâdeleşme hareketlerinden ve İzmir'deki Mehmet Necip'in öncülüğünü yaptığı hareketten ne gibi ayrılıkları vardı?

Temel düşüncede önemli bir ayrılığın olmadığı, Ömer Seyfettin'in ünlü bildirisile bu konudaki yazılarını, Mehmet Necip'in yazıları ile karşılaştıran herkes görebilir. Mehmet Necip Bey, daha çok bilim yolundan gittiği hâlde, Ömer Seyfettin'in, onun gösterdiği gerçekleri kısaca formülleştirip kolay anlaşılır bir uygulama plânı hâline getirdiği de açıkça görülmektedir. Üstelik Selânik hareketi yalnız sı-

nırlı anlamda bir dil düzeltmesi olarak değil, toplumu değiştirmedeki rolü bakımından da Mehmet Necip'in gösterdiği ilkeye bağlanan, bu yolda yorumlanan bir akım hâlinde beliriyor. Mehmet Necip'in halkçı görüşleri ile Selânik'te Ömer Seyfettin - Ziya Gökalp çevresindeki «Yeni Hayat» görüşü arasında sıkı bir bağlantı vardı. Mehmet Necip, sâde dili, hayatı ve halkı değiştirmeye ve yenilemeye yönelik bir yol olarak görürken, Ziya Gökalp de «yeni lisân yeni hayata açılan bir yoldur» diyordu. Selânik hareketinin başlıca üstünlüğü, uygulamayı geniş bir kültür politikası hâlinde geliştirecek bir partinin, bir kadronun bu düşüncelere sâhip çıkmasıydı. Türkçü Necip Bey, bu sorunu daha çok bilim açısından araştırır, bu görüşlerini hemen ilk adımda edebiyata uygulamayı düşünmezken, Ömer Seyfettin, askerlikten gelen bir yatkınlıkla hemen uygulanabilecek pratik formüllere yöneliyor, fazla derin araştırmalara girmeden, yazı dilinde yapılabilecek düzeltme ve artımların yolunu gösteriyor, bu yolda örnekler veriyordu. Kendi önerdiği sâdeleştirme plânının nasıl uygulanacağını, önde kendisi olmak üzere, «Genç Kalemler» dergisi çevresinde toplanan bir kadro ile gerçekleştiriyor, başarılı örnekler ortaya koyuyordu. Asıl önemli olan yön de, başta Ziya Gökalp olmak üzere, İttihat ve Terakki üst kademelerinin başkalarına çok sınırlı gibi görünen bu hareketi, «Yeni Hayat»a yol açacak bir «kültür milliyetçiliği» akımının temeli olarak kabul etmeleriydi. Bütün güçleriyle bu akımı destekliyorlar, gerekli kadroları hazırlama işine önem veriyorlardı. Öte yandan dil sâdeleşmesi düşüncesi de çok eskilerden akıp gelerek gerekli evrimini yaşamış, başka yollardan gelişerek gelen milliyetçilik hareketiyle de birleşerek güçlü ve etkileyici bir aşamaya geçecek duruma gelmişti. Bir yandan Balkanlarda gelişen politika şartları ve yeni düşüncelerin etkisinde yetişenler, öte yandan da Ziya Gökalp gibi kadrocu liderler, bu dil sorununu, daha öncelerinde gö-

rüldüğü gibi yalnız bir kültür ve edebiyat işi olarak görmemişler, dar bir çevrede kısırlaşmasından kurtarmışlar, milliyetçi bir kültür politikasının temeli hâline getirmişlerdi. Yoksa Mehmet Necip'in düşünceleri, hem dil sâdeleşmesi, hem de halka doğru açılan bir dünya görüşü olarak Selânik'te, aslındaki özü yitirmeden uygulamaya geçirilmişti. Bir kenarda unutulmuş, değerlendirilmeden bırakılan yalnız Mehmet Necip Bey'di.

Hareketin Selânik'te başlayıp gelişmesinden iki yıl sonra, (1912) Mehmet Necip Bey'in, İzmir'den eski arkadaşı Baha Tevfik'in (Ömer Seyfettin'i çok etkileyen bir kimseydi) İstanbul'da yayınladığı «Yirminci Asırda Zekâ» dergisine yolladığı bir mektup, hem bu yeni akımın İzmir'le olan ilişkilerine, hem de Ömer Seyfettin'in öncülükteki durumuna ışık tutmaktadır:⁹

Azizim Baha,

Sen 'Hak' gazetesinin üç numaralı ilâvesindeki müsâhebe-i edebiyeyi okuduysan, orada bir Mehmet Necip'in vefâtından bahsedildiğini, Meşrûtiyet devresine yetişemediğini görmüşsündür! Bu adda burada bir başkasını tanımadığım için, o yazıya göre ölmüş olanın kendim olduğunu - garip bir itirâf - ve öyle olması lâzım geldiğini kabul etmek zarûri görülüyor. Filhakika bu ölüş de biraz doğru!... Mânâda ölmüş olmakla beraber, bir çok insanlar gibi ben de yaşayıp gidiyorum... 'Dillimiz-Türkçö' serlavhasile yazdığım sıra makalelerimin üçüncüsünden sonra, Tevfik Nevzat, lisân hakkındaki telâkki ve etkârımı olduğu gibi kabul etmiş, onlara tevfiken makâleler yazmağa başlamıştı (yoksa bu hareketin mücidi değildir).

Müsâhebeden asıl öğrendiğim diğer bir şey daha var ise, o da bizim Ömer Seyfettin'in Selânik'te 'Yeni Lisân'ı ortaya koymuş olması ve buna çalışmasıdır: bunu da Kâzım Nâmi Bey'in, bu şerefin (mücâdil şerefinin) mumâileyhe râci olduğunu söylemesinde anladım. Öyle ise ve 'Yeni Lisân' gibi vaz'ındaki hikmet ve illeti anlayıp beğenmediğim unvân altında yazı ve tahrirde, Türkçeye

ve Türkçe kâidelerinin teessüsüne Selânik muhitinde çalışmak ve bu yolda ön ayak olması itibâriyle, Seyfettin, cidden takdire şâyandır. Mâlûm ya Selânik, bu meselede, uyanmak hususunda geri kalmıştır. Hele ben öyle biliyorum. Meşrûtiyet'ten evvel orada bulunan 'Çocuklar Bahçesi' adındaki risâlede lisâna dâir biraz mûnaâkaşa cereyân etmiş ise de, bunlarda lisân daha ziyâde edebî bir noktadan göz önüne alınmış olmakla, bence o kadar değer ve kıymetleri yoktur. Asıl lisânî islâh fikri Meşrûtiyet'ten sonra orada doğuyor veya uyanıyor. Bundan işte tahminen bir sene kadar evveli 'Yeni Lisân' nâmı altında, lisânın islâhına dâir bihisbe mazbût bazı beyânât ortaya konuyor. Bu da yazı dilinde kısmen eenebi kâidelerinin tasfiyesinden ibârettir, diyebilirim. Yani: bizim bildiğimiz mâhut sâdelik, kavâide münhasır kalarak, 'Yeni Lisân' unvânile zemin ve zamana münâsîp bir tâdile uğramış oluyor. Her hâlde diyebilirim ki, Selânik oldukça geç uyanıyor ama, lüzumundan fazla pretausiyonlar kâile alınmamak şartıyla, iyi uyanıyor ve eserlerini de gösteriyor. Binaenaleyh Ömer Seyfettin gibi, muhterem, yüksek düşünceli arkadaşlar da Türkçenin tesisine şu suretle gayretlerinden, himmetlerinden dolayı tebeil ve tebrike lâyıktırlar. Aramızda mevcutt olduğunu, geçen mektubumda anlatır gibi olduğum fikir ve nazar ihtilâfı ise, münâsîp bir zamanda - vaktimin olmadığını evvelden söylemiştim - arz ve izâh edeceğim. Her hâlde mümkünse ve ehemmiyeti varsa, sen de, henüz yaşayıp durduğumu bildiklere anlat, bâkî ihtirâmât...

Bu mektubun içindekilere bakılırsa, herşeyden önce M. Necip Bey'in «bizim Ömer Seyfettin» deyişi dikkati çekiyor. Mektubun aşağı bölümlerinde de ona «arkadaş» demektedir. Bundan, İzmir günlerinde, aralarında «bizim» ve «arkadaş» denilecek seviyede bir yakınlık olduğu anlaşılmaktadır. Ömer Seyfettin'in «Yeni Lisân» üzerindeki düşüncelerinin kaynağının kendisi olduğu da, burada kapalı bir şekilde anlatılmakta, aralarındaki düşünce ve görüş ayrılıklarını da yakında belirteceğini söylemektedir. Mektu-

bun altına derginin eklediği bir notta, Mehmet Necip Bey'in «lisân tetkikâtına âit makâlelerini derce başhyacağı» da bildirilmektedir.

«Genç Kalemler»de ve ondan sonraki dil sâdeleşmesi hareketlerinde, Ömer Seyfettin'in ve İzmir'den arkadaşlarının, Mehmet Necip Bey'in bu alandaki verimli çalışmalarını bildikleri hâlde, bu kenarda kalmış bilim öncüsüne yol açmağa yanaşmamaları, çalışmalarını değerlendirmemele-ri, bir köşe de terketmiş olmaları, şaşılacak bir olaydır. Meşrûtiyet devrinde hemen bütün eli kalem tutanların, işe yarar öncülerin desteklendikleri uygun bir kültür ortamında bile akla gelmiyen Türkçü Necip, Cumhûriyet devrindeki dil çalışmalarında da İzmir'deki köşesinde unutulup kalmıştı. Ziya Somar, bu unutuluşun nedenlerini Mehmet Necip Bey'in kişiliğinde bulmaktadır. Edirne'den Talat Paşa'nın arkadaşı olduğu olduğu hâlde politikacılara yanaşmaz, dil çalışmalarını aktif-politik bir yönde değil, bilim açısından görür, politik elâstikiyeti olmıyan, özgür ruhlu olarak yaşayıp İzmir'de ölen bu adamı, bizde benzeri az bulunan, düşünce ve ülkülerini her çeşit menfaat kaygısından uzak tutan bir kimse olarak tanıtıyor.¹⁰

9. «Selânik'te Yeni Lisân Akımı ve Ömer Seyfettin'in Yeri»
ara bölümünün dipnotları:

- 1) Türk dilindeki sadeleştirme akımları ve bu düşüncenin aşamaları üzerinde daha geniş bilgi için bakınız: Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Değişme ve Sadeleşme Evreleri*. İkinci basım. Türk Dil Kurumu Y.: 182. - Ankara: 1960.
- 2) Ağâh Sırrı Levend, verilen eser, s. 316.
- 3) Göst. yer.
- 4) Bak bölüm: 5, «Edebiyat Dünyasında İlk Adımlar».
- 5) Bu konuda bakınız: Ağâh Sırrı Levend, verilen eser, sayfa: 279-299.
- 6) Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: M. Esat, *İzmir'de Yeni Lisân* (Fikirler Mecmuası, sene: 1, sayı: 1-10, 14, 16, 24. 1 temmuz 1927-15 temmuz 1928).
- 7) Köylü Gazetesi, İzmir (1324-29): «Osmanlı Ziraat ve Ticâret Mecmuası» (1324-29).
- 8) Ziya Somar'la Konuşmalar: 18 Eylül 1966.
- 9) Türkçü Necip Bey'in «Yirminci Asırda Zekâ» dergisine gönderdiği mektubun tarihi: 11 Haziran 328/1912, sayı: 8.
- 10) Türkçü Necip Bey'le, İzmir'de bulunduğu sıralarda, ölümüne kadar (1950) görüşen Ziya Somar, sade lisân hareketinin İzmir devresi üzerindeki bilgilerini, onun bu hareketteki rolünü bana anlattı. Doğrudan doğruya Mehmet Necip Bey'den gelen bu bilgiler, bizim burada anlattıklarımıza uymaktadır. 1913 yılında Kâzım Nâmi ile Hamdullah Suphi'nin Türkocağı heyeti olarak Edirne ve İzmir'e geldikleri sıradaki söyledikleri, Mehmet Necip'in sade

lisân dâvasındaki öncülüğünün bilinmeyen bir şey olmadığını göstermektedir. Orada Kâzım Nâmi «Ocağımızca gâyet iyi tanınan Türkçü Necip Bey, bize rehberlik etmiştir» dediği hâlde, Türkocağı'nın onu pek tutmadığı da görülmektedir. Ziya Somar, onun, kendini bilgi yolu ile partiye bağlamak istemiyen bir kimse olarak tanımlıyor.

Türkçü Necip Bey, «Yeni Adam» (Sayı: 498-499) dergisinde ve İzmir'de çıkan «Anadolu» dergisinde (temmuz 1934 den) «İzmir'de Türklük ve Türkçe Hareketlerinin Tarihi» başlığı altında bu konudaki anılarını yazmıştır.